

249
ΠΟΛ

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ -- Σ.Τ.Ε.Φ.
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧ/ΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ :

ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΣΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

ΤΗΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ :

* * *

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΓΕΩΡΓ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ - ΕΠΙΒΛΕΨΗ

* * *

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ

ΔΡ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ Ε.Μ.Π.
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ :

ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΣΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

ΤΗΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ :

* * *

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΓΕΩΡΓ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ - ΕΠΙΒΛΕΨΗ

* * *

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ

ΔΡ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ Ε.Μ.Π.
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

<i>Περιεχόμενα</i>
----

1. Περιεχόμενα σελ. 1 .
  2. Εισαγωγή σελ. 2 .
  3. Γενικά στοιχεία για τους νερόμυλους σελ. 3 .
  4. Οι νερόμυλοι και η οικονομική τους διαχείριση μέσα στην ιστορία σελ. 4 .
    - α). Προβιομηχανική περίοδος σελ. 4 .
  5. Το επάγγελμα του μυλωνά σελ. 7 .
  6. Ο μυλωνάς και η διαδικασία της άλεσης σελ. 9 .
  7. Στοιχεία και μηχανισμοί του νερόμυλου σελ. 10 .
  8. Αρχιτεκτονική και λειτουργική ανάλυση των νερόμυλων σελ. 21 .
    - α). Γενικά σελ. 21 .
    - β). Το εργαστήρι του μύλου σελ. 22 .
    - γ). Ο χώρος αναμονής των πελατών και διαβίωσης του μυλωνά σελ. 23 .
  9. Υλικά και τρόποι κατασκευής του συγκροτήματος του μύλου σελ. 25 .
    - α). Θεμέλια σελ. 25 .
    - β). Τοιχοποιίες σελ. 26 .
    - γ). Ανοίγματα σελ. 28 .
    - δ). Στέγη σελ. 29 .
    - ε). Δάπεδα σελ. 29 .
  10. Ο νερόμυλος του Κωνσταντίνου Γιοβανίτη στο Γοργογύρι Τρικάλων σελ. 30 .
    - α). Μερικά λόγια για το χωριό σελ. 30 .
    - β). Ο υδρόμυλος του Κωνσταντίνου Γιοβανίτη γενικά σελ. 32 .
    - γ). Περιγραφή του νερόμυλου σελ. 34 .
    - δ). Περιγραφή του περιβάλλοντα χώρου του συγκροτήματος σελ. 54 .
  11. Συμπεράσματα και προτάσεις σελ. 61 .
    - α). Συμπεράσματα σελ. 61 .
    - β). Προτάσεις σελ. 63 .
  12. Σχέδια νερόμυλου σελ. 65 .
  13. Χάρτες σελ. 77 .
  14. Λεξιλόγιο σελ. 81 .
  15. Παράρτημα σελ. 86 .
-

Νερόμυλοι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εδώ και μισό περίπου αιώνα σταμάτησαν να λειτουργούν οι νερόμυλοι, που λησμονήθηκαν σχεδόν τελείως από τις σύγχρονες τοπικές κοινωνίες. Ξαν να μην υπήρξαν. Από στοιχεία που συγκεντρώθηκαν προκύπτει ότι η Θεσσαλία διέθετε στο πρόσφατο παρελθόν από 350 περίπου υδρόμυλους. Στις Θεσσαλικές παραδοσιακές κοινωνίες, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας δεν υπάρχει περιοχή, πόλη, χωριό χωρίς τον μύλο ή τους μύλους του. Σχεδόν θεωρείται αυτονόητη η λειτουργία ενός τουλάχιστον νερόμυλου μεταξύ δύο οικισμών. Κτίσματα συνήθως ταπεινά οι μύλοι δεν προκαλούν την ιδιαίτερη προσοχή με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πλούσια ιστορικά στοιχεία για τη λειτουργία τους. Ωστόσο υπάρχουν και ομάδες συνεχόμενων υδρόμυλων οι οποίοι κινούνται με το νερό της ίδιας πηγής, συγκροτώντας τα γνωστά *μυλοτόπια*, προνομιακές περιοχές, στις οποίες αναπτύχθηκαν σημαντικοί οικισμοί. *Μυλοτόπια* υπάρχουν στον νομό Τρικάλων στην περιοχή του Ασπροποτάμου, του Γοργογυρίου και του Ξυλοπάροικου. Στα *μυλοτόπια* εκτός από τους μύλους, λειτουργούσαν και τα υδροκίνητα εργαστήρια επεξεργασίας των υφαντών, οι *νεροτριβές* ή *ντριστελέες*. (1)

Στον χώρο της Θεσσαλίας, όπου κατά την διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, ήκμασαν σημαντικές βιοτεχνικές εστίες, υπάρχει σημαντικό διάσπαρτο υλικό, ο εντοπισμός και η καταγραφή του οποίου μπορεί να συμβάλει στη μελέτη της ιστορίας της τεχνολογίας και του οικονομικού βίου της περιοχής. (2)

---

1. Αικ. Πολύμερου - Καμηλάκη, "Ελληνικοί νερόμυλοι" (Παραδοσιακή αρχιτεκτονική), Περιοδικό "Επτά Ημέρες", εκδ. "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", τόμος ΛΔ'.
2. Αικ. Πολύμερου-Καμηλάκη, ο.π.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΡΟΜΥΛΟΥΣ

Ο νερόμυλος είναι ένα είδος αλευρόμυλου που κινείται με υδατόπτωση . Παλαιότερα υπήρχαν και οι χειρόμυλοι ένα άλλο είδος αλευρόμυλου που κινούνταν με τα χέρια . Η παραγωγή αλευριού όμως που παράγονταν ήταν πολύ μικρή για τις απαιτήσεις της εποχής , όσο περνούσαν τα χρόνια , με αποτέλεσμα να σταματήσει η χρήση τους και να παραχωρούν σιγά , σιγά την θέση τους στους νερόμυλους , η παραγωγή των οποίων ήταν ικανοποιητική . (1)

Ένας νερόμυλος αποτελείται από τρία τμήματα . Το πρώτο είναι αυτό που συγκεντρώνει το νερό και ρυθμίζει τη ροή του . Το δεύτερο είναι το μηχανοστάσιο και το τρίτο είναι συνήθως βοηθητικός χώρος .

Εδώ θα αναφέρουμε τα επιμέρους τμήματα και τα επιμέρους στοιχεία τους επιγραμματικά χωρίς πολλές λεπτομέρειες , αφού θα τα δούμε αναλυτικά στις παρακάτω σελίδες της εργασίας .

Στο πρώτο τμήμα του μύλου λοιπόν ανήκει το αυλάκι το οποίο οδηγεί το νερό από τη πηγή ή το ποτάμι στο μύλο . Στο τέλος του αυλακιού (*μυλαύλακου*) το νερό πέφτει στη *δεξαμενή* . Πρόκειται για ένα κωνικό δοχείο (*υδατόπυργος*) που λέγεται και *κάναλη* , και οδηγεί στο *ζουριό* όπου βρίσκεται η *πτερωτή* . Εκεί το νερό κτυπά τα κοίλα φτερά της προκαλώντας την περιστροφική της κίνηση μεταδίδοντας την κίνηση στο *αδράχτι* . Από εδώ και στο εξής έχουμε το δεύτερο μέρος του μύλου το μηχανοστάσιο . Με την κίνηση του *αδραχτιού* προκαλείται η κίνηση της κάτω *μυλόπετρας* , ενώ η πάνω παραμένει σταθερή . (2)

Για να υπερνικηθούν οι μεγάλες τριβές , αλλά και για να έχουμε ψιλό ή χονδρό άλεσμα , ο μυλωνάς σηκώνει τον την επάνω *μυλόπετρα* με την βοήθεια του *αναβάτη* . Ο καρπός τοποθετείται στην *κοφινίδα* και πέφτει στην *γούλα* . Εκεί αλευροποιείται και στην συνέχεια οδηγείται με την *κουβέρτα* και το *κουτσουνάρι* στην *αλευροδόχη* , απ' όπου με το *παλαμάκι* ένα μικρό φτυαράκι συλλέγεται στα τσουβάλια . (3)

Σημαντικό μέλημα του μυλωνά είναι η σταθερότητα των στροφών της *μυλόπετρας* ανά λεπτό . Πράγματι αν αυξηθούν οι στροφές το αλεύρι καίγεται , ενώ αν ελαττωθούν μειώνεται η ωριαία παραγωγή . Μετά από χρονομετρήσεις στους μύλους διαπιστώσαμε ότι η *μυλόπετρα* κινείται με 118-122 στροφές ανά λεπτό . Αυτά επιγραμματικά σχετικά με τα σημεία ενός νερόμυλου . (4)

1.Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου" , Διάλεξη Ε.Μ.Π. , Αθήνα 2001.

2.Τσούρης Κων/νος, "Τα υδραγωγεία και ο νερόμυλος των Φερών "Εβρου" , Αθήνα 1978 .

3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης " , εκδ. Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας , Ηράκλειο 1985.

4. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , ο.π. .

ΟΙ ΝΕΡΟΜΥΛΟΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Προβιομηχανική περίοδος

Στη προβιομηχανική περίοδο το βασικότερο προϊόν για τη διαβίωση του ανθρώπου ήταν το σιτάρι, το οποίο μεταποιούνταν σχεδόν αποκλειστικά σε ψωμί. Οι χειρόμυλοι δεν επαρκούσαν στο άλεσμα ούτε ποσοτικά αλλά ούτε και ποιοτικά για τις καθημερινές ανάγκες μιας οικογένειας. Έτσι αναγκαστικά περνούσε από το μύλο η παραγωγή. Το εργοστάσιο αυτό της επεξεργασίας του σταριού και του κριθαριού αποκτούσε αυτόματα μια μεγάλη οικονομική σημασία και βέβαια σαν επιχείρηση ήταν καρποφόρα. (1)

Κατά τη διάρκεια της φεουδαρχικής περιόδου, τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση, ο αλευρόμυλος επέτρεπε την είσπραξη του φόρου σε είδος γιατί αναγκαστικά η κάθε οικογένεια περνούσε από εκεί τη σοδειά της. Στη δυτική Ευρώπη μάλιστα οι αλευρόμυλοι είχαν ειδικούς εφοριακούς ελεγκτές και όταν βρίσκονταν σε πλούσια σε δημητριακά περιοχή ή σε χώρους μεγάλης κατανάλωσης, ο έλεγχος και η χρήση δίνονταν προνομιακά σε κάποιον ευγενή συνήθως άκληρο. Γνωρίζουμε ότι στον Μεσαίωνα και στην Αναγέννηση ο φεουδαρχικός φόρος σε είδος ήταν υψηλός και συχνά τυραννικός, ανάλογα με τις ανάγκες της Διοίκησης ή του Τοπικού Τοποτηρητή. Λαός και φεουδάρχες προσπαθούσαν να τον αποφύγουν. Η φοροδιαφυγή όμως δεν ήταν εύκολη σε μέρη όπου οι Ενετοί επικρατούσαν και τους ήταν εύκολο να ελέγχουν με το ιππικό τους ευπρόσιτες περιοχές σαν τις πεδιάδες. Γι' αυτό έγινε απαραίτητη η εγκατάσταση των νερόμυλων σε περιοχές απόμακρες και δυσεύρετες λόγω της απότομης γεωμορφίας τους καθώς και της πυκνής βλάστησης, αποφεύγοντας έτσι την καταβολή του φόρου. Εκεί οι πιο τολμηροί ευγενείς, έπαιρναν απλά το ποσοστό τους στο άλεσμα και δεν πλήρωναν τίποτα στους Ενετούς εξυπηρετώντας έτσι το λαό και τους ίδιους. Οι Ενετοί πάλι δεν διακινδύνευαν να τους κυνηγήσουν μέσα στις ερημιές και στις πυκνοβλαστημένες περιοχές, όπου υπήρχε περίπτωση να τους έχουν στήσει ενέδρα. (2)

Αργότερα κατά την Τουρκοκρατία καταλύεται το προηγούμενο φεουδαρχικό καθεστώς και αντικαθίστανται με ένα στρατιωτικό. Ο Αγάς τώρα είναι ο τοποτηρητής και αυτός εισπράττει το φόρο. Έτσι οι Τούρκοι Αγάδες προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τους αλευρόμυλους πληρώνοντας και αυτοί με τη σειρά τους το φόρο στη κεντρική εξουσία. (3)

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε. Ηράκλειο 1985 .

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

Από κάποια εποχή και μετά οι μύλοι δεν ανήκουν σε ένα μόνο άτομο αλλά σε πολλές οικογένειες, καθεστώς που ισχύει ακόμα και σήμερα. Αυτό κατά πάσα περίπτωση έγινε για να αποφευχθεί η κατάσχεση των μύλων από τους Τούρκους, αφού μπορούσαν να κάνουν έξωση σε ένα μυλωνά, αλλά όχι σε 5,6,7... οικογένειες φοβούμενοι μην ξεσηκωθεί ολόκληρο το χωριό. Αποτέλεσμα ήταν να παραμείνουν οι περισσότεροι μύλοι σε χέρια Ελληνικά.

Στη συνέχεια θα δούμε το σύγχρονο καθεστώς ιδιοκτησίας σύμφωνα με τις μαρτυρίες μυλωνάδων που εργάζονται ακόμα και σήμερα αλλά και παλαιότερων. Το νέο καθεστώς είναι αυτό της συνιδιοκτησίας σε μερίδια τα οποία μπορούν να είναι από 12ωρο εργασίας του μύλου και πάνω. Το εισόδημα όμως θα το επικαρπωθεί και ο συνέταιρος. Τα μερίδια αυτά ως επί των πλείστων είναι άνισα και συνήθως κυμαίνονται από 36ωρα έως και 15ημερα. Η διανομή του χρόνου γίνεται κυκλικά, σε περίοδο π.χ. ενός μηνός όπου οι συνιδιοκτήτες θα έχουν στη σειρά το οριακό ποσοστό που δικαιούνται. Ο κάθε μέτοχος μεταβιβάζει το μερίδιο του σε κάποιο απόγονο του, συγκεκριμένο και έτσι ο αριθμός των συνιδιοκτητών παραμένει σταθερός. (1)

Η οικονομική διαχείριση του μύλου έχει μερικές χρονολογικές διακυμάνσεις ή τοπικές αλλά κατά κανόνα οι διαδικασίες είναι ομοιόμορφες παντού. Η αμοιβή του μυλωνά ήταν πάντα σε είδος, δηλαδή σε αλεύρι. Πριν το 1960 ο πελάτης έδινε το 5% του αλέσματος, δηλαδή μια οκά στις είκοσι. Σε ορισμένους μύλους το ποσοστό ήταν 1 προς 15. Τις τελευταίες δεκαετίες (1984) Έχει καθιερωθεί το 10%. Από το κέρδος του μύλου ο μυλωνάς απολαμβάνει το $\frac{1}{4}$ και τα άλλα $\frac{3}{4}$ οι σύνεταίροι. Ένας νερόμυλος άλεθε συνήθως 300 έως 1800 οκάδες ημερησίως ανάλογα με το νερό που διέθετε η περιοχή και ανάλογα με τους πελάτες του. Ο μέσος όρος όμως ήταν 500 έως 800 οκάδες. Η απόδοση δε ενός μύλου ανά ώρα ήταν 80 οκάδες για το κριθάρι και 100 για το στάρι επειδή ήταν πιο μαλακό. Υπάρχουν βέβαια και μικρές διακυμάνσεις ανάλογα με τη παροχή του νερού και τη ποιότητα της μυλόπετρας. (2)

Παλαιότερα, δηλαδή, έως και μεταπολεμικά οι περισσότεροι μύλοι δούλευαν όλο το χρόνο ακόμα και στα πεδινά και ανάλογα με τη πελατεία τους το εισόδημα ήταν σημαντικό, αφού πολλοί μυλωνάδες αναφέρουν ότι σε περιόδους αιχμής δούλευαν όλο το 24ωρο. Το ετήσιο δε κέρδος τους κυμαίνεται από 4 έως 6000 οκάδες αλλά και από 15 έως 18000 οκάδες όταν ελκύει πελάτες από μακριά. (3)

Η προσέλευση της πελατείας εξαρτάται από τη γεωγραφική θέση του μύλου χωρίς αυτό να είναι απαραίτητο. Πολλές οικογένειες μάλιστα άλλαζαν κατά καιρούς μύλο, προτιμώντας συχνά απόμακρους. Η συχνότητα προσέλευσης του πελάτη στον μύλο εξαρτώνταν από τη δυσκολία συντήρησης του αλευριού που εύκολα μουχλιάζει. Η κάθε οικογένεια πήγαινε στο μύλο 12 φορές το χρόνο ποσότητα καρπού που αντιστοιχούσε στις ανάγκες διατροφής των μελών της για 4 εβδομάδες. Οι μυλωνάδες αναφέρουν ότι πελάτες από μακρινές περιοχές άλεθαν ποσότητες έως 500 οκάδες, γιατί συγκέντρωναν παραγγελίες πολλών οικογενειών ή ακόμα εμπορεύονταν το αλεύρι. (4)

1. X. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. X. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

3. X. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

4. X. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

Σε περιόδους αιχμής η αναμονή έφτανε καμιά φορά 6 με 7 ημέρες και οι πελάτες από μακριά έπρεπε να προμηθευθούν τροφίμα και σκεπάσματα για τη διαμονή. Κατά την ομολογία όλων, ο μύλος τα παλιά χρόνια αποτελούσε χώρο ανταλλαγής ειδήσεων από τα χωριά συμβάλλοντας έτσι στις κοινωνικές επαφές. (1)

Ο νερόμυλος είχε και άλλες χρήσεις με ένα ελάχιστο κόστος παραγωγής, μιας και η κινητήρια δύναμη ήταν η φυσική ροή του νερού. Χρησιμοποιήθηκε για το άλεσμα της ελιάς, εναλλάξ με το στάρι. Με μικρές διαρρυθμίσεις κινούσε επίσης πρίονι και ηλεκτρογεννήτρια για τον φωτισμό των οικισμών. Στην τελευταία περίπτωση η αμοιβή του μύλου ήταν μια οκά λάδι τον μήνα για κάθε λάμπα. (2)

Η ποικιλία των καρπών που άλεθε ο μύλος άλλαζε με την γενική οικονομία της κάθε εποχής. Έως τα μέσα του αιώνα μας το κύριο δημητριακό ήταν το κριθάρι, ενώ το στάρι χρησιμοποιήθηκε σε μικρές ποσότητες και σχεδόν αποκλειστικά για τα εορτινά εδέσματα. Τις τελευταίες δεκαετίες το ποσοστό αυτό έχει αντιστραφεί σε όφελος του σταριού. Παλαιότερα δε, άλεθαν μιγάδι, βρώμη, λαθούρι, χαρουπιά, πόβι και τελευταία καλαμπόκι. (3)

Το τελικό συμπέρασμα που προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν είναι ότι ο νερόμυλος παρά τη λιτότητα του προβιομηχανικού του μηχανισμού έχει μεγάλες ικανότητες παραγωγής.

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσαράς Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΜΥΛΩΝΑ

Το επάγγελμα του μυλωνά λόγω της συνεταιριστικής ιδιοκτησίας, δεν είχε πάντα χαρακτήρα μόνιμης απασχόλησης. Παλαιότερα όλοι οι συνέταιροι ήξεραν να χειριστούν το νερόμυλο. Όταν όμως ένας από αυτούς είχε το μεράκι ή ίσως περισσότερες οικονομικές ανάγκες ή το μεγαλύτερο μερίδιο, του ανέθεταν ορισμένοι από τους ιδιοκτήτες που ήταν απασχολημένοι ή είχαν μικρότερο μερίδιο τη διαχείριση του ωριαίου ποσοστού τους. Έτσι το άτομο αυτό γινόταν ουσιαστικά μυλωνάς κατά επάγγελμα. Σε μερικές όμως περιπτώσεις οι συνέταιροι προσλάμβαναν έμμισθο μυλωνά ή κάποιο άτομο αγόραζε για εμπορική χρήση το μύλο, τον οποίο και λειτουργούσε μόνος του. (1)

Οι ιδιωτικοί μύλοι ήταν ελάχιστοι. Πολλές φορές μάλιστα οι μύλοι ήταν ιδιοκτησίες της κοινότητας ή της εκκλησίας. Τότε νοικιάζονταν σε ανθρώπους που είχαν μάθει τη δουλειά του μυλωνά και οι οποίοι ζούσαν την οικογένεια τους με αυτόν τον τρόπο. Δουλειά τους ήταν να εξυπηρετήσουν την πελατεία τους, να τη διατηρήσουν και φυσικά να πληρώσουν το νοίκι. Υπήρχαν δε και περιπτώσεις οικογενειών μυλωνάδων, οι οποίες μετακινούνταν συνεχώς, νοικιάζοντας μύλους σε διάφορες περιοχές. Συχνό φαινόμενο επίσης της επαγγελματικής διαδοχής, με την τέχνη του μυλωνά να πηγαίνει από πατέρα σε γιο ή σε γαμπρό. (2)

Ο μυλωνάς έπαιρνε την αμοιβή του, που ονομάζονταν «ξάι». Η αμοιβή του ήταν μέρος του αλευριού που παράγονταν ή σε είδος. Οι τιμές πολλές φορές καθορίζονταν από τη διακήρυξη της δημοπρασίας. Ο μυλωνάς είχε επαγγελματική συνείδηση και πρόσεχε την εικόνα που είχε προς τα έξω. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις πολλές φορές πελατών που έπεφταν θύματα εξαπάτησης από τους μυλωνάδες. Εκεί οφείλονται και πολλές παροιμίες που είναι γνωστές μέχρι και σήμερα όπως, «θεωρία επισκόπου και καρδιά μυλωνά», ή ακόμα και η «εμπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε». Η παραγωγική δυνατότητα του μύλου βασιζόταν στην ημερήσια απόδοσή του, η οποία δεν ήταν ίσια για όλους. (3)

Η δουλειά στο μύλο, ήταν ιδιαίτερα σκληρή. Από Οκτώβρη ως και Μάρτη η εργασία ήταν συνεχής. Υπήρχαν μέρες που ο μύλος λειτουργούσε συνεχώς επί 24 ώρες τη μέρα, οπότε ο μυλωνάς έλεγχε τη λειτουργία των μηχανημάτων με το αυτί του κατά τη διάρκεια της νύχτας. Το περιβάλλον του μύλου ήταν πολλές φορές δύσκολο για τον εργαζόμενο. Όταν ο μύλος άλεθε, η σκόνη ήταν αποπνικτική και ο μυλωνάς επιρρεπής σε άσθμα. Η υγρασία του περιβάλλοντος χώρου, ευχάριστη το καλοκαίρι, ανυπόφορη το χειμώνα, είχε σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία του μυλωνά. Γεγονός που εξηγεί ότι σπάνια εύρισκες μυλωνά γέρο. Το περιβάλλον του μύλου ήταν από τα πιο θορυβώδη, ένα αληθινό πανδαιμόνιο από φωνές ανθρώπων και ζώων, που πνίγονταν στο ασίγηστο αγκομαχητό του μύλου και των νερών. Ο μυλωνάς σήκωνε μεγάλα

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

3. Β. Καραχάλιου, ο.π.

βάρη και ήξερε να φτιάχνει μόνος του τα εργαλεία του μύλου . Είχε γνώσεις ξυλουργού , βαρελά , κτίστη , τεχνίτη ακόμα και υφαντικής τις οποίες αποκτούσε και βελτίωνε μέσα από τη δουλειά του . (1)

Σε πολλές περιπτώσεις ο μύλος λειτουργούσε μόνο νύχτα . Με τη δύση του ήλιου ο μυλωνάς έφτανε στη "δέση" κι έβαζε το νερό στο αυλάκι του μύλου . Περπατώντας δίπλα στο αυλάκι το καθάριζε από φύλλα , κλαδιά , πέτρες . Το πρωί που ο μυλωνάς τελείωνε την δουλειά του ο "αυλακιάρης" (υδρονομέας) του χωριού έκοβε το νερό από το αυλάκι του μύλου και το έβαζε στο αυλάκι του χωριού για να ποτίζουν τους κήπους . (2)

Ο καλός μυλωνάς φρόντιζε προσωπικά την κατασκευή του μύλου , των μηχανισμών , και τον έλεγχο της ποιότητας τους και επισκεύαζε αμέσως ενδεχόμενες βλάβες . Συντηρούσε και καθάριζε μόνος του το κανάλι , τα οποία ήταν συχνά επιμήκη , και το στόμιο της κανάλης . Μετά από χίλιες με δυο χιλιάδες οκάδες παραγωγής , αφού οι πέτρες είχαν γίνει λείες από τη χρήση έκανε ο ίδιος το χάραγμα στις *μυλόπετρες* , τη λεγόμενη «*χαραή*» , όπως ονομάζουν τη διαδικασία . Χρησιμοποιούσε ειδικό εργαλείο , ένα είδος μεγάλου σφυριού , που ονομάζεται *μυλόκοπι* , ώστε να αποκτήσει η πέτρα τις απαραίτητες προεξοχές για να αλέσει . Μετά τη χαραή καθάριζε την επιφάνεια της πέτρας , αλλά επειδή παρέμεναν υπολείμματα το αλεύρι που παράγονταν πρώτο δεν ήταν καλής ποιότητας , για αυτό προοριζότανε συνήθως για ζωοτροφή . (3)

Ο μύλος ήταν τόπος κοινωνικών συναντήσεων , όπου ο μυλωνάς ήταν *βασιλιάς* . Εκεί ανταλλάσσονταν νέα , γίνονταν παζάρια και προξενιά . Το χωριό έπρεπε να έχει εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του μυλωνά , ο οποίος συναναστρέφονταν σχεδόν αποκλειστικά με γυναικείο πληθυσμό . Γι' αυτό το λόγο χαρακτήριζαν τον μυλωνά γυναικά , λέγοντας ότι δεν άφηνε γυναίκα χωρίς να την πειράξει , γεγονός που έδωσε αφορμή για την δημιουργία πολλών όμορφων δημοτικών τραγουδιών . (4)

Τυπικά χαρακτηριστικά της κλειστής ελληνικής αγροκτηνοτροφικής κοινωνίας , μέχρι αυτή να προσεγγίσει τη μεταπολεμική περίοδο , οπότε σχεδόν σταμάτησε η χρήση των παραδοσιακών υδροκίνητων μηχανισμών .

1.Β. Καραχάλιου , "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου" , Διάλεξη Ε.Μ.Π. , Αθήνα 2001.

2. Ηλίας Γ. Κωστόπουλος , "Ιστορικά-Λαογραφικά Αηδόνας Καλαμπάκας" , εκδ. Δημ. Τουφεξής , Τρίκαλα 1991 .

3.Β.Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου" , Διάλεξη Ε.Μ.Π. , Αθήνα 2001.

4.Β. Καραχάλιου , ο.π. .

Ο ΜΥΛΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΛΕΣΗΣ

Η πρώτη καθημερινή εργασία του μυλωνά ήταν να πάει στο εργαστήρι του μύλου για να παραλάβει το καρπό από τον πρώτο πελάτη του και να το ζυγίσει. Στη συνέχεια με κατάλληλο χειρισμό του γερανιού μέσα από το μύλο, ελευθέρωνε την τρύπα της δεξαμενής και το νερό έρεε προς το γλυκάτο και από εκεί στο πηγάδι. Αξίζει να σημειωθεί ότι η δεξαμενή γέμιζε κατά τη διάρκεια όλης της νύχτας. Το νερό έχοντας αποκτήσει ορμή λόγω της υδροστατικής πίεσης, κτυπούσε υπό ορισμένη γωνία τα φτερά της φτερωτής και προκαλούσε την περιστροφική κίνηση τόσο αυτής όσο και του αδραχτιού. Έπειτα ο μυλωνάς έριχνε τον καρπό στην κοφινίδα και περίμενε να βγει το πρώτο παραγόμενο αλεύρι. Το έλεγχε με την αφή του να δει αν είναι χοντρό ή ψιλό και ανάλογα με την επιθυμία του πελάτη κανόνιζε το ελαφρό ανέβασμα ή το κατέβασμα της πανώπετρας μέσω του αναβάτη. Όταν τελείωνε το περιεχόμενο της κοφινίδας ο μυλωνάς έβγαζε με το ξαλεστήρι τον καρπό που παρέμενε στη γούλα, έτσι ώστε να πέσει στις μολόπετρες για την άλεση. (1)

Στην περίπτωση που ο μυλωνάς έπρεπε να αλέσει σιτάρι, έπρεπε να κάνει πρώτα τη λεγόμενη αποκριθάρωση ή ξεγούλιασμα ή στάρωμα. Αυτό γινόταν με την άλεση μικρής ποσότητας σιταριού προκειμένου να καθαριστούν οι μολόπετρες από το κριθάρι. Στη συνέχεια απομάκρυνε το πρώτο παραγόμενο αλεύρι γιατί αυτό περιείχε κριθάλευρο. Επίσης έκανε και δειγματολογικό έλεγχο για να δει αν τα "γεννήματα" είχαν στεγνώσει εντελώς. Αυτό γίνονταν γιατί ο χλωρός καρπός δεν αλέθονταν τότε αλλά πλάθονταν στην πέτρα. Στο τέλος το σιταρένιο αλεύρι έπεφτε μέσα στην αλευροδόχη καθαρό. (2)

Όταν τελείωνε η άλεση των σιτηρών του πρώτου πελάτη ο μυλωνάς, με κατάλληλο τρόπο χειριζότανε το βεργοσάνιδο μέσα από το εργαστήρι του μύλου φράζοντας έτσι προσωρινά το σιφούνι και σταματούσε τη ροή του νερού προς το ζουριό. Στη συνέχεια με το παλαμάκι έβαζε το αλεύρι από την αλευροδόχη στο αλευροσακί παρακρατώντας τη μυλωνική, δηλαδή την ποσότητα του αλευριού που δικαιούνταν ως αμοιβή. Ξαναζύγιζε το αλεύρι και αφού βεβαιώνονταν για τη ποσότητα του βάρους το παρέδιδε στον πελάτη. Με τον ίδιο τρόπο εξυπηρετούσε καθημερινά και πάντα με τη σειρά όλους τους πελάτες του μύλου, άγραφος νόμος και απαράβατος του μυλωνά. Εδώ οφείλεται και η παροιμία "και παπάζ να είσαι με τη σειρά θα πας". (3)

Τέλος ο μυλωνάς έπρεπε περιοδικά να ελέγχει την κατάσταση όλων των μηχανισμών και των εξαρτημάτων τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής εγκατάστασης του μύλου και να διορθώνει τις τυχόν βλάβες του. Έτσι ήταν σίγουρος για την ποιότητα του καρπού της άλεσης. (4)

---

1. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

2. Β. Καραχάλιου, ο.π. .

3. Β. Καραχάλιου, ο.π. .

4. Β. Καραχάλιου, ο.π. .

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΝΕΡΟΜΥΛΟΥ

Ο μηχανισμός του αλευρόμυλου χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο κινητικό, το αλεστικό και τα βοηθητικά συστήματα. Η τροφοδοσία του μηχανισμού γίνεται με το *αυλάκι*, το λεγόμενο *μυλαύλακο*, που οδηγεί το νερό από τη πηγή ή το ποτάμι στο μύλο. Αυτό γίνεται με φράχτη, *δέμα*, που οδηγεί ή σταματά τη ροή του νερού προς το *αυλάκι*. Είναι ένας οχετός σκαμμένος στο έδαφος. Σε πολλές περιπτώσεις νερόμυλων (συνήθως στην Κρήτη) μετά το *αυλάκι* υπάρχει *δεξαμενή* όπου διοχετεύεται το νερό. Το μήκος του *μυλαύλακου* ποικίλει ανάλογα με την απόσταση του νερόμυλου από τον ποταμό. Είναι περίπου 500 μέτρα, ενώ σε μερικούς το *αυλάκι* είναι μερικά χιλιόμετρα. Η *δεξαμενή* που ακολουθεί είναι χωμάτινη στέρνα όπου συγκεντρώνεται το νερό. Σκοπός της είναι να αποθηκεύει το νερό και να ρυθμίζει τη ροή του προς τον μύλο. Γενικά έχει ακανόνιστη μορφή. Για ευκολία στη κατασκευή κάποιες πλευρές της αποτελεί το έδαφος ενώ οι άλλες είναι πετρόχτιστες. Στην πλευρά απέναντι από το *αυλάκι* βρίσκεται υπερχειλιστής, *ξεχειλίστρα*, από όπου ρέει το νερό που περισσεύει. Το βάθος του πυθμένα της κυμαίνεται από 0.90 έως 1.40 μέτρα. Η διοχέτευση ή η διακοπή της ροής του νερού από τη *δεξαμενή* στον αγωγό, *γλυκάτο*, γίνεται με δυο διαφορετικούς τρόπους. 1.το *γλυκάτο* αποτελεί προέκταση της *δεξαμενής* και η ροή διακόπτεται με ξύλινη θυρίδα. 2.η *δεξαμενή* διαχωρίζεται από το *γλυκάτο* με τοίχο. Στη βάση του, ή στο πυθμένα της *δεξαμενής*, υπάρχει μικρό άνοιγμα, οπή, απ'όπου ρέει το νερό και φράσσεται από ξύλινο στοιχείο, την *στουμπούρα*. (1)

Σε περιοχές όπου το νερό είναι άφθονο και η ροή συνεχής, δεν υπάρχει *δεξαμενή*. (2)

Το *γλυκάτο* τώρα είναι ένας πετρόχτιστος ανοιχτός αγωγός που οδηγεί το νερό προς το *πηγάδι*. Είναι ομοεπίπεδος με τη *δεξαμενή* ή έχει μικρή κλίση κατά μήκος, χωρίς να ακολουθεί τη φυσική κλίση του εδάφους. Έτσι το νερό, πέφτοντας από το μεγαλύτερο δυνατό ύψος πάνω στον κινητήριο μηχανισμό του μύλου έχει τη μεγαλύτερη δυναμική ενέργεια. (3)

Το μήκος του αγωγού εξαρτάται από τη κλίση του εδάφους και από την απόσταση του μύλου από την πηγή της τροφοδοσίας, αν δεν υπάρχει *δεξαμενή*. Στους μεγάλους μήκους αγωγούς, δημιουργείται συνήθως στη βάση τους μια καμάρα για λόγους επικοινωνίας και διαφυγής των όμβριων. Η διατομή του αγωγού είναι σχεδόν ορθογωνική με βάθος πυθμένα που κυμαίνεται από 0.60 έως 1.50 μ. περίπου. Για την ανακοπή της μεγάλης ταχύτητας του νερού σε περίπτωση που έχουμε μεγάλη παροχή, ο πυθμένας κατά μήκος του αγωγού διαμορφώνεται κλιμακωτός, με ένα ή δυο σκαλοπάτια, λίγο πριν το *πηγάδι*. Εγκάρσια προς τα τοιχώματα του μπαίνουν κατά 7 διαστήματα μεγάλες πελεκητές πέτρες που λειτουργούν σαν ελκυστήρες. Μερικές από αυτές φέρουν οπές, όπου προσαρμόζονται θυρίδες, ώστε να διακόπτεται η ροή του νερού

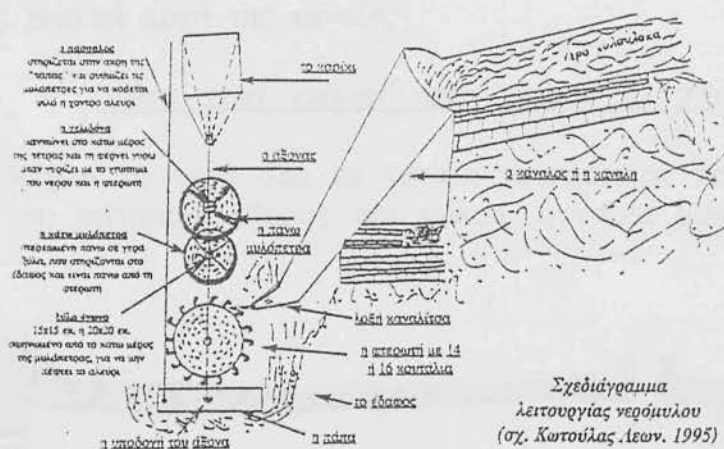
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, Ηράκλειο 1985.

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. .

και ασφαλώς η λειτουργία του μύλου. Επίσης προκειμένου να συγκρατηθούν τα υλικά που παρασύρει το νερό και να μην φράσσεται το πηγάδι υπάρχουν κάποιοι φράχτες από κατακόρυφα καλάμια ή από σιδεριές που ονομάζονται σε πολλές περιοχές ξανέμ'σις. Στην περίπτωση που δεν έχουμε δεξαμενή, το γλυκάτο φέρει και αυτό υπερχειλιστή στο ένα τοίχωμα. Υπάρχουν και περιπτώσεις μύλων με δυο αγωγούς ή περιπτώσεις αγωγού που από κάποιο σημείο και μετά διακλαδίζεται καταλήγοντας σε δυο πηγάδια. (1)

Μέχρι στιγμής έχουμε αναφέρει πολλές φορές τη λέξη πηγάδι χωρίς να είναι γνωστή η έννοιά της. Το πηγάδι είναι ένας κολουροκωνικός πέτρινος υδατόπυργος με μικρή κλίση ως προς τη κατακόρυφο. Είναι στο τέλος του αγωγού και οδηγεί το νερό, προσδίδοντάς του τη κατάλληλη πίεση η οποία είναι ανάλογη του ύψους, από το γλυκάτο στο ζουριό, όπου βρίσκεται ο κινητήριος μηχανισμός του μύλου. Εδώ έχουμε από ενεργειακής άποψης και το σημαντικότερο σημείο του μύλου. Ύψος 10 μέτρων δίνει πίεση 1 ατμ. στο νερό και το ύψος αυτό κυμαίνεται συνήθως από 8 έως 11 μέτρα. Οι διαστάσεις της κáναλης ή του πηγαδιού, και η μορφή της εξαρτάται από το ύψος και τη ποσότητα του νερού. Είναι χτιστή, όπου με πατούρες ο ένας λίθος εφαρμόζεται πάνω στον άλλον, ή ξύλινη, η οποία κατασκευάζεται σαν το βαρέλι. Πλέον συναντάμε μόνο από μπετόν κι αυτό είτε λόγω διαδοχικών επισκευών που ήταν απαραίτητες, είτε και από διάθεση νεωτερισμού των ντόπιων. Το πάνω μέρος της κáναλης το κεφαλοκάναιο, είναι μεγαλύτερο και ανοιχτό, ενώ η εσωτερική τρύπα μεταβάλλεται και η κλίση ακολουθεί εκείνη της πλαγιάς.

Σχήμα 1

Η πάνω εσωτερική διάμετρος της κυμαίνεται από 40 έως 80 εκ. (συνήθως 60 εκ.), ανάλογα με τη παροχή του νερού. Μικρή παροχή νερού σημαίνει μικρή διάμετρος, ώστε να γεμίζει το πηγάδι νερό. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία η διάμετρος είναι τέτοια, ώστε να μπορεί να κατέβει άνθρωπος για την επισκευή του. Η συντήρηση είναι απαραίτητη στο πηγάδι, γιατί μετά από μερικά χρόνια λειτουργίας, πιάνει πουρί και τότε δεν αναπτύσσεται ο σωστός αριθμός στροφών. (2)

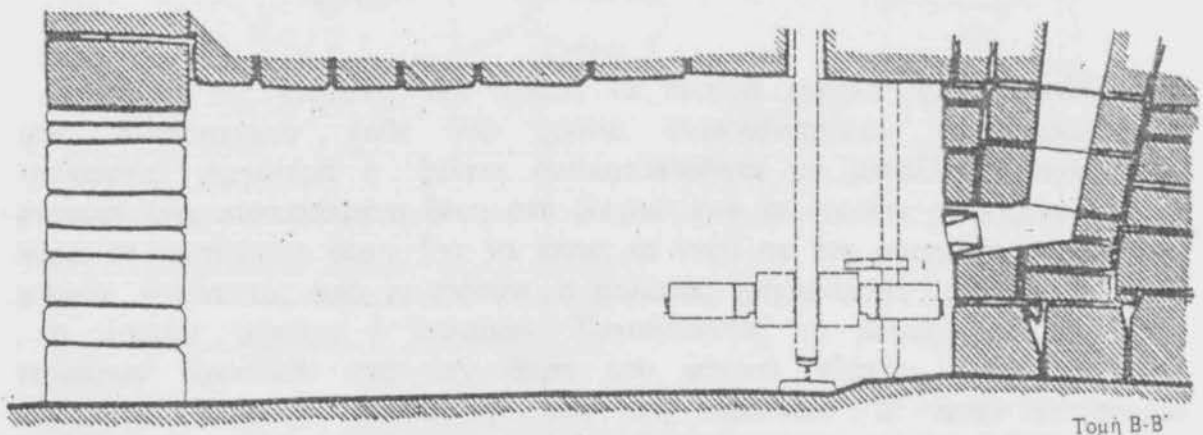
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π. και Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

Προχωρώντας προς τα κάτω, με κλίση 30% περίπου ως προς τη κατακόρυφο το πηγάδι στενεύει μέχρι να καταλήξει στη *σιφουνομάνα*, που είναι μια πέτρινη υποδοχή με κυκλική οπή -ή ξύλινη πατούρα, το λεγόμενο προκάνουλο - που εσωτερικά είναι επίπεδη με μικρή κλίση σχεδόν ευθεία και βάθος περίπου 40 εκ. Η *σιφουνομάνα* αλλάζει διεύθυνση στο νερό και γίνεται περίπου οριζόντια για να εκτοξευθεί στη συνέχεια. Όταν το νερό λιγοστεύει τοποθετείται στο *προκάνουλο* ή *σιφουνομάνα* ένα είδος βουλώματος το *σιφούνι* ένα ξύλινο στόμιο εκροής, από πλάτανο ή μαυρομουρνιά, το οποίο στηρίζεται με δυο μικρά ξυλαράκια, τα *μαγλάρια* και η έξοδος του ρυθμίζεται από κυκλική, μεταλλική πλάκα με οπή, διαμέτρου 6 έως 9 εκ. ώστε το νερό να εκτοξεύεται με τη κατάλληλη πίεση. Επίσης σαν βουλώμα αντί του *σιφουνιού* μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και το *σφούγγι* που ήταν ένα κομμάτι υφάσματος. Βασική αρχή της *κάναλης* ήταν :

«όσο νερό μπαίνει, τόσο πρέπει να βγαίνει». (1)

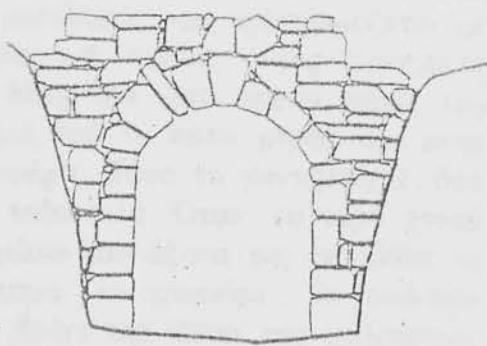
Στη συνέχεια το νερό από τη *κάναλη* εκτοξεύεται στη *φτερωτή*, το κύριο εξάρτημα του κινητικού μέρους του μύλου, η οποία βρίσκεται στο *ζουριό* ή *φυλακή*. (2)

Σχήμα 3

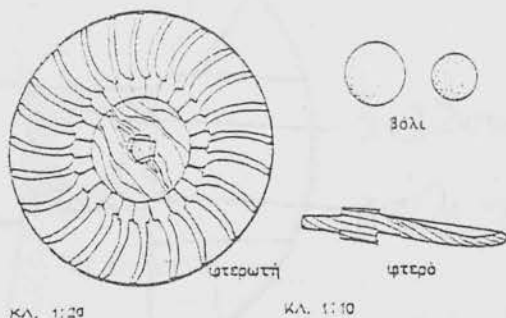
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, 'Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης', εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και
 Β. Καραχάλιου, 'Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου', Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
 2. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

Είναι ένας χτιστός θολωτός χώρος που βρίσκεται στο κατώτερο επίπεδο του κτίσματος, στη βάση του πηγαδιού κάτω από το κτίριο του μύλου και περιλαμβάνει τα εξαρτήματα για τη μετάδοση της κίνησης (τραπέζια, φτερωτή, αναβάτης, βεργοσάνιδο). Έχει περίπου ορθογωνική κάτοψη στις φτερωτές, ενώ στενεύει καθώς πλησιάζει προς τα έξω και καταλήγει σε καμάρα, κάτω από το παράθυρο του εργαστηρίου του μύλου, από όπου απομακρύνεται το νερό. Οι διαστάσεις του αλλάζουν από μύλο σε μύλο. Συνήθως είναι 1.50 * 4.00 μ. και ύψος από 1.00 έως 1.50 μ. (βλ. σχήμα 4). (1)

Σχήμα 4

Μέσα στο ζουριό όπως είπαμε υπάρχει η φτερωτή η οποία αρχικά ήταν ξύλινη από μουριά, πρίνο ή πλάτανο. Είχε σταυροειδή σκελετό και περιφερειακό ξύλινο τροχό, γύρω από τον οποίο στερεώνονταν τα φτερά. Ο τροχός φέρει τρύπες, οι οποίες ονομάζονται χαρακτηριστικά σπίτια. Εκεί προσαρμόζονται οι βάσεις των φτερών και στερεώνονται με ξύλινα καρφιά. Όλα μαζί «δένονται» με μεταλλικές λάμες, τα τσέρκουλα. Τα φτερά έχουν σκαφοειδή μορφή και μοιάζουν με κουτάλια. Ο αριθμός των φτερών εξαρτάται από τη ποσότητα του διαθέσιμου νερού. Η διάμετρος της φτερωτής είναι συνήθως 1.10 έως 1.20 μ., ενώ του ξύλινου κυλινδρικού πυρήνα περίπου 0.40 μ. (βλ. σχήμα 5). (2)

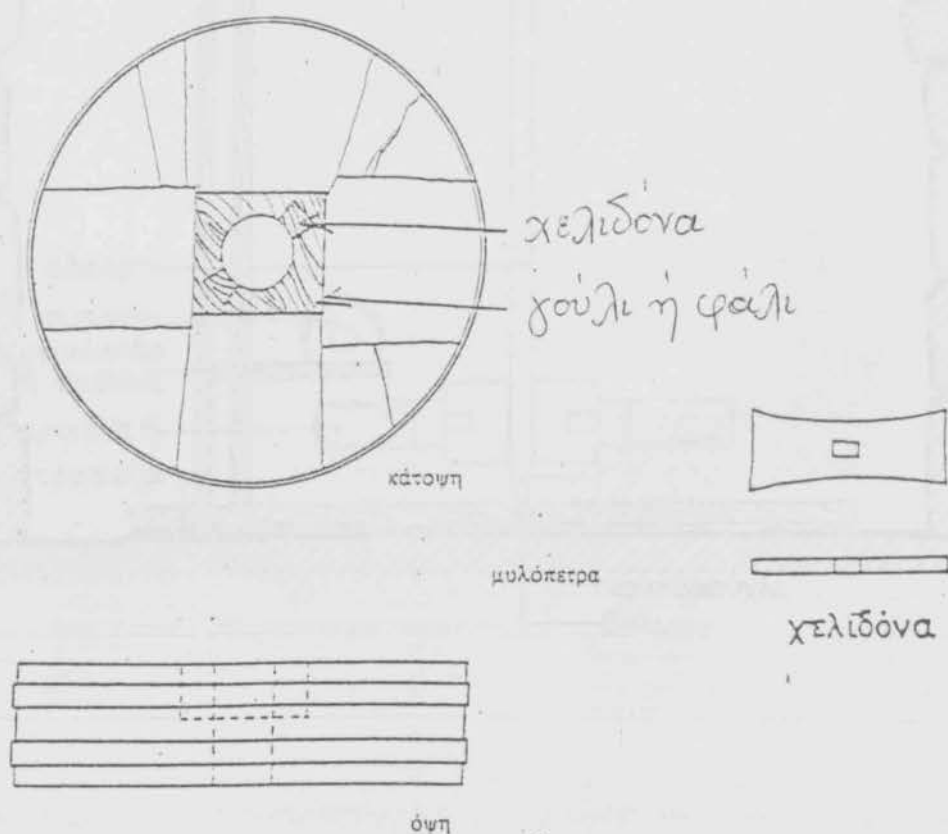
Σχήμα 5

Το ξύλο της φτερωτής δεν πρέπει να σαπίζει εύκολα, αλλά επειδή αυτό ήταν αναπόφευκτο, κάθε δυο χρόνια αντικαθιστούσαν τη φτερωτή με καινούργια. Αργότερα η ξύλινη αντικαταστάθηκε με μεταλλική φτερωτή. Η φτερωτή έχει συγκεκριμένη θέση στο ζουριό, ενώ το σιφούνι ρυθμίζεται για να πάρει τη κατάλληλη θέση. Για να πέσει το νερό σε ένα ορισμένο σημείο των φτερών, βγαίνοντας από το σιφούνι, ο μυλωνάς χρησιμοποιεί μια μικρή βέργα, το μετράρι, μήκους 4 παλαμών. Τοποθετώντας το μετράρι σε απόσταση τεσσάρων δακτύλων από την άκρη του φτερού, ελέγχει, ώστε αυτό να περιγράψει (διαγράφει κύκλο) την οπή του σιφονιού. Σ' αυτό το σημείο στερεώνει το σιφούνι με ξύλινες σφήνες. (3)

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και
- Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
2. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.
3. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

Η *φτερωτή* κινείται οριζόντια με κατακόρυφο άξονα, το *αδράχτι*. Παλαιότερα το *αδράχτι* γινότανε από σκληρό ξύλο, χαρουπιά, πρίνο ή σε πολλές περιπτώσεις από καρδιά δρυός. Σήμερα είναι μεταλλικός και προσαρμόζεται με πύρο ενώ συχνά προσθέτονται ξύλινες σφήνες, οι οποίες όντας βρεγμένες διογκώνονται και συγκρατούν τον άξονα στη θέση του. Στο επάνω μέρος του το *αδράχτι* φέρει μεταλλικό εξάρτημα, τον *μοχλό*, ενώ το κάτω μέρος του είναι επίσης μεταλλικό, κοίλο και ονομάζεται *κοντομούχλι*. Τόσο το *κοντομούχλι*, όσο και ο *μοχλός* στηρίζονται πάνω στο άξονα με *τσέρκουλα*. Όταν το νερό χτυπά τα φτερά περιστρέφεται η *φτερωτή*, η οποία μέσω του άξονα της μεταδίδει τη περιστροφική κίνησή της στην επάνω *μυλόπετρα*, το *αχπανάρι*. Το ανώτερο μέρος του άξονα ο *μοχλός* περνάει από το βρόχι της κάτω της *μυλόπετρας* όπου μπορεί να στρέφεται ελεύθερα, και εφαρμόζει σε ειδική υποδοχή, στο κέντρο του *αχπαναριού* (πάνω *μυλόπετρα*), σε μεταλλική πλάκα τη λεγόμενη *χειλιδόνα* και συγκεκριμένα στις υποδοχές που φέρει αυτή, τις λεγόμενες *χειλιδονίστρες* (βλ. σχήμα 7, 8). (1)

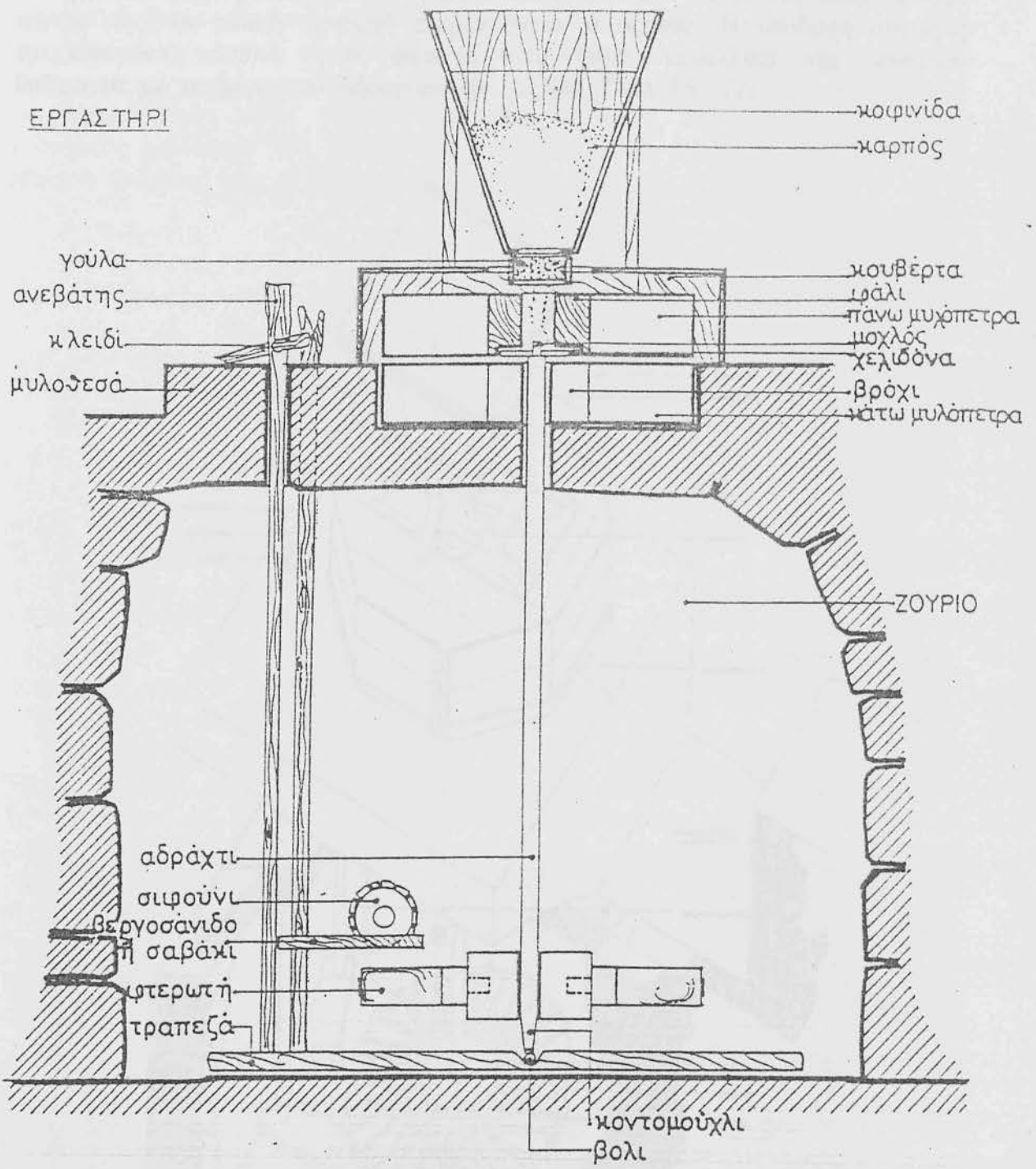
Η *χειλιδόνα* στερεώνεται στο *φάλι* ή *γούλι* - όπως είναι γνωστό σε άλλες περιοχές - το οποίο είναι ξύλινο ορθογωνικό στοιχείο με τρύπα στο κέντρο και βρίσκεται και αυτό με τη σειρά του στο κέντρο της πάνω *μυλόπετρας* (βλ. σχήμα 6). (2)

Σχήμα 6

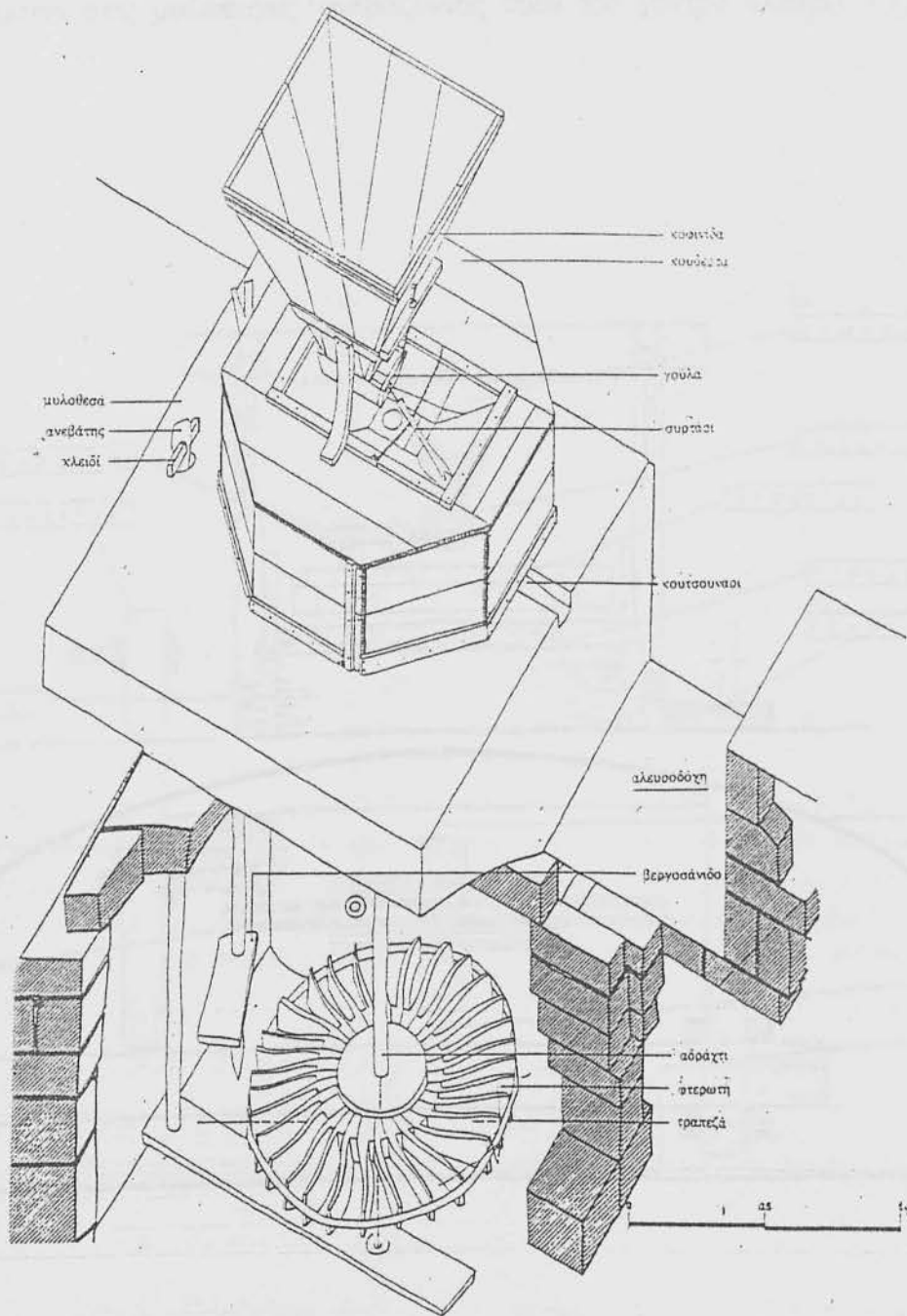
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
2. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

Σχήμα 7

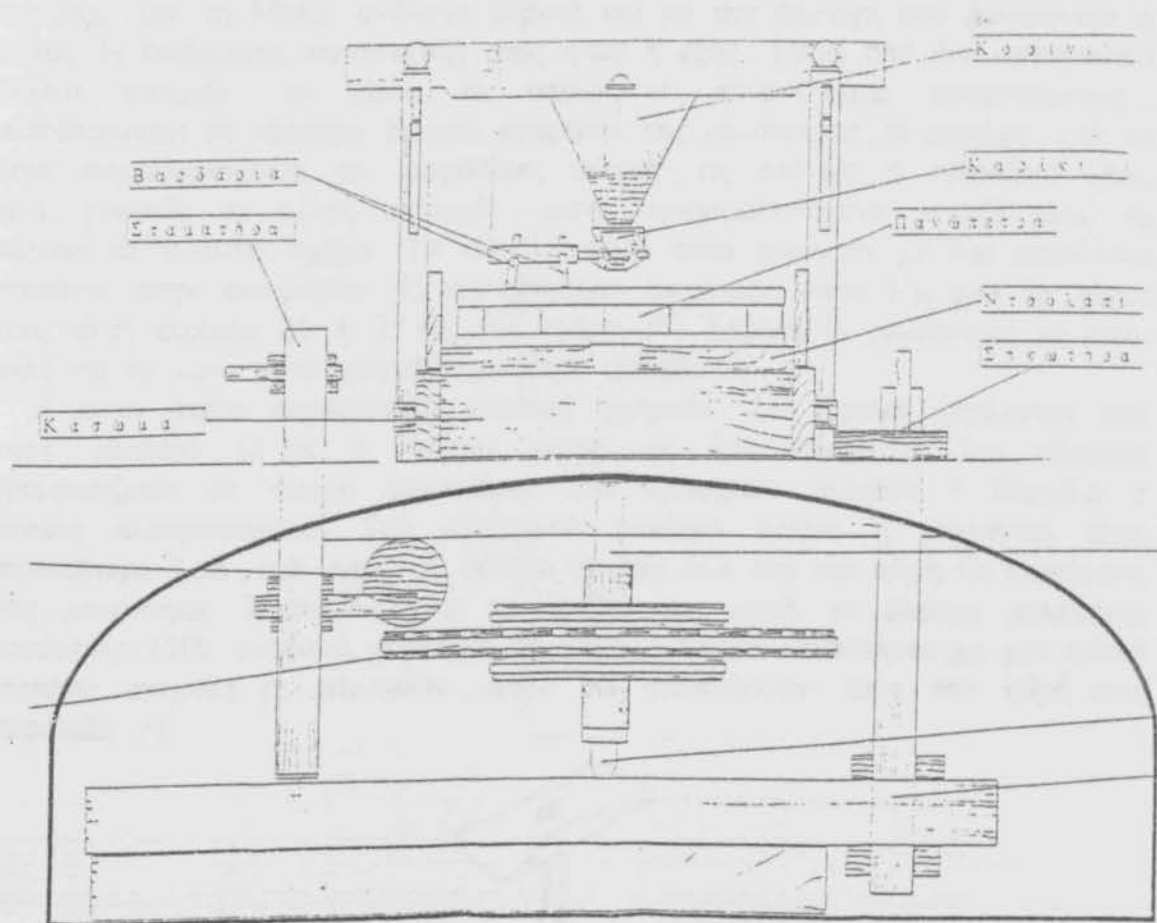
Η βάση της φτερωτής και του άξονα είναι ένα χοντρό ξύλινο οριζόντιο δοκάρι που ονομάζεται μπάμπου ή πουλίτσα ή τραπεζά. Πάνω στη μπάμπου στο κέντρο της, σε ειδική υποδοχή στερεώνονταν ο άξονας. Η υποδοχή στήριξης το λεγόμενο κόπρινο ήταν φυτευτό στο ξύλο, μεταλλικό και δένονταν θυλακωτά με το άκρο του αδραχτιού (βλ. σχήμα 7 και 8). (1)

Σχήμα 8

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, 'Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης', εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και Β. Καραγάλιου, 'Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου', Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

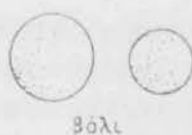
Η μπάμπου ήταν ελεύθερη να ανεβοκατεβαίνει στο ένα άκρο της και σταθερή στο άλλο. Στο σταθερό άκρο της υπάρχει η λεγόμενη σταματήρα (ή κοφτήρας) που κινούμενη ρυθμίζει το νερό που χτυπάει τη φτερωτή και σταματά αν χρειαστεί τη κίνησή της. Στο κινητό άκρο της υπάρχει ξύλινος κατακόρυφος μοχλός, αργότερα μεταλλικός ονομαζόμενος σπάραμα, ή βίντσι ή αναβατόριο όπως είναι γνωστό σε άλλες περιοχές που ανεβοκατεβάζει τη κινούμενη μολόπετρα και ρυθμίζει την ποιότητα του αλευριού αφού ορίζει το διάκενο ανάμεσα στις μολόπετρες (ανεβάζοντας δίνει πιο χοντρό αλεύρι). (1)

Σχήμα 9

Ι. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και
 Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

Παλαιότερα μάλιστα προκειμένου να αναστηλωθεί η πάνω *μυλόπετρα* χρησιμοποιούνταν *βόλια*, μεταλλικές σφαίρες διαμέτρου περίπου 10 εκ. (βλ. σχήμα 10). (1)

βόλια

Σχήμα 10

Οι στροφές ανά μίη της *πτερωτής* πρέπει να είναι ικανοποιητικές, για να αποδίδει ο μηχανισμός του μύλου. Ωστόσο οι δυνάμεις τριβής που αναπτύσσονται είναι ισχυρές και πρέπει να υπερνικούνται συνεχώς. Το ναρό είναι αυτό που ψύχει όλα τα εξαρτήματα ώστε να μην υπερθερμαίνονται. (2)

Τα βασικότερα στοιχεία του αλεστικού μέρους του μύλου, οι *μυλόπετρες* δουλεύουν πάντα σε *ζευγάρια*. Το κάθε ζευγάρι ονομάζεται *μάτι*. Το κάθε *μάτι* σε κάθε περιοχή έχει το δικό του όνομα. Ο αριθμός των *ματιών* χαρακτηρίζει το κτίσμα του μύλου. Σε πολλές περιοχές υπάρχουν μύλοι με δύο *μάτια*. Το ένα χρησιμοποιούνταν συνήθως για το καλαμπόκι και το άλλο για το σιτάρι. Οι *μυλόπετρες* κατασκευάζονται από πέτρες ειδικά γι' αυτό το σκοπό, φερμένες συνήθως από τη Μήλο, ανάλογα βέβαια και με την περιοχή που βρίσκονταν ο μύλος. Η διαδικασία κατασκευής τους ήταν η εξής: Γύρω από ένα ορθογωνικό ξύλινο στοιχείο, το *φάλι*, το οποίο το συναντήσαμε προηγουμένως, τοποθετούνται τα τέσσερα βασικά κομμάτια της *μυλόπετρας*, οι *καρδιές*, ενώ τα κενά συμπληρώνονται με μικρότερες πέτρες, τις *τσόντες* ή *στερνάρια* -όπως είναι γνωστές σε άλλες περιοχές - ώστε συναρμολογημένα μεταξύ τους να πάρουν το κυκλικό σχήμα. Το σύνολο τώρα αυτό δένονταν με δυο μεταλλικά στεφάνια στην περιφέρεια. Η συνηθέστερη διάμετρος είναι 1 μ. ενώ το πάχος τους είναι περίπου 20 ή 25 εκ. (βλ. σχήμα 6). Έπρεπε οι *μυλόπετρες* να είναι ίσιες για το λόγο αυτό χρησιμοποιούνταν αλφάδι. (3)

Η κάτω πέτρα παρουσιάζει κυκλικά τμήματα. Στο πρώτο αρχίζοντας από μέσα, περίπου 10 εκ., ο καρπός σπάει σε δυο κομμάτια. Στο επόμενο θρυμματίζεται σε ακόμα μικρότερα. Στο εξωτερικό περίπου 4 δάχτυλα ο καρπός αλευροποιείται. Στο εξωτερικό κυκλικό τμήμα η επιφάνεια είναι περισσότερο λεία, ενώ προς το κέντρο γίνεται όλο και πιο αδρή. Οι επιφάνειες στις *μυλόπετρες* λειαίνονται απ' τη χρήση και μετά το άλεσμα ορισμένης ποσότητας (1500 οκάδων), χαράσσονται ξανά. Δηλαδή κτυπούνται με μια ειδική *τσαπέτα*, *σφυράκι*, το *μυλοκόπι*, ώστε να αποκτήσουν πάλι την αδρή τους επιφάνεια. (4)

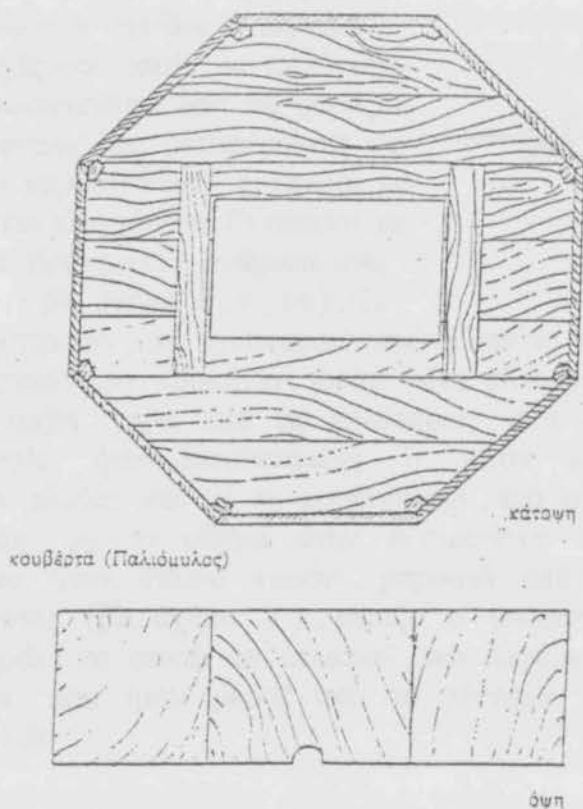
μυλοκόπι

κλ 1:10

Σχήμα 11

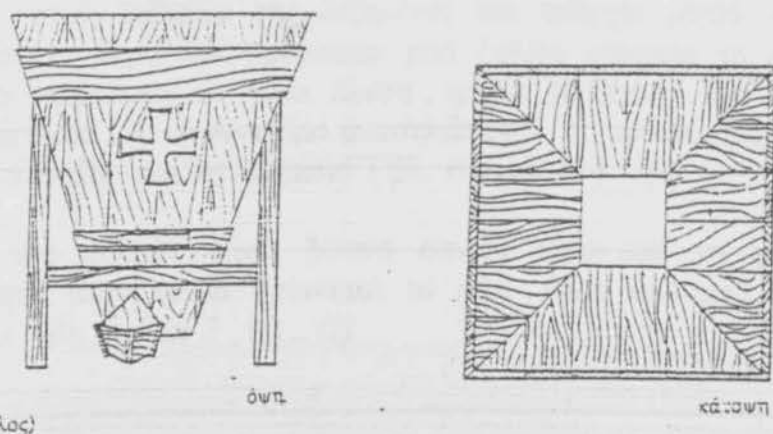
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
2. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
3. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. στο 1. και Β. Καραχάλιου, ο.π. στο 1.
4. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

Η κάτω *μυλόπετρα* περικλείεται από ένα υπερυψωμένο βάθρο τη *μυλοθέσα*, πάνω στην οποία ακουμπά η *κουβέρτα*, ένα ξύλινο οκταγωνικό κιβώτιο που καλύπτει την πάνω *μυλόπετρα*. Η *κουβέρτα* έχει στο κέντρο τρύπα ώστε να πέφτει ο καρπός στις *μυλόπετρες*. Σκοπό έχει να εμποδίσει το αλεύρι να διασκορπιστεί. (βλ. σχήμα 7, 8, 12). (1)

Σχήμα 12

Το σύστημα τροφοδοσίας του μύλου βρίσκεται πάνω από τις *μυλόπετρες*. Ο καρπός τοποθετείται σε ξύλινο κάδο σχήματος ανεστραμμένης τετραγωνικής κόλουρης πυραμίδας, στο *κοφίνι*, το οποίο στηρίζεται στο δάπεδο από τα *κοφινόξυλα* (βλ. σχήμα 7, 8, 13). (2)

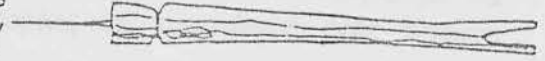
Σχήμα 13

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

Στο κοφίνι υπήρχε ξύλο, ο λεγόμενος σταυρός από όπου δένονταν ένας σπάγκος που κατέληγε στο καρίκι ή κούρτσελο ή γούλα, ένα αυλακωτό ξύλο που οδηγούσε τους σπόρους στην τρυπά της πάνω μολόπετρας. Με το μήκος του σπάγκου κανόνιζε ο μυλωνάς την ποσότητα των σπόρων που θα πέσουν για άλεσμα. (βλ. σχήμα 7, 8). (1)

Από το καρίκι κρέμονταν μικρή ξύλινη ράβδος το βαρδάρι ή πιρδάρι ή συρτάρι -- σε άλλες περιοχές -- το οποίο με το ελεύθερο άκρο του ταλαντεύεται από τις χαράξεις της πάνω μολόπετρας και μεταφέροντας την ταλάντευση στο καρίκι(γούλα), οι σπόροι πέφτουν ρυθμικά και ελεγχόμενα. Οι σπόροι με αυτόν τον τρόπο βρίσκονταν ανάμεσα στις δυο μολόπετρες. (βλ. σχήμα 8, 9, 14). (2)

Σχήμα 14

Με την περιστροφή του αχπαναριού πρώτα σπάνε και μετά θρυμματίζονται σε όλο και περισσότερα κομμάτια. Αφού γίνει αλευροποίηση το προϊόν πέφτει ζεστό από τη τριβή, γύρω από τις μολόπετρες, στη γύρα. Το ξύλινο πλαίσιο μέσα στο οποίο ήταν τοποθετημένη η κάτω μολόπετρα, η μυλοθεσά συγκρατούσε το αλεύρι και με το κουτσουνάρι, ένα μικρό ξύλινο ή μεταλλικό δοχείο με κλίση, να το οδηγεί στην αλευροθήκη ή αλευροδόχη. Από την αλευροθήκη, που ήταν ξύλινο κασόνι, μπροστά από τις μολόπετρες και πιο χαμηλά από αυτές (βλ. σχήμα 8), γέμιζε ο μυλωνάς με το μικρό ξύλινο φτυάρι το παλαμάκι τα σακιά των πελατών, των λεγόμενων αλεστών, κρατώντας την αμοιβή του, που ήταν μέρος από το γέννημα, με το ομώνυμο ειδικό δοχείο το ζάι. (3)

Υπόλοιπα εξαρτήματα, εργαλεία

Στουμπούρα

Στο σημείο αυτό διαχωρίζεται η δεξαμενή από το γλυκάτο με τοίχο, στη βάση του, ή στον πυθμένα της δεξαμενής και υπάρχει μικρό άνοιγμα, οπή, από όπου ρέει το νερό και φράσσεται από ξύλινο στοιχείο τη στουμπούρα. Ο μυλωνάς όταν πρόκειται να γίνει άλεση, τραβά το σχοινί του γερανιού μέσα από το εργαστήριο, η στουμπούρα ανασηκώνεται η τρύπα ξεφράζει και νερό ρέει προς το γλυκάτο και τη φτερωτή (βλ. σχήμα 15). (4)

Τραπεζά

Βρίσκεται στο ζουριό. Είναι ξύλινη σανίδα κάτω από τη φτερωτή. Φέρει μικρή κοιλότητα στην οποία βρίσκεται το βόλι, όπου ακουμπά το αδράχτι με το κοντομούχλι (βλ. σχήμα 7, 8). (5)

1.Β. Καραχάλιου, "Υδρομύλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

2.Β. Καραχάλιου, ο.π.

3.Β. Καραχάλιου, ο.π.

4. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

5. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΝΕΡΟΜΥΛΩΝΓενικά

Στην περιοχή έρευνας, τα συγκροτήματα υδροκίνητων εγκαταστάσεων που βρέθηκαν και αναλύονται σε επόμενο μέρος της εργασίας, αναπτύσσονται παράλληλα του ποταμού Κεφαλοπόταμου. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε κάποια χαρακτηριστικά, και κυρίως τις απαιτήσεις ενός τέτοιου κτιρίου, όπως οι νερόμυλοι.

Πρώτα από όλα θα ασχοληθούμε με τη διαμόρφωση του εδάφους, η οποία παίζει ιδιαίτερο ρόλο στην εκλογή της τοποθεσίας. Η διαθέσιμη διαφορά ύψους, και η διαθεσιμότητα σε νερό κρίνονται ως προαπαιτήσεις. Κάθε συγκρότημα έχει τους πύργους υδατόπτωσης, τις *κάναλες*, οι οποίες ενώνουν το ανώτερο υψομετρικά σημείο με το κατώτερο, όπου βρίσκονται οι κινητικοί μηχανισμοί του εργαστηρίου. Είναι η είσοδος και η έξοδος του νερού από το κτίριο. Το *ζουριο* ή *φυλακή* όπως αποκαλούν χαρακτηριστικά τον υπόγειο χώρο κάτω, είναι κτιστό ή σπάνια σκαμμένο σε βράχο. Έχει διαστάσεις τέτοιες ώστε μόλις να χωρά ένας άνθρωπος γονατιστός. Το άνοιγμα του όπως είπαμε *καμάρα* χαρακτηρίζει την κύρια όψη του μύλου. Η θέση της *κάναλης*, άρα και του *ζουριού* που βρίσκονται στην ίδια ευθεία, ορίζουν και τη θέση του μηχανισμού στο εσωτερικό του μύλου. (1)

Σε γενικές γραμμές το κτίριο ενός μύλου είναι ένα ορθογωνικό κτίσμα, χωρίς ιδιαίτερο μορφολογικό ενδιαφέρον. Ένα παράθυρο, σπάνια δυο, μια δίφυλλη πόρτα και η γέφυρα του *ζουριού* είναι τα μοναδικά στοιχεία της όψης. Η μόνη επιμελημένη κατασκευή είναι τα ευθύγραμμα ή τοξωτά πέτρινα υπέρθυρα των ανοιγμάτων. (2)

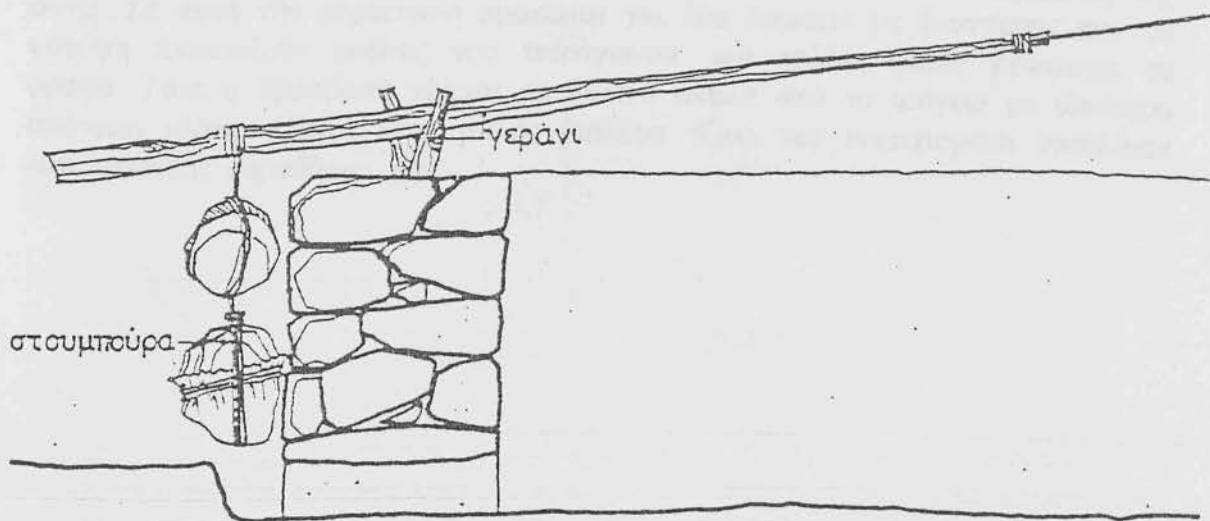
Εσωτερικά είναι απλό μονόχωρο κτίσμα, με ορθογωνική περίπου κάτοψη και αναλογίες 1|2 ή 1|3. Λειτουργικά, μοιράζεται σε δυο επιμέρους χώρους, που συνήθως διαχωρίζονται με διαφορά επιπέδου. 1. το εργαστήριο του μύλου και 2. τον χώρο αναμονής των πελατών και διαβίωσης του μυλωνά. Σε πολλές περιπτώσεις μύλων αναφέρεται και το Χαγιάτι. Ήταν ένα μικρό υπόστεγο σε μια πλευρά του μύλου, που χρησιμοποιούνταν για το φόρτωμα και το ξεφόρτωμα των ζώων. Εδώ υπήρχε και ένας ξύλινος πάγκος όπου ακουμπούσανε τα σακιά με το άλεσμα, τα οποία συχνά φορτώνονταν και οι γυναίκες στην πλάτη. (3)

-
1. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Ά. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
  2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάριας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.
  3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π.

1. Το εργαστήριο του μύλου

Είναι ο χώρος από όπου ο μυλωνάς κατευθύνει όλη τη διαδικασία του αλέσματος. Το κυρίως εργαστήριο, όπου είναι τοποθετημένοι όλοι οι μηχανισμοί, είναι συνήθως ένας επιμήκης χώρος. Στη μια του πλευρά, εκείνη προς τη διαφορά στάθμης του φυσικού εδάφους, είναι τοποθετημένοι σε παράταξη οι μηχανισμοί που διαθέτει το συγκρότημα. Στην άλλη υπάρχει διάδρομος εργασίας για το μυλωνά και τους υπαλλήλους του και ανοίγματα για τον φυσικό φωτισμό. Κάθε μηχανισμός έχει σίγουρα ένα παράθυρο απέναντι του, το οποίο και αυτό ορίζει την ευθεία κανάλης-ζουριού στην όψη. Είναι εξοπλισμένο με βασικά εξαρτήματα και εργαλεία, απαραίτητα στη λειτουργία του μύλου. Την κοφινίδα απ' όπου ρίχνεται ο καρπός στις μλόπετρες όπου αλέθεται, και από εκεί με τη βοήθεια της κουβέρτας και του κουτσουναριού οδηγείται στην αλευροδόχη οπότε συγκεντρώνεται στα τσουβάλια. Επίσης, ο ανεβάτης, τον οποίο κινεί ο μυλωνάς για να ανεβοκατεβάζει την τραπεζά στο ζουριό, το βεργοσάνιδο ή σαβάκι με το οποίο μπορεί να κατευθύνει τη ροή του νερού στο ζουριό προς τη φτερωτή ή έξω απ' αυτή και το σχοινί του γερανιού, το οποίο τραβώντας το ανασηκώνεται η στουμπούρα, ξεφράζει η τρυπά προς το γλυκάτο και το νερό ρέει προς τη φτερωτή. Το όλο σύστημα τοποθετείται σε υπερυψωμένο βάθρο τη μυλοθεσά (βλ. σχήμα 7, 14).

(1)

Σχήμα 15

Στον υπόλοιπο χώρο τοποθετούνται πιθάρια για την αποθήκευση του αλευριού που λαμβάνει ο μυλωνάς σαν αντίτιμο της εργασίας του.

Ι. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και Β. Καραχάλιου, "Υδρομυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

2. Ο χώρος αναμονής των πελατών και διαβίωσης του μυλωνά

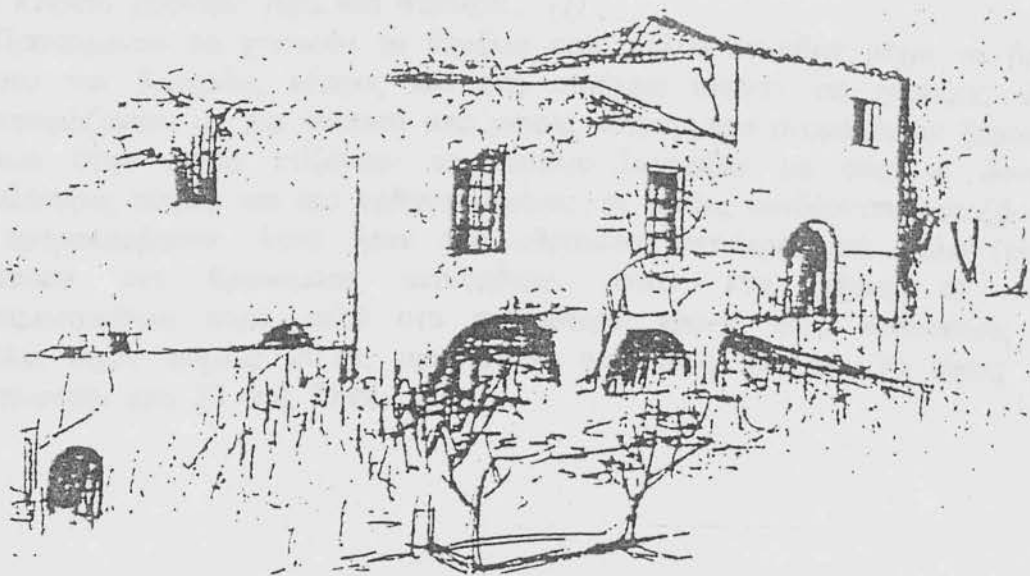
Είναι ο χώρος που συναντάμε μπαίνοντας στον μύλο . Το εργαστήρι αποτελεί χώρο εργασίας του μυλωνά και δεν επιτρέπει λόγω των διαστάσεων του τη σύγχρονη παραμονή πολλών ατόμων . Οι πελάτες περιμένουν σε ειδικό χώρο διαμορφωμένο στην είσοδο του κτίσματος . Οι διαστάσεις και οι ανέσεις του είναι ανάλογες της δυναμικότητας του μυλικού συγκροτήματος . Συνήθως εκεί υπάρχουν κτιστοί ή ξύλινοι πάγκοι για να ακουμπά ο μυλωνάς τα σακιά , αλλά και για να κάθονται οι πελάτες . Δίπλα στους πάγκους ορισμένες φορές κατασκευάζονταν και τζάκι γωνιακό ή όχι για το κρύο και την υγρασία του περιβάλλοντος . Ανάλογα με τις ανάγκες του μυλωνά προστίθενται διαφορά έπιπλα , εξαρτήματα και αντικείμενα όπως κρεβάτι , πάγκοι , τραπέζι , ντουλάπια , κόγχες , σκεύη για τρόφιμα και μαγείρεμα . Σε μερικές περιπτώσεις , ο χώρος αναμονής διαχωρίζεται από το χώρο αποθήκευσης και υπάρχει οπτική διακοπή ανάμεσα στους επιπλέον χώρους του κτίσματος . Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις δίπλα στο μονόχωρο κτίριο του μύλου , χτίζονται συμπληρωματικοί χώροι για τα ζώα ή και ως αποθήκες . (1)

Σε όλα τα παραδείγματα συναντάμε τη κατοικία του μυλωνά , ένα στοιχειώδη χώρο παροδικής διαμονής του εργατικού δυναμικού , που κρίνεται απαραίτητος αν σκεφτούμε την απόσταση που χωρίζει το χωριό από το μύλο , αλλά και το ωράριο εργασίας του μυλωνά . Σπάνια βρίσκουμε δίπλα κτίσμα για κατοικία του μυλωνά , επιμελημένο στην κατασκευή και στις λεπτομέρειες της όψης . Σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για ένα δωμάτιο με διαστάσεις που σε κάτοψη πλησιάζουν εκείνες του τετράγωνου και πολλές φορές βρίσκεται σε όροφο . Τότε η πρόσβαση γίνεται με ξύλινη σκάλα από το ισόγειο με ιδιαίτερα απότομη κλίση . Πάντα ένας μύλος διαθέτει τζάκι και εντοιχισμένα ντουλάπια που λέγονται *παραθύρες* . (2)

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε. , Ηράκλειο 1985 και
 Β. Καραχάλιου , "Υδρόμυλοι Ά. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
 2. Β. Καραχάλιου , "Υδρόμυλοι Ά. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π. , Αθήνα 2001.

Η αρχιτεκτονική των συγκροτημάτων αυτών, δεν είναι παρά σύνθεση παραλληλεπίπεδων. Όγκοι μακρόστενοι συνδυάζονται μεταξύ τους, βάσει λειτουργικών αναγκών, και δημιουργούν ενδιαφέροντα σύνολα. Η κατασκευή των συγκροτημάτων συνοδεύεται από τη διαμόρφωση του υπαίθριου περιβάλλοντος χώρου. Οι δρόμοι πρόσβασης, τα αυλάκια με το νερό, τα γεφυράκια, τα πλακόστρωτα, η έκταση για το άπλωμα των ρούχων με τους στύλους και τα σχοινιά, είναι στοιχεία που πλαισιώνουν το κτίσμα. Η εναλλαγή κτιστού κι ανοιχτού χώρου, πυκνής βλάστησης και ξέφωτου, δίνει ποικιλία και διατηρεί την αρμονική συνύπαρξη φυσικού και τεχνητού. Το κτίσμα εντάσσεται στο προϋπάρχον περιβάλλον και η φύση το αγκαλιάζει κάνοντας το αναπόσπαστο μέρος της. (1)

Σχήμα 16

Ι.Β. Καραχάλιου, "Υδρομύλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΥΛΟΥ

Σ' αυτήν την ενότητα θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε όσο γίνεται πιο αναλυτικά τα υλικά και τους τρόπους κατασκευής ενός νερόμυλου από τα θεμέλια ως τη στέγη.

1. Θεμέλια

Βασικός σκοπός ήταν η αποφυγή πολυδάπανων τεχνικών έργων. Αυτό ήταν μια από τις αρχές επιλογής της τοποθεσίας. Το βραχώδες έδαφος ήταν ιδανικό, όταν εκεί έβρισκαν και την κατάλληλη υψομετρική διαφορά, διότι τα θεμέλια του κτιρίου γίνονταν γερά και σταθερά. (1)

Προκειμένου να χτιστούν τα θεμέλια ενός μύλου έσκαβαν μέχρι να βρεθεί στέρεο και βραχώδες έδαφος και στη συνέχεια έκαναν τις χαράξεις. Αυτό προετοιμάζονταν με μια στρώση από μικρές πέτρες, που ονομάζονταν ξεροπέτρι, πάνω στην οποία κτίζονταν το θεμέλιο. Συνέχιζαν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερες πέτρες και πιο ορθογωνισμένες, οι οποίες συνδέονταν μεταξύ τους με αστρακάβεστο. Αυτό ήταν ένα υδραυλικό κονίαμα από πολύ (κονία) άβεστο και θραύσματα κεραμιδιών. Ήταν ένα μίγμα το οποίο χρησιμοποιήθηκε παρά πολύ στα παλαιότερα χρόνια στις κατασκευές. Τα θεμέλια είχαν φάρδος 20 εκ. μεγαλύτερο από τους τοίχους. Το ύψος τους κυμαίνονταν από 50 έως 70 εκ. (2)

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, ο.π.

2. Τοιχοποιίες

α). Τοιχοποιία εργαστηρίου

Η τοιχοποιία, η οποία είναι και ο φέρων οργανισμός, αποτελείται από τοπική συνήθως πέτρα με συνδετικό κονίαμα, λάσπη ή ασβεστοκονίαμα. Οι τοίχοι έχουν πάχος 70 εκ. ενώ όταν υπάρχει όροφος το πάχος τους φτάνει στα 60 με 65 εκ. Για τη δόμηση του τοίχου εργάζονται ταυτόχρονα δυο εργάτες. Ο καλύτερος, ονομάζονται πελεκάνος ή πουργός και δούλευε στην εξωτερική πλευρά του τοίχου. Ο δεύτερος μάστορας ή βοηθός δούλευε στην εσωτερική πλευρά. Για σκαλωσιά χρησιμοποιούσαν ξύλινα δοκάρια, εγκάρσια ως προς τον τοίχο, στον οποίο άφηναν τρύπες και εκεί πάταγαν τα μαδέρια. Μετά το τελείωμα του τοίχου έμεναν οι τρύπες, οι σκαλοθυρίδες, που φαίνονταν στις όψεις των κτιρίων και στα πηγάδια. Το χτίσιμο του τοίχου γίνονταν με τρόπο, ώστε να σχηματίζονται, από δυο ή τρεις στρώσεις, οριζόντια τμήματα ύψους 60 έως 70 εκ., τα σαβάκια. Σε εκείνα τα σημεία, που διακόπτονταν το χτίσιμο και οριζοντιώνονταν η κατασκευή, έμπαιναν τα *καντηλόξυλα*. Αυτά είναι οριζόντιες ξυλοδεσιές από σκληρά ξύλα από πρίνο, αγριοχαρουπιά, αγριελιά, τα οποία μπαίνουν για την ενίσχυση του κτιρίου και πιο συγκεκριμένα για να παραλαμβάνουν τις καταπονήσεις σε εφελκυσμό. Άλλοτε ήταν εμφανής και άλλοτε κρυμμένες στο πάχος του τοίχου. (1)

Κατά το πάχος της λιθοδομής, για το καλύτερο δέσιμο του τοίχου, τοποθετούνταν *διάτονες*, μπατικές, πέτρες, οι μπηχτές και εναλλάσσονταν στις επόμενες στρώσεις με δρομικές πέτρες. Επειδή οι πέτρες πρέπει να πατάνε ίσια, επιδιώκονταν να μην είναι λοξές ή παράγωνες. Γι' αυτό το λόγο πελεκώνται με τους *μαλάδες*, σιδερένια μυστριά. Τα υπολείμματα, σφήνες, μόλια, χαλικωσιά, σφηνώνονται στα κενά ανάμεσα στις πέτρες και εμποδίζουν την απόπλυση του κονιάματος. (2)

Στις γωνιές, κατ' εξοχήν ευπαθή σημεία, η κατασκευή γίνεται από καλοεπεξεργασμένες πέτρες, συνήθως πορώδους ιστού για να παίρνουν εύκολα κανονική μορφή, τα οποία ονομάζονται *αγκωνάρια*. Αυτά τοποθετούνται με τις μεγάλες πλευρές τους εναλλάξ και σχηματίζουν τη *σιμόσκαλα*. Οι πέτρες γενικώς λαξεύονταν και ιδιαίτερη προσοχή δίνονταν στα *αγκωνάρια* και τα πρέκια που γεφύρωναν το κενό των ανοιγμάτων. (3)

Στο τελείωμα του τοίχου έμπαιναν όρθιες πέτρες, οι *παναγιές* οι οποίες είχαν τριγωνικό σχήμα που θύμιζε τη σιλουέτα της παναγίας. Αυτές αποτελούν το *σαμάρι* που περιτρέχει το χώρο του δώματος.

Οι τοίχοι έμενα ανεπίχριστοι συνήθως εξωτερικά, ενώ εσωτερικά επιχρίονταν με χώμα και ασβέστη. (4)

-
1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.
  2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.
  3. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. στο I και Β. Καραχάλιου, ο.π. στο I.
  4. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985.

β). Τοιχοποιία γλυκάνου

Η κατασκευή του γίνεται επιμελημένα με πελεκητές πέτρες και ισχυρό υδραυλικό κονίαμα . Είναι το ευπαθέστερο τμήμα του μύλου . Ο τοίχος κάτω από το γλυκάνο γίνεται λιγότερο προσεγμένα , μόνο για να υποβαστάξει το βάρος . (1)

γ). Τοιχοποιία πηγαδιού

Το κτίσιμο του γίνονταν παλιά από πέτρινους σφονδύλους από πέτρες . Συνήθως τα πελέκια αυτά , είναι ολόσωμα κυκλικά , ώστε να επιτρέπουν μεγαλύτερες αντοχές απ' το απλό κτίσιμο με πέτρες , συνδέονται δε , με ισχυρό υδραυλικό κονίαμα . (2)

δ). Τοιχοποιία ζουριού

Η θολωτή οροφή του κτίζεται με μεγάλες πέτρες , αγκωνάρια , ενώ οι τοίχοι με μικρότερες . Συνδέονται γερά με αστρακάσβεστο . (3)

---

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε. , Ηράκλειο 1985 .

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , ο.π. .

3. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης , ο.π. .

3. Ανοίγματα

Τα συνηθισμένα ανοίγματα στο μύλο είναι η εξώπορτα, ένα παράθυρο ή το πολύ δυο στο εργαστήρι και η *καμάρα* του ζουριού κάτω από αυτό. Οι πόρτες είναι διπλές, με ξύλινα φύλλα, καρφωτά ή περαστά με *γυφτόκαρφα* και *τραβέρες*. Το πλάτος τους είναι μεγάλο για να περνούν εύκολα τα φορτία. (1)

Δεν λείπουν βέβαια και οι περιπτώσεις με μονόφυλλη πόρτα όταν δεν πρόκειται για τη κύρια είσοδο. Ιδιαίτερης κατασκευής είναι οι *παραστάδες* που διαμορφώνονται από γωνιόλιθους, *αγκωνάρια*. Εκεί ενσωματώνονται και τα *πελέκια*, καλοεπεξεργασμένες πέτρες, που αποτελούν το μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο του κτιρίου. Τα *πελέκια* τα κατασκευάζει ο *πελεκάνος* με ειδικά εργαλεία όπως *σμίλα*, *βαρίδι*, *τσαπέτα*. Το πρώτο *πελέκι* λέγεται *κεφαλάρι*, καλύπτει όλο το πάχος του τοίχου, έχει ύψος 30 εκ. Το δεύτερο *πελέκι* ακολουθεί με ύψος 60 εκ. και το τρίτο με ύψος 30 εκ. Αν το υπέρθυρο είναι ευθύγραμμο έχουμε και τέταρτο *πελέκι*, όμοιο με το *κεφαλάρι*. Εξωτερικά τα υπέρθυρα κατασκευάζονται άλλοτε ευθύγραμμα και άλλοτε τοξωτά, ενώ εσωτερικά φέρουν ευθύγραμμο ξύλινο πρέκι, το οποίο γεφυρώνεται με ξύλινο δοκάρι - από ξύλο αγριομουριάς για να μην σαπίζουν - με μικρές σανίδες με οριζόντιο λίθο με πέτρινα χαμηλά τόξα. (2)

Σπάνια τα εξωτερικά πέτρινα υπέρθυρα φέρουν λιθανάγλυφο σταυρό ή και κυμάτιο, τη *λίστα*, ενώ εσωτερικά διαμαρφώνονται με τόξο. (3)

Στα παλαιότερα κτίσματα τα παράθυρα είναι λίγα και μικρά σε μέγεθος. Εξωτερικά φέρουν πέτρινο τριγωνικό υπέρθυρο, ενώ εσωτερικά είναι τοξωτά. Έχουν *τζαμιλίκια* χωρίς πατζούρια για λόγους φωτισμού. Σιδεριές τα προστατεύουν, ενώ σε πολλές περιπτώσεις κλείνουν και με ξύλινα φύλλα από μέσα. Στα νεότερα κτίσματα οι διαστάσεις των παραθύρων μεγαλώνουν, ενώ τα υπέρθυρα είναι ευθύγραμμα πέτρινα εξωτερικά και ξύλινα εσωτερικά και πολλοί αρχίζουν να τα αντικαθιστούν με σιδερένια. (4)

Οι κάσες των ανοιγμάτων τοποθετούνται στην πατούρα που δημιουργούν οι τοίχοι και καρφώνονται με *τζινέτια* έτσι ώστε να μην φαίνονται εξωτερικά. Τα κουφώματα τέλος στερεώνονται στους παραστάδες με τα *μάσκουλα*, τα οποία είναι σιδερένια και αυτά με τη σειρά τους στερεώνονται στους *παραστάδες* με ένα μίγμα από τριμμένο κόκαλο και ασβέστη για μεγαλύτερη ανθεκτικότητα. (5)

1. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και

Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

2. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

3. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π.

4. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. στο I και Β. Καραχάλιου, ο.π. στο I.

5. Χ. Μπέλου κ.λ., ο.π. και Β. Καραχάλιου, ο.π.

4. Στέγη

Η στέγη είναι ξύλινη κατασκευή που πατάει γερά πάνω στην τοιχοποιία. Στο κενό μεταξύ της στέγης και του δώματος τοποθετούνται πέτρες που δημιουργούν κορνίζα. Έτσι προεξέχει η στέγη και η τοιχοποιία προστατεύεται από τα νερά της βροχής. (1)

Το φέρων μέρος είναι ξύλινα δοκάρια, ορθογωνισμένα ή κορμοί δέντρων από δρυ, πρίνο ή κυπαρίσσι, τα οποία γεφυρώνουν το μικρότερο άνοιγμα μεταξύ των δυο τοίχων, δηλαδή μπαίνουν κάθετα στους τοίχους. Αυτά τοποθετούνται παράλληλα μεταξύ τους και σε απόσταση 50 εκ., που καθορίζουν και τον *εμβατή* του κτιρίου. Πάνω από τα δοκάρια και κάθετα σ' αυτά μπαίνουν καρφωτά αλλά δοκάρια πιο λεπτά, οι *γρεντιές*. Σε αυτές καρφώνονταν τα *ψαλιδάρια*, τα οποία είχαν κλίση. Πάνω από τα δοκάρια αυτά μπαίνουν οι *ασφένδαμοι* μικρά κλαδιά ή οι *σκίζες* ή αλλά ξερά χόρτα, σε πάχος 2 έως 5 εκ. Για να κλείσουν τα κενά έβαζαν τα *φουρουμέντα*, δηλαδή λύγιες, ασφάκιες, φύκια ή ένα είδος αγκαθωτού θάμνου, η ασκοιβή. Από επάνω μπαίνει το *ρόδωμα*, το οποίο είναι χώμα ραντισμένο με νερό και πατημένο. Την επίπεδη αυτή επιφάνεια καλύπτει μια στρώση από αδιάβροχο χώμα, η *λεπίδα*, η οποία έχει μονωτικές ικανότητες. Η επικάλυψη ήταν από *σχιστόπλακες* ή κεραμίδι, ενώ αργότερα συναντάμε και φύλλα λαμαρίνας. Η κλίση της στέγης ήταν 25% περίπου. Έδιναν ιδιαίτερη σημασία στις γωνίες της στέγης έτσι ώστε να μην τινάζει προς τα έξω. (2)

5. Δάπεδα

Τα δάπεδα στους ισόγειους χώρους είναι από καλά πατημένο χώμα, σπανιότερα από πλάκες κι αργότερα από τσιμέντο. Όταν υπήρχε όροφος τα δάπεδα ήταν ξύλινα και φέρονταν από ξύλινα δοκάρια. Στο εργαστήριο, το πάτωμα σήκωνε όλο το βάρος από τα μηχανήματα που φιλοξενούσε και για αυτό έπρεπε να είναι γερό. (3)

1. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

2. Χ. Μπέλου, Α. Νακάση, Χ. Σταματοπούλου, Μ. Βλαχάκης, "Νερόμυλοι Δυτ. Μεσάρας Κρήτης", εκδ. Μ.Κ.Ε., Ηράκλειο 1985 και

Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

3. Β. Καραχάλιου, "Υδρόμυλοι Α. Καλαμά Ηπείρου", Διάλεξη Ε.Μ.Π., Αθήνα 2001.

Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΙΟΒΑΝΙΤΗ
ΣΤΟ ΓΟΡΓΟΓΥΡΙ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

1. Μερικά λόγια για το χωριό

Το Γοργογύρι βρίσκεται στα Α. ριζά του Κόζιακα, ανάμεσα από το Ξυλοπάροικο και τον Πρόδρομο. Δυτικά του χωριού βρίσκεται η ψηλότερη κορυφή του Κερκέρτιου όρους “Χατζηπέτρος ή Αστραπή”, (λόγω των πολλών αστραπών που πέφτουν) (βλ. χάρτες 1, 2).

Ο Κόζιακας είναι κατάφυτος από έλατα, πλατάνια, φλαμουριές, καστανιές, φιλικί, γαύρο, αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά και αλλά είδη δέντρων. Έχει απότομους και απόκρημνους βράχους, σπηλιές και πηγές. (1)

Το Γοργογύρι έχει υψόμετρο 300-350 μ. και απέχει 20 χλ. Από τα Τρίκαλα, ενώ συνδέεται οικονομικά και εμπορικά. Το κλίμα είναι ηπειρωτικό. Είναι καθαρό και δροσερό, με πολλά δέντρα, κυρίως πλατάνια. Συνορεύει γύρω-γύρω με τα χωριά Πρίνος, Πρόδρομο και τέλος το Ξυλοπάροικο. Έχει τρεις μαχαλάδες. Τον “Απάνω”, τον “Πέρα”, και τον “Κάτω”, οι οποίοι σχηματίζουν μεταξύ τους το κεφαλαίο γράμμα “Υ”(ύψιλον). Αυτοί είναι χτισμένοι βόρεια και νότια του ποταμού που περνάει μέσα από το χωριό του “Κεφαλοπόταμου”. Βόρεια του χωριού υψώνεται ο λόφος “Νταλαγιώργος” και νότια ο λόφος “Πέρα ράχη”. Πάνω από την τοποθεσία Αλαταριές ή Αλαταρές, κοντά στη “Λάκα του Κεφαλοπόταμου”, υπάρχουν τα ερείπια αρχαίου Ελληνιστικού οικισμού, του οποίου δεν γνωρίζουμε το όνομά του. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα μέχρι τώρα στοιχεία που έβγαλαν στην επιφάνεια οι αρχαιολόγοι και η διάνοιξη ενός δασικού δρόμου που έγινε. (2)

Το Γοργογύρι αναφέρεται σε γραπτά επίσημα κείμενα από τις αρχές του 13^{ου} αι. έως και τα τέλη του 19^{ου} αι. με τα ονόματα, το Γοργογύρι, το Γουργογύρι και η Γουργοβίρη (ή το Γουργοβύρι). Ετυμολογικά αν αναλύσουμε τη λέξη Γουργοβίρη θα δούμε ότι σχηματίζεται από το α' συνθετικό Γοργό- και το β' συνθετικό -βίρη, που παράγεται από το ρωμαϊκό ρήμα βιράρω = γυρίζω, σέρνω, τραβάω και η προστακτική του είναι βίρα = γύρισμα, τράβηγμα, σήκωμα. Άρα Γουργοβίρη ίσον γοργό γύρισμα. (3)

Πήρε το όνομά του από τους υδρόμυλους (σαμόμυλους, αλευρόμυλους), τις ντριστελλές και τα μαντάνια, τα οποία παρήγαγαν ήχο κατά την κίνηση τους ή επειδή το ποτάμι κυλάει γρήγορα ή από τη λέξη γωρυτός = σκάφη, γουργούρι = σκάφη υδροτριβείου. Τέτοια εργαστήρια υπήρχαν κατασκευασμένα κατά μήκος του ποταμού από τη Βυζαντινή εποχή. (4)

Μετά από την κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Τούρκους (τέλη 14^{ου} αι.) άρχισαν να εγκαθιστούν οι Τούρκοι φρουρές σε στρατηγικές θέσεις του χωριού. Ξανάκτισαν τα τείχη στις Αλαταριές και επισκεύασαν τα τείχη στο “Καστρί”. Έχτισαν στη θέση “Βαλάχωρο” οικήματα και σταυλαποθήκες. (5)

-
1. Λεων. Κωτούλας, “Γοργογύρι Τρικάλων”, εκδ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ, Τρίκαλα 2002.
  2. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .
  3. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .
  4. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .
  5. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .

Το 1544 καταστρέφεται το χωριό από μεγάλο σεισμό . Το 1663 η μεταδοτική πανώλη (πανούκλα) "θερίζει" το χωριό-αυτό ειπώθηκε από τους γεροντότερους-και την περιοχή των Τρικάλων , πολλοί πεθαίνουν ή φεύγουν και για χρόνια δεν κατοικείται . Έτσι όσοι διαχειρίζονται περιουσίες στο Γουργογύρι φαίνονται κατόπιν σε επίσημα έγγραφα ως κάτοικοι Πρόδρομο , Ξυλοπάροικου , Αλβανοί και Τούρκοι . Τον 18-19^ο αι. δωρίζουν ή πουλούν τα κτήματα , τα μαντάνια , τους σουσαμόμυλους , τους ντριστελλές , τις Γοργορύτεκες εκτάσεις και την ξυλεία στην Ιερά Μόνη Δουσίκου (Ι.Μ.Δ.) για να μην τους τα αρπάξουν οι Τούρκοι . Πωλούν και δωρίζουν "υπέρ αναπαύσεως "ψυχής "προσφιλούς προσώπου τους που επιβίωσε από την πανούκλα . Έτσι σε χειρόγραφα διαβάζουμε :

1. Το 1786 η Ι.Μ.Δ. αγοράζει μύλο από τους Ανταροπούλου Χρ. και Απ. .

2. Το 1814 ο Αλεξόπουλος Χρήστος , από τον Πρόδρομο , πουλάει στον Ιλμάζ Ντούλη , τουρκαλβανό από το Αργυρόκαστρο , έναν μύλο . (1)

Μετά από αγώνες - και αφού το χωριό άρχισε να κατοικείται πάλι - η Ι.Μ.Δ. υποχώρησε και η μεγαλύτερη περιοχή με τα χωράφια διανεμήθηκε οριστικά το 1932 και το 1961 . (2)

Η απογραφή του 1881 , μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας , βρίσκει το χωριό με το όνομα Γουργογύρι και ένα από τα 23 χώρια του Δήμου Πιαλιών

Ο 20^{ος} αιώνας βρίσκει το χωριό συνοικισμό της κοινότητας Ξυλοπάροικου και του Πρίνου . (3)

Δύο ήταν οι λόγοι , οι οποίοι έκαναν τους κατοίκους να εγκατασταθούν μόνιμα στο χωριό . Η πλούσια βλάστηση , που υπάρχει και χρειάζεται για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας , και η δυνατότητα κέρδους από τον υδάτινο πλούτο του ποταμού .

Για το λόγο αυτό η περιοχή ήταν και είναι τόσο πλούσια σε υδροκίνητους μηχανισμούς . (4)

Τα πιο διαδομένα επαγγέλματα που συναντάμε εκτός από τη γεωργία και την κτηνοτροφία με τα οποία ασχολούνταν ή ασχολούνται και σήμερα , ήταν :

Α. Οι μυλωνάδες . Ασχολούνταν με το άλεσμα και ήταν ιδιοκτήτες των νερόμυλων . Αυτοί ήταν ο Κων/νος Γιοβανίτης , Λέων Αργυρίου , Γεωργ. Τσιούνης , Στεφ. Καρδούλας , Δημ. Παπαποστόλου , και Κων/νος Τσιαντάκης .

Β. Οι μαντανάρηδες ή μανταναραίοι . Δεν υπάρχουν πια μαντάνια αλλά η λέξη έμεινε για όσους ασχολούνται με τις ντριστελλές και τα ταπητοκαθαρηστήρια . Ιδιόκτητα μαντάνια είχαν η Ι.Μ.Δ. , Βασ. Αργυρίου , Σ . Καλαμπαλίκης και άλλοι .

Γ. Οι υδροτριβείς ή νεροτριβείς ή ντριστελάδες . Οι κάτοικοι που ασχολούνταν με τις ντριστελλές ήταν και είναι πολλοί . Κατείχαν ιδιοκτησιακά πάνω από 100 ντριστελλές ενώ τώρα δουλεύουν μόνο 30 ντριστελλές . (5)

1. Λεων. Κωτούλας , " Γοργογύρι Τρικάλων " , εκδ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ, Τρίκαλα 2002 .

2. Λεων. Κωτούλας , ο.π. .

3. Λεων. Κωτούλας , ο.π. .

4. Λεων. Κωτούλας , ο.π. .

5. Λεων. Κωτούλας , ο.π. .

2. Ο υδρόμυλος του Κων/νου Γιοβανίτη

α. Γενικά

Από επίσημα έγγραφα του 18^{ου} αιώνα της Ι.Μ.Δ. βλέπουμε ότι αλέθουν στους μύλους σιτάρι και σουσάμι, το οποίο καλλιεργούνταν στην περιοχή. Πριν το 1900 υπήρχαν 15 αλευρόμυλοι, 8 ιδιόκτητοι και 7 μοναστηριακοί ή Βάκουφοι όπως ονομάζονταν. Οι ιδιόκτητοι άνηκαν :

- α. Δυο στον Δημ. Παπαποστόλου,
- β. Ένας στον παπα-Γεώργη Στεργιόπουλο,
- γ. Δυο στον Μπαρζίγκα στη θέση "Χαμίτ" και
- δ. Τρεις στον Γιοβανίτη από τους οποίους δυο ήταν στην θέση "Πέτρα και ένας στην θέση "Χαμίτ" που είναι και ο μοναδικός που συνεχίζει να λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Οι Βάκουφοι, που αργότερα αγοράστηκαν από ιδιώτες ήταν :

- α. Τρεις στο Λεία Αργυρίου στη θέση "Μύλος της Σκαμινιάς",
- β. Δυο στο Γιώργο Τσιούνη στη θέση "Βαρκά" και
- γ. Δυο στον Ντούλα ή Κων/νο Τσιαντάκη. (1)

Όταν ρωτήθηκε το 1993, ο τότε 85 χρόνος μάστορας, μπάρμπα-Θανάσης Λιατίφης ή Ρίζος, από που έμαθαν να κατασκευάζουν τέτοια εργαστήρια απάντησε πως έτσι τα βρήκανε και πως έμαθαν την τέχνη από τον Ντούλα (Κων/νο) Τσιούνη, ο οποίος είχε μάθει την τέχνη από τον πατέρα του Αθαν. Τσιούνη, για τον οποίο έλεγε πως έζησε πριν από 160 χρόνια στην Άρτα όπου έμαθε την τέχνη. Είναι γεγονός πως η τέχνη πήγαινε από πατέρα σε γιο ή σε γαμπρό όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενη ενότητα. (2)

Ο ίδιος ο Κων/νος Τσιούνης εκτός από το Γουργογύρι έφτιαξε πολλούς μύλους, ντριστελλες και μαντάνια και σε άλλες περιοχές όπως στο Δαμάσι Ελασσόνας, στη Καϊτσά Δομοκού και στη Καστανιά Καλαμπάκας. Πήγε και στη Πελοπόννησο αλλά δεν βρήκε κατάλληλο έδαφος και νερό για να φτιάξει νερόμυλους και εκεί. Εκτός από τον Κων/νο Τσιούνη υπήρχαν και άλλοι μάστορες-τεχνίτες τέτοιων εργαστηρίων όπως ο Τρύφων Καρτσιούκας από το Ξυλοπάροικο και ο γιος του Θωμάς Καρτσιούκας. Και οι δυο τους ήταν πολλοί καλοί τεχνίτες και έφτιαζαν μύλους στη Μακεδονία, τη Θράκη και αλλού. Βλέπουμε πως τόσο το Γουργογύρι όσο και η γύρω περιοχή είχαν μεγάλη παράδοση στη τέχνη αλλά και στο επάγγελμα του μύλου. (3)

Σύμφωνα με τη μαρτυρία πάντα του μπαρμπα-Θανάση Λιατίφη για τη κατασκευή τέτοιων συγκροτημάτων τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν τσεκούρι, σκεπάρνι, "ζιουμπλιάρι", πριόνι, αλφάδι, νήμα της στάθμης και "αρίδα". Η κατασκευή του νερόμυλου γίνονταν σύμφωνα με τον ίδιο ως εξής :

-
1. Λεων. Κωτούλας, "Γουργογύρι Τρικάλων", εκδ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ, Τρίκαλα 2002.
  2. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .
  3. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .

Για να τεθεί σε λειτουργία χρειάζονταν μυλόπετρες, κατάλληλος μυλαύλακας και ένας καταρράκτης (10-12 μ. ύψους), τόσος, όσο θα κάνουμε την κρύαλη για να πέφτει το νερό και να χτυπάει την φτερωτή. Αρχικά η φτερωτή ήταν φτιαγμένη με δύο δρύινα σταυρωτά ξύλα. Μετά άρχισε να κατασκευάζεται με ξύλα ή σίδηρο και 14-16 βαθουλώματα (κούλανες-κουτάλες). Αυτές είχαν πάχος 15-17 εκ. και μήκος 25 εκ. για να μην σπανέ όταν θα μπούνε μέσα στη φτερωτή. Τις τρύπες της φτερωτής, μέσα στις οποίες έμπαιναν οι κουτάλες, τις έκαναν με το "ζουμπλιάρι" ή την "αρίδα". Για να κατασκευαστεί έπρεπε πρώτα να "πιάσουμε" το ύψος του καταρράκτη και μετά να κάνουμε τη κρύαλη. Η κρύαλη θα καταλήγει σε ξ'φούγκι και από εκεί θα συνεχίζει μια άλλη λοξή καναλίτσα για να πέφτει το νερό με περισσότερη δύναμη πάνω στα κουτάλια της φτερωτής. (1)

Η κατασκευή της φτερωτής τώρα γίνονταν ως εξής : Έπρεπε να σκάψουμε το έδαφος και να βάλουμε πρώτα τη "πάπα" (τραπεζά, ξύλο πάχους 15*15 εκ. ή 20*20 εκ. και μήκους 80-90 εκ.). Αυτή μπαίνει οριζόντια και έχει μια λακουβίτσα με ατσαλένιο σιδεράκι. Η φτερωτή μπαίνει πάνω από τη "πάπα" και πιο πάνω από αυτά μπαίνουν τα ξύλα για να σταθεροποιήσουμε την κάτω ακίνητη μυλόπετρα που είναι βαριά. Από τη φτερωτή ξεκινά το αδράχτι, το οποίο ακουμπά μέσα στο ξύλο της φτερωτής και σφίγγεται με βίδες για να μην γυρίζει μόνο του αλλά μόνο όταν φέρνει γύρω η φτερωτή. Η φτερωτή πρέπει να είναι αλφαδιασμένη από τη χελιδόνα και κάτω, και αυτό γίνεται με τη βοήθεια της "σβούρας" (είδος νήματος στάθμης). Έπρεπε και οι δύο μυλόπετρες να είναι αλφαδιασμένες μεταξύ τους, ενώ φτιάχνονταν από μικρότερες πάντα πέτρες, τις τσόντες, τις οποίες έφερναν κυρίως από τα ποτάμια των χωριών της Καλαμπάκας γιατί δεν "φαγώνονταν" τόσο γρήγορα όσο οι άλλες. (2)

1. Λεων. Κωτούλας, "Γοργογύρι Τρικάλων", εκδ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ, Τρίκαλα 2002.

2. Λεων. Κωτούλας, ο.π. .

β. Περιγραφή του νερόμυλου

Καθώς μπαίνουμε στο χωριό στρίβουμε αριστερά στον πρώτο δρόμο που βρίσκουμε. Ανεβαίνοντας τον μικρό τσιμεντένιο δρόμο παράλληλα του ποταμού βρίσκουμε τον νερόμυλο του Κων/νου Γιοβανίτη (βλ. χάρτη 3). Ο μύλος είναι γνωστός με αυτό το όνομα από το προηγούμενο αιώνα ακόμα. Το πείρε από τον τότε ιδιοκτήτη του. Σήμερα τον λειτουργεί ο Θεόδωρος Γιοβανίτης.

Σύμφωνα με τον μυλωνά η προσέλευση των πελατών του στο μύλο είναι μια με δυο φορές την εβδομάδα, ανάλογα με το αν ο πελάτης κάνει ο ίδιος χρήση το αλεύρι ή αν το εμπορεύεται πουλώντας το στις λαϊκές, οπότε η προσέλευσή του είναι πιο συχνή. Αυτοί έρχονται από τα Τρίκαλα, από την Πύλη, την Λάρισα, την Καλαμπάκα, την Μεσοχώρα και γενικώς από όλες τις γύρω περιοχές. Η αμοιβή του μυλωνά σήμερα δεν είναι σε είδος, δηλαδή μέρος του παραγόμενου αλευριού, ζάι, αλλά σε χρήμα. Η τιμή ανά παραγόμενο κιλό είναι 20 δρχ.

Εκεί λοιπόν στην δεξιά όχθη του ποταμού Κεφαλοπόταμου μέσα σε μια ρεματιά γεμάτη αιωνόβια πλατάνια βρίσκεται ο νερόμυλος. Κτίσμα απλό και λιτό. Είναι ορθογωνισμένος με εξωτερικές διαστάσεις 11 επί 6 μέτρα. Στη πρόσοψη του κτιρίου και στο κέντρο του κτιρίου έχουμε την πόρτα και ένα παράθυρο. Η πόρτα ξύλινη και δίφυλλη και αρκετά μεγάλη για να είναι εύκολη η είσοδος και η έξοδος μεγάλων αντικειμένων. Έχει διαστάσεις 1.30 μέτρα άνοιγμα και 2.25 μέτρα ύψος. Το ξύλο της, όπως φαίνεται και στις φωτογραφίες, έχει φθαρεί από το πέρασμα του χρόνου, όπως άλλωστε και το ξύλο όλων των παραθύρων. Το παράθυρο του μύλου έχει διαστάσεις 0.95 μ. πλάτος και ύψος 1.00 μέτρο. Εξωτερικά έχει μια σιδεριά για την προστασία του κτιρίου, ενώ έχει μόνο φύλλα με τζάμι "τζαμιλίκια". Πιθανόν να υπήρχαν παλαιότερα και ξύλινα εσωτερικά φύλλα (βλ. φωτογραφία 1).

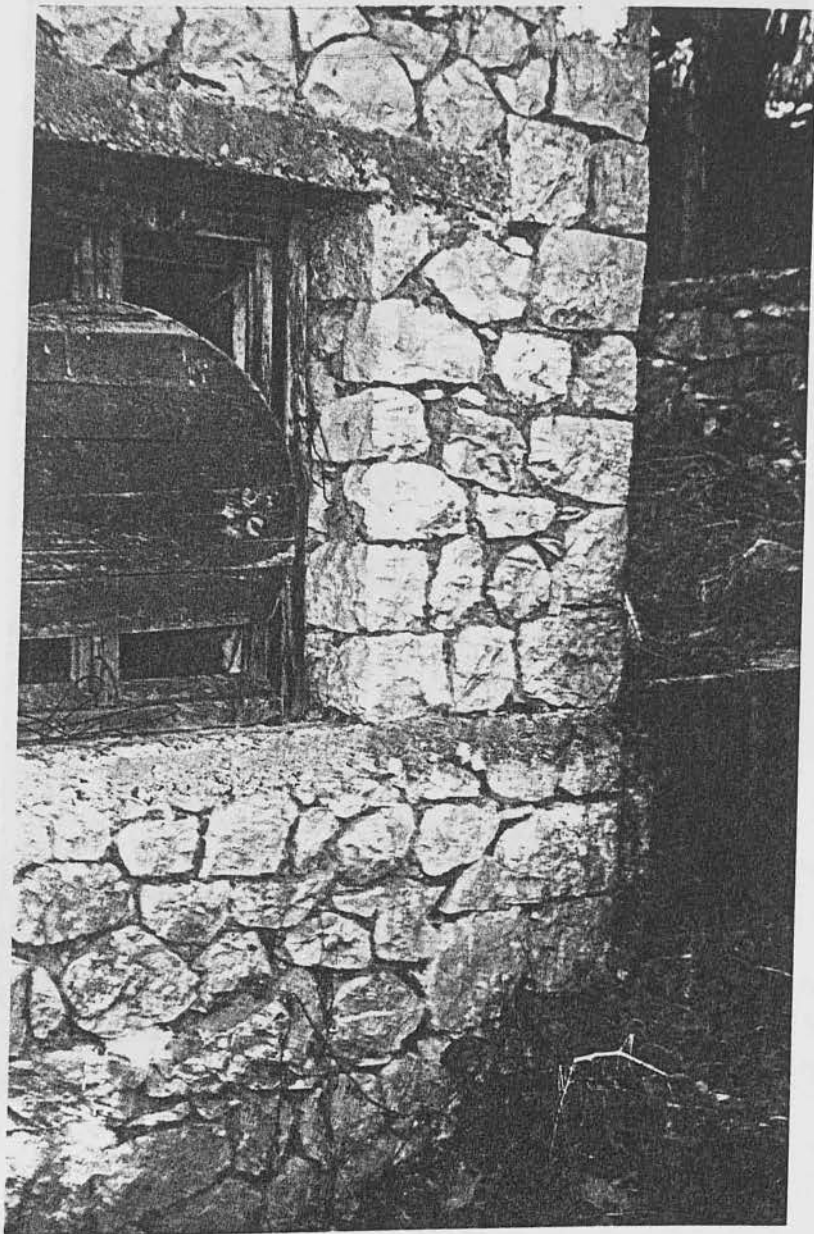
Φωτογραφία 1

Στην Ανατολική όψη του μύλου φαίνεται ένα παράθυρο διαστάσεων 1.40 μ. πλάτος και 1.00 μ. ύψος ίδιο με το προηγούμενο (βλ. φωτογραφία 2).

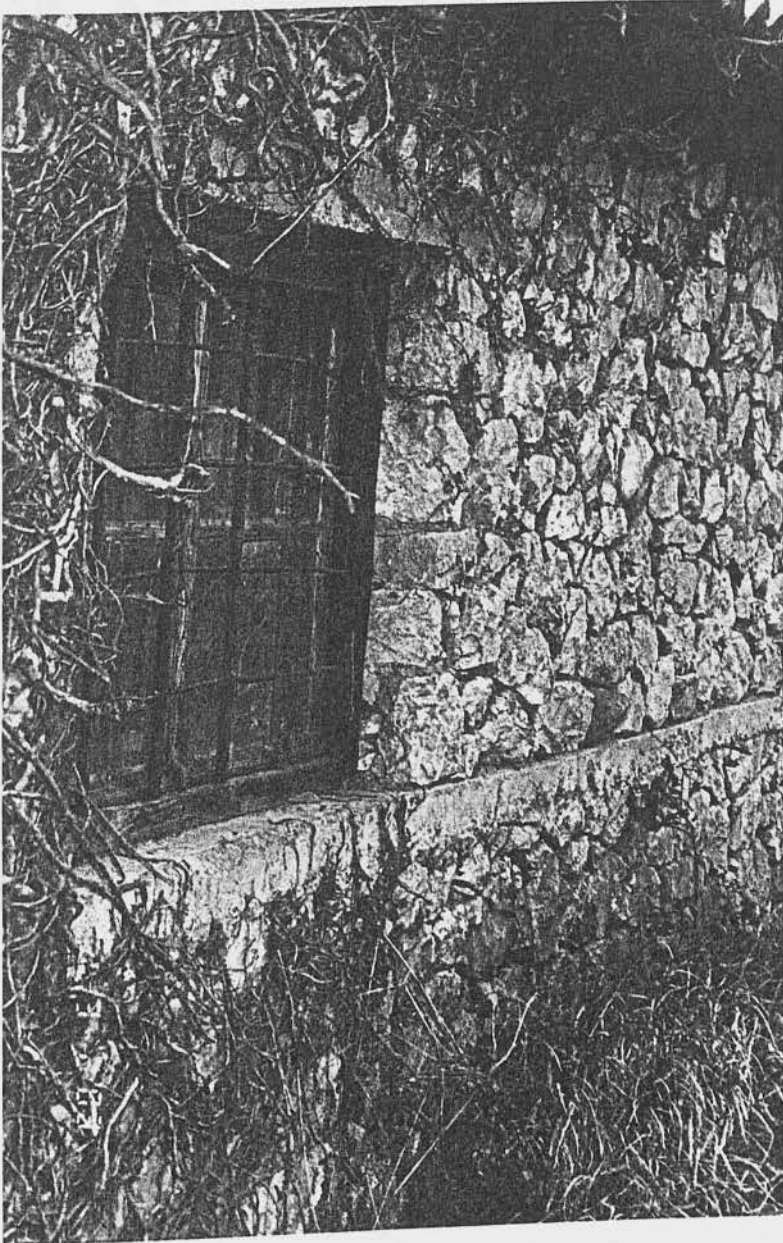

Φωτογραφία 2

Και εδώ έχουμε φύλλα με τζάμι (τζαμιλίκια) για τον απαραίτητο φωτισμό του μύλου. Πιθανόν παλαιότερα να είχε εσωτερικά ξύλινα φύλλα και εδώ. Τα πλαίσια των παραθύρων στο πλάι σχηματίζονται από μεγάλες τετραγωνισμένες πέτρες, τοποθετημένες εναλλάξ σχηματίζοντας τη σιμόσκαλα (βλ. φωτογραφία 3), όπου παγκτώνεται το σιδερένιο κιγκλίδωμα (βλ. φωτογραφία 4)

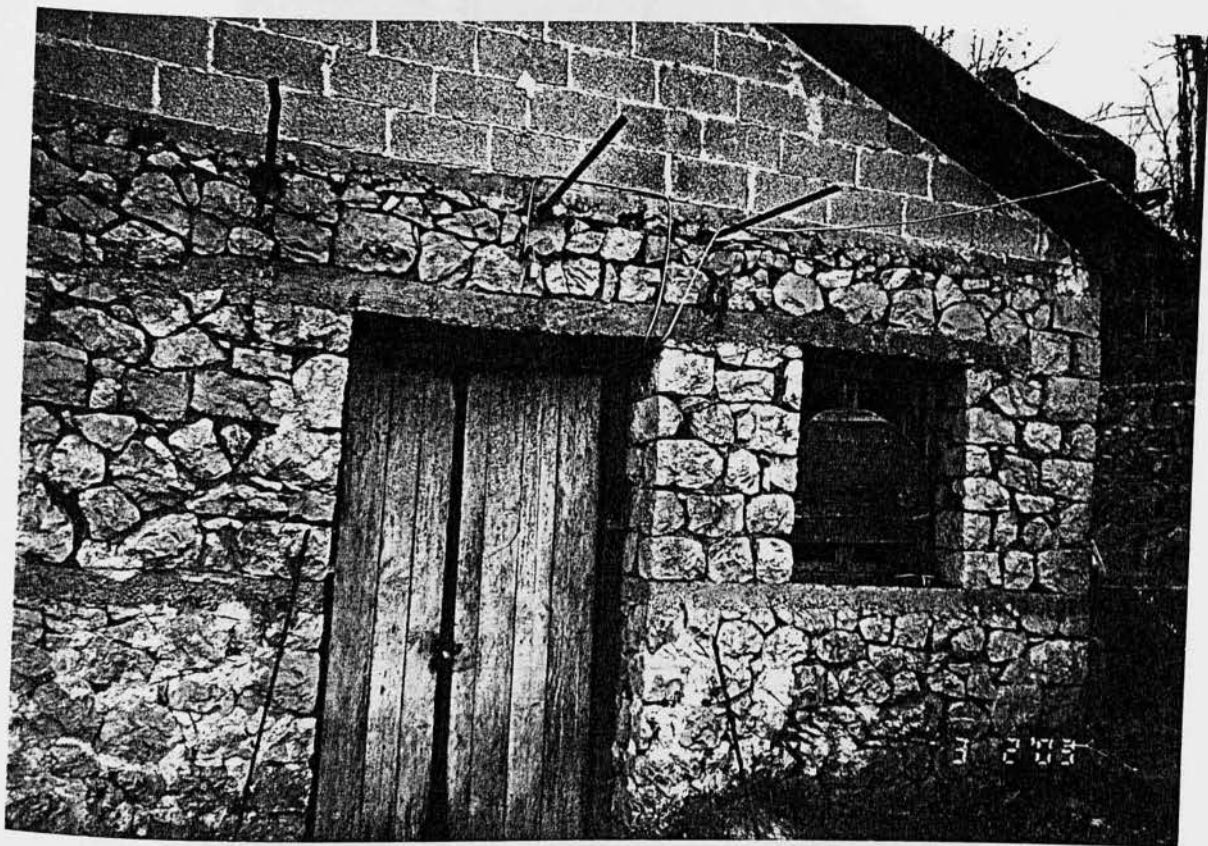
Φωτογραφία 3

Φωτογραφία 4

Παρατηρούμε πως στο πλαίσιο κάθε ανοίγματος, πάνω, έχουμε τσιμεντένιο πρέκι το οποίο και το γεφυρώνει. Στην πρόσοψη του μύλου αντί να έχουμε δυο πρέκια ένα για το παράθυρο και ένα για την πόρτα, αντιθέτως έχουμε ένα το οποίο και απλώνεται πέρα ως πέρα από το άνοιγμα της πόρτας ως το τέλος του ανοίγματος του παραθύρου (βλ. φωτογραφία 1, 5).

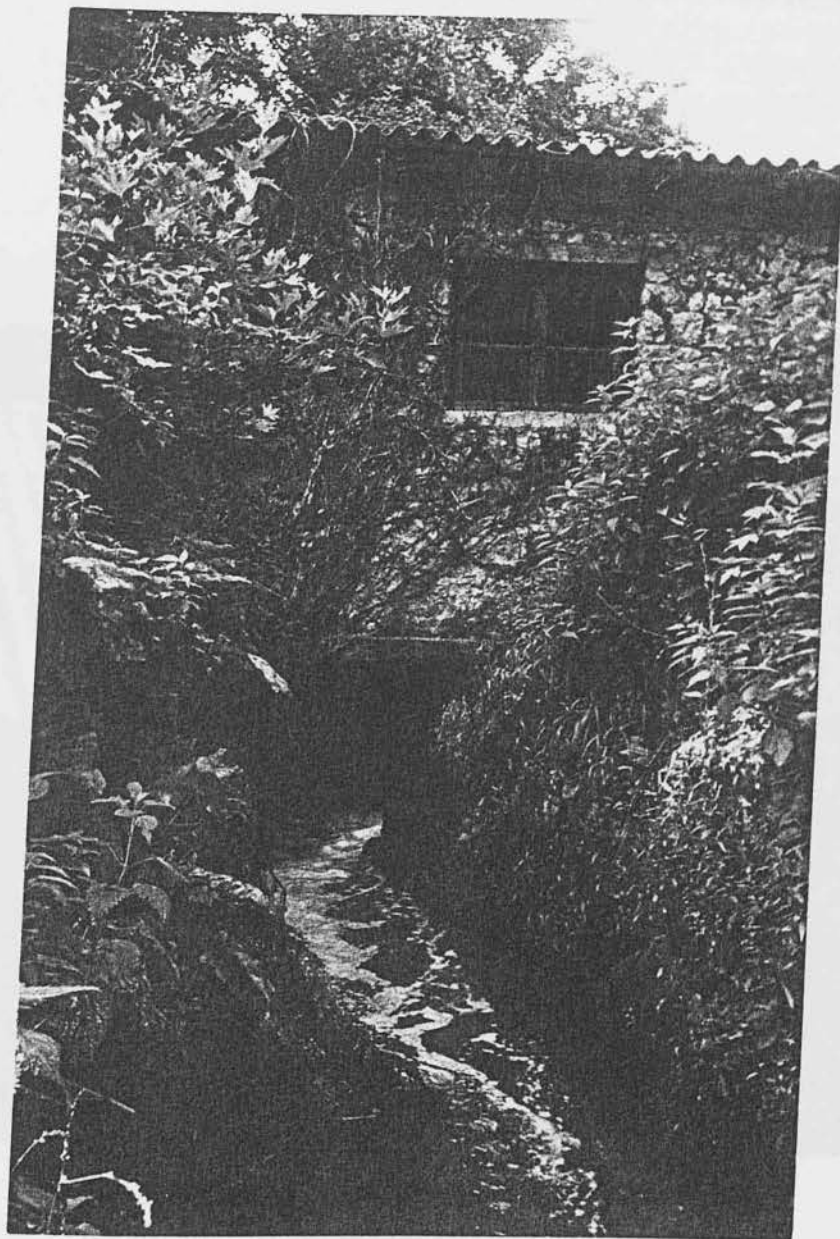

Φωτογραφία 5

Αυτό φανερώνει πως μάλλον στο σημείο αυτό ο μύλος είχε υποστεί κάποια ζημιά. Πιθανόν είχε γκρεμισθεί και κατά την ανακατασκευή του χτίστηκαν τα τσιμεντένια πρέκια και στη συνέχεια χτίστηκε ο υπόλοιπος τοίχος πάλι με πέτρα.

Στην ίδια ευθεία με το παράθυρο και προς τα κάτω είναι η καμάρα του ζουριού όπου βρίσκεται η φτερωτή του μύλου μας (βλ. φωτογραφία 6).

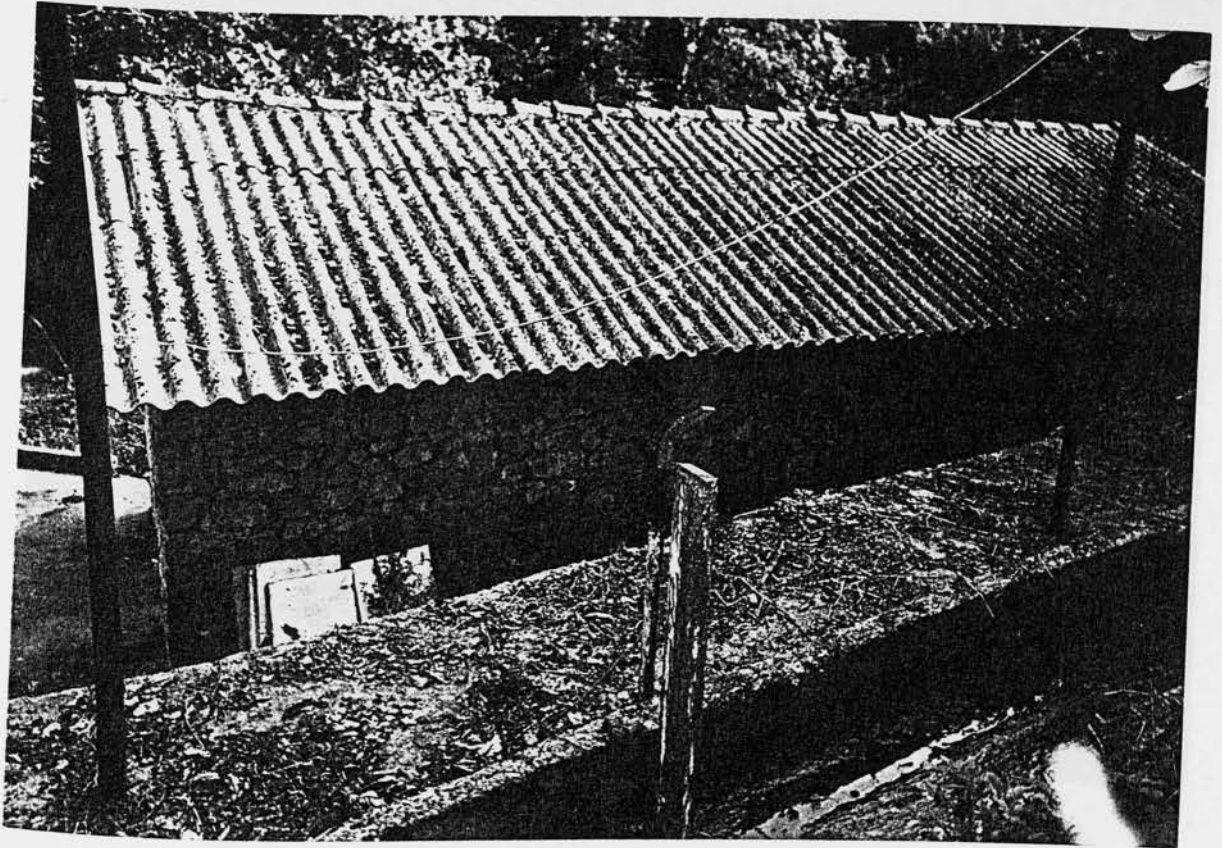

Φωτογραφία 6

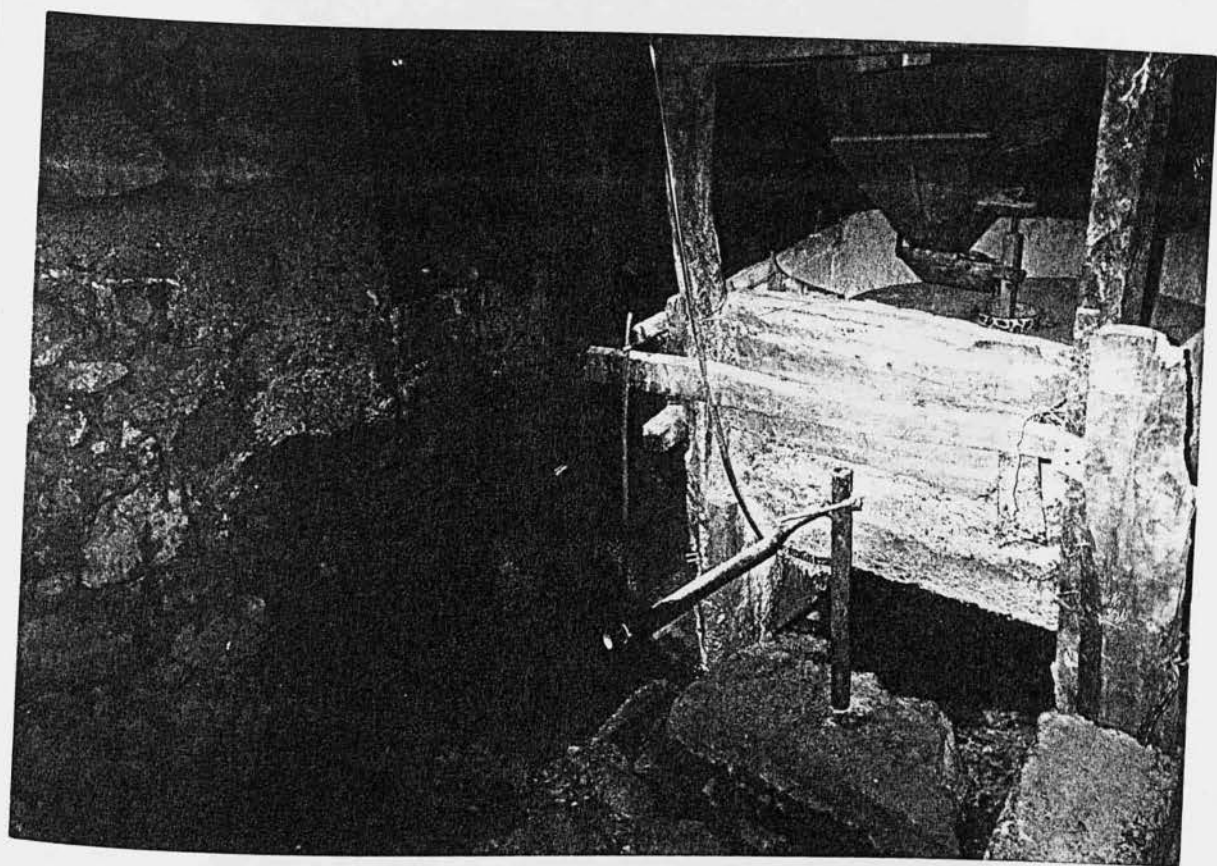

Αυτό είναι και το τελευταίο άνοιγμα του μύλου. Το ύψος του ζουριού είναι τόσο ώστε να χωράει ένας άνθρωπος και αυτό προκειμένου να επιδιορθώσει τυχόν βλάβη.

Στην δυτική όψη του κτιρίου έχουμε ένα άνοιγμα, όχι παράθυρο, όπου καταλήγει η κáναλη και οδηγεί το νερό στη φτερωτή (βλ. φωτογραφία 7, 8).

Φωτογραφία 7

Φωτογραφία 8

Στην πίσω όψη τέλος του μύλου δεν υπάρχει κάποιο παράθυρο. Έχουμε μόνο ένα τοίχο που όπως και στη όψη του μύλου είναι από λιθοδομή ως ένα σημείο ύψους 2.90 μ. και μετά συνεχίζει με οπτολιθοδομή.

Η στέγαση του όλου κτιρίου είναι από λαμαρίνες και είναι μεταγενέστερη (βλ. φωτογραφία 11).

Ο φέρων οργανισμός του κτιρίου, ο τοίχος, αποτελείται από τοπική πέτρα με συνδετικό κονίαμα, λάσπη και ασβεστοκονίαμα. Ο τοίχος έχει πάχος 50 εκατ. Επειδή σαν σκαλωσιά χρησιμοποιούσαν ξύλινα δοκάρια, εγκάρσια ως προς τον τοίχο, στον οποίο άφηναν τρύπες πάνω στις οποίες πάταγαν τα μαδέρια, μετά το τελείωμα του τοίχου έμεναν οι τρύπες, που άλλωστε φαίνονται και στις όψεις του μύλου μας από τις (βλ. φωτογραφία 1, 2, 9).

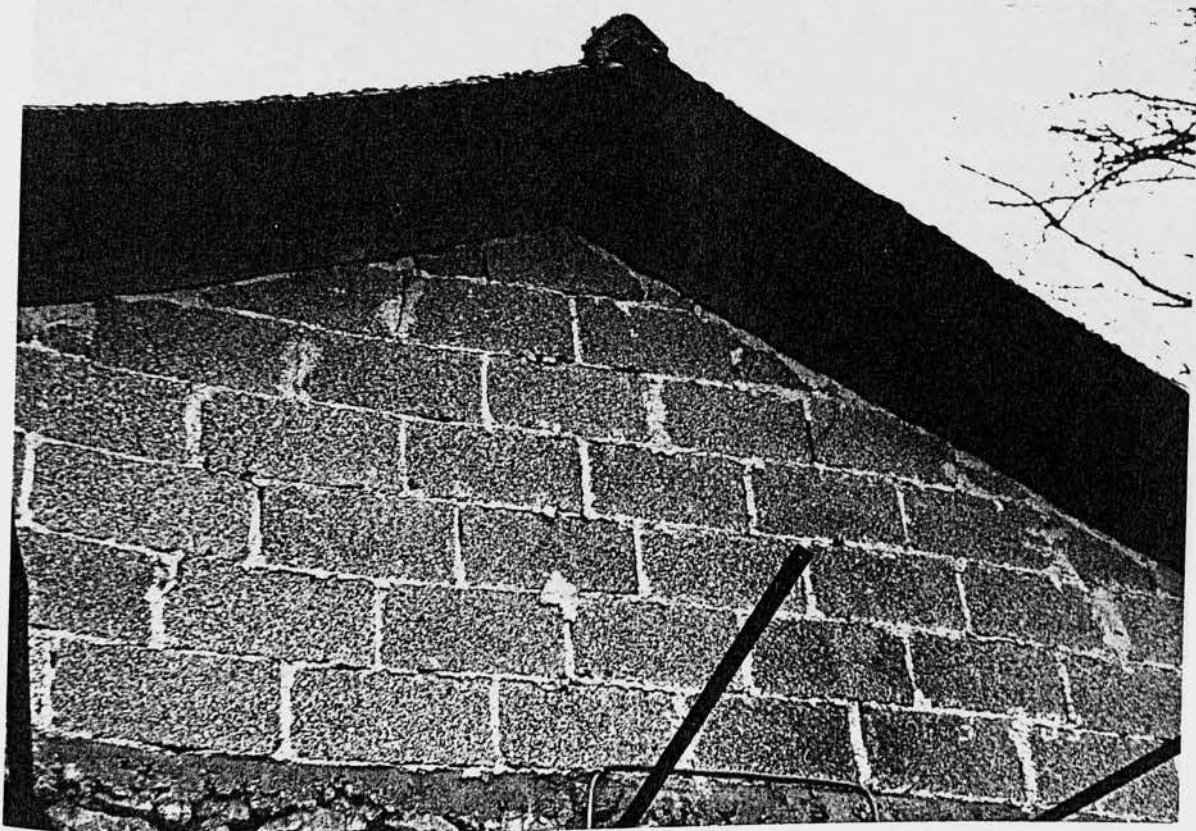
Φωτογραφία 9

Το χτίσιμο του τοίχου έχει γίνει με τρόπο ώστε να σχηματίζονται δυο στρώσεις, οριζόντια τμήματα ύψους 1.25 εκ. το πρώτο και 1.65 εκ. το δεύτερο, τα σαβάκια. Σε εκείνο το σημείο που διακόπτεται το χτίσιμο οριζοντιώνεται η κατασκευή και θα έπρεπε να έχουμε τα "καντηλόξυλα" τα οποία είναι οριζόντιες ξυλοδεσιές από σκληρό ξύλο και μπαίνουν για την ενίσχυση του κτιρίου. Στην περίπτωση του δικού μας μύλου οι ξυλοδεσιές έχουν αντικατασταθεί από τσιμεντένιο σεναζάκι ύψους 10 εκ. το οποίο είναι εμφανή. Σε περίπτωση που είχαμε ξυλοδεσιές, αυτές θα ήταν εμφανείς θα μπορούσε

όμως και να μην είναι . Η αντικατάσταση των ξυλοδεσιών με σενάζι ενισχύει την άποψη της μεταγενέστερης ανακατασκευής , επιδιόρθωσης της τοιχοποιίας του μύλου . Αυτό το σενάζι λοιπόν αποτελεί το κάτω μέρος του πλαισίου του κάθε παραθύρου (βλ. φωτογραφία 1, 2) .

Κατά το πάχος της λιθοδομής , για το καλύτερο δέσιμο του τοίχου , είναι τοποθετημένες μπατικές πέτρες οι οποίες εναλλάσσονται στις επόμενες στρώσεις με δρομικές . Οι πέτρες αυτές πρέπει να πατάνε ίσια για τον λόγο αυτόν καμία τους δεν είναι λοξή . Πριν τις χτίσουνε τις πελεκούσαν και τα υπολείμματα τους όπως φαίνεται είναι σφηνωμένα ανάμεσα από τις πέτρες για να εμποδίζει την απόπλυση του ασβεστοκονιάματος . Παρατηρούμε πως στις γωνίες οι πέτρες είναι πιο προσεγμένες ως προς το σχήμα τους , ενώ είναι πορώδους ιστού για να παίρνουν εύκολα μορφή . Είναι τοποθετημένες με την μεγάλη τους πλευρά εναλλάξ δημιουργώντας τη σιμόσκαλα , δίνοντας στο χτίσμα μια αίσθηση γούστου (βλ. φωτογραφία 3, 9) .

Σε ύψος περίπου 2.90 μ. του τοίχου του μύλου σταματάει η λιθοδομή και συνεχίζει μέχρι το τελευταίο σημείο του με τσιμεντόλιθους . Φαίνεται πως σε κάποια άλλη φάση πάλι είχε πέσει ο τοίχος σε εκείνο το σημείο και ξαναχτίστηκε με τσιμεντόλιθο , μεταγενέστερο υλικό δόμησης (βλ. φωτογραφία 1, 10) .

Φωτογραφία 10

Τέλος ο τοίχος μας τόσο στην εξωτερική του πλευρά όσο και στην εσωτερική του είναι ανεπίχριστος .

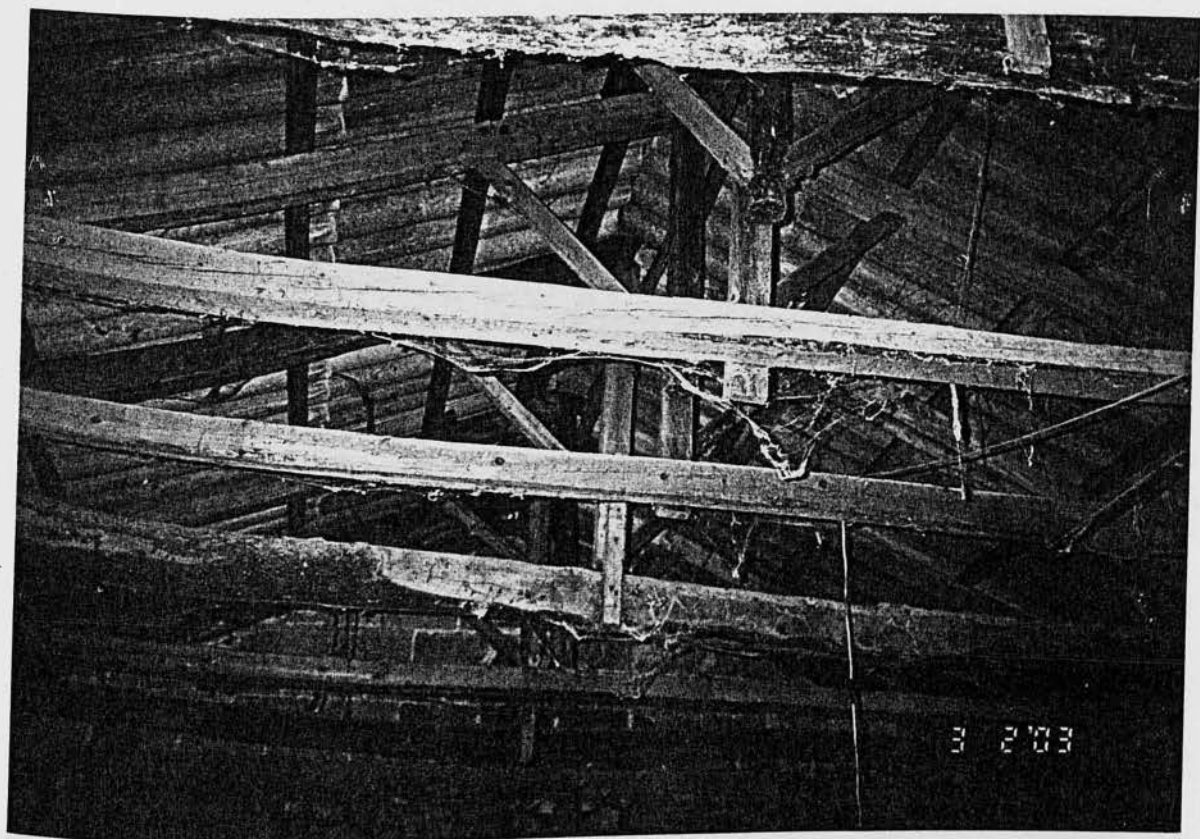
Η τοιχοποιία του ζουριού είναι , στην θολωτή οροφή χτισμένη με μεγάλες πέτρες τα αγκωνάρια , ενώ γύρω γύρω οι τοίχοι αποτελούνται από μικρότερες πέτρες συνδεδεμένες με ανθρακάσβεστο . Στην όψη του κτιρίου όμως δεν φαίνεται ο θόλος του ζουριού , άλλα η πλάκα του μύλου (βλ. φωτογραφία 6) .

Η στέγη του μύλου είναι δύρριχτη . Η επικάλυψη της είναι από φύλλα λαμαρίνας ενώ παλαιότερα ήταν από σχιστόπλακες και ίσως αργότερα και από κεραμίδι . Στο σημείο που ενώνονται οι λαμαρίνες , δηλαδή στον κορφιά , έχουνε τοποθετηθεί κεραμίδια (βλ. φωτογραφία 11) . Ο φέρων οργανισμός είναι ξύλινος . Η ξύλινη αυτή κατασκευή πατάει γερά πάνω στην τοιχοποιία . Βγαίνει αρκετά έξω από την τοιχοποιία περίπου 30 εκ. προστατεύοντας την έτσι από τα νερά της βροχής (βλ. φωτογραφία 1 , 2) .

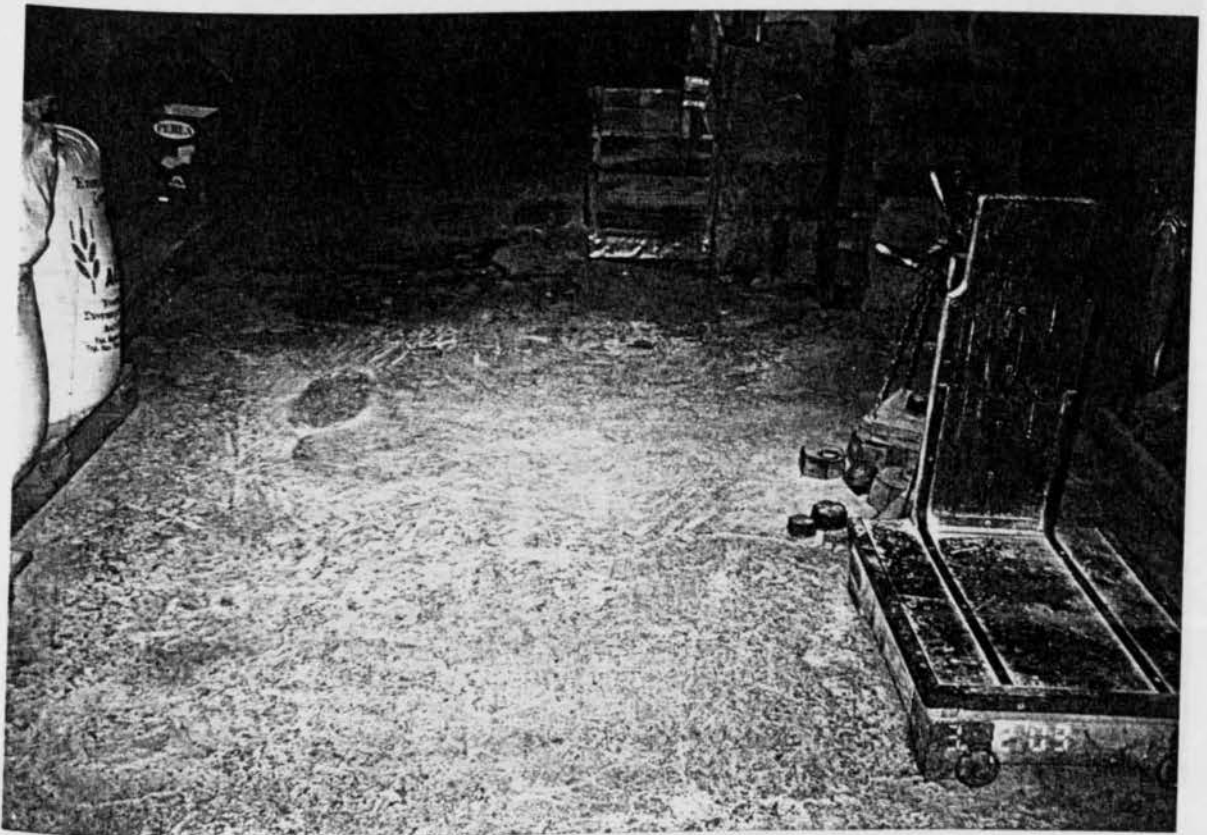
Φωτογραφία 11

Ο φέρων οργανισμός της στέγης είναι ξύλινα δοκάρια ορθογωνισμένα ή κορμοί δέντρων τα οποία γεφυρώνουν το μικρότερο άνοιγμα μεταξύ των δυο τοίχων. Αυτά είναι τοποθετημένα παράλληλα μεταξύ τους και σε απόσταση 50 εκ. και σήμερα ονομάζονται αμείβοντες. Κάθετα σε αυτά και στο κέντρο τους υψωμένα προς τα πάνω καρφώνονται άλλα δοκάρια πιο λεπτά που ονομάζονται ορθοστάτες. τέλος έχουμε τις τεγίδες, οι οποίες είναι καρφωμένες πάνω στους ορθοστάτες με κλίση, και πάνω σ'αυτές είναι καρφωμένες οι λαμαρίνες της επικάλυψης. Η κλίση των τεγίδων δίνουν και την κλίση της στέγης, η οποία είναι 25% περίπου (βλ. φωτογραφία 12).

Φωτογραφία 12

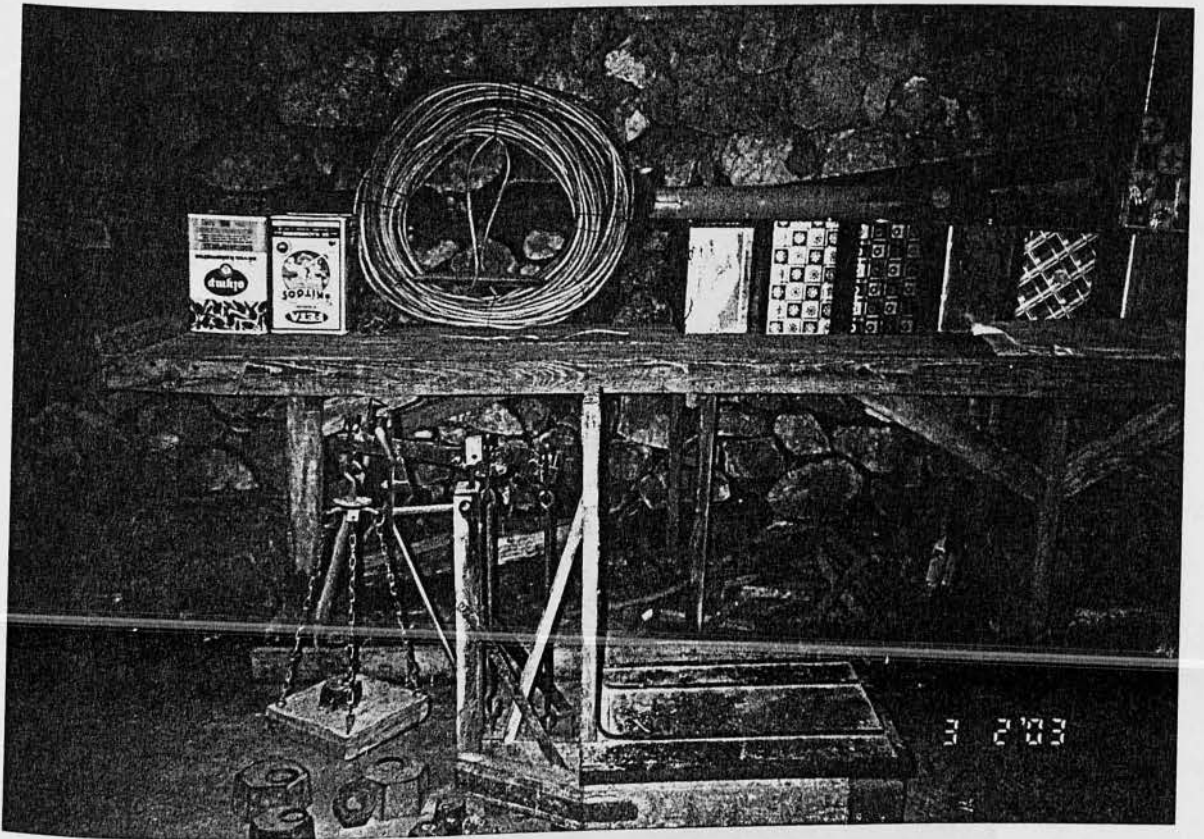
Το δάπεδο του μύλου είναι από τσιμέντο χωρίς να έχει καμία απολύτως επικάλυψη. Συνήθως παλαιότερα ήταν από καλά πατημένο χώμα και σπάνια από πλάκες. Για τον συγκεκριμένο μύλο όμως δεν γνωρίζουμε από ποιο από τα δυο αποτελούνταν. Επειδή το δάπεδο του εργαστηρίου σηκώνει όλο το βάρος των μηχανημάτων είναι πολύ γερό (βλ. φωτογραφία 13).

Φωτογραφία 13

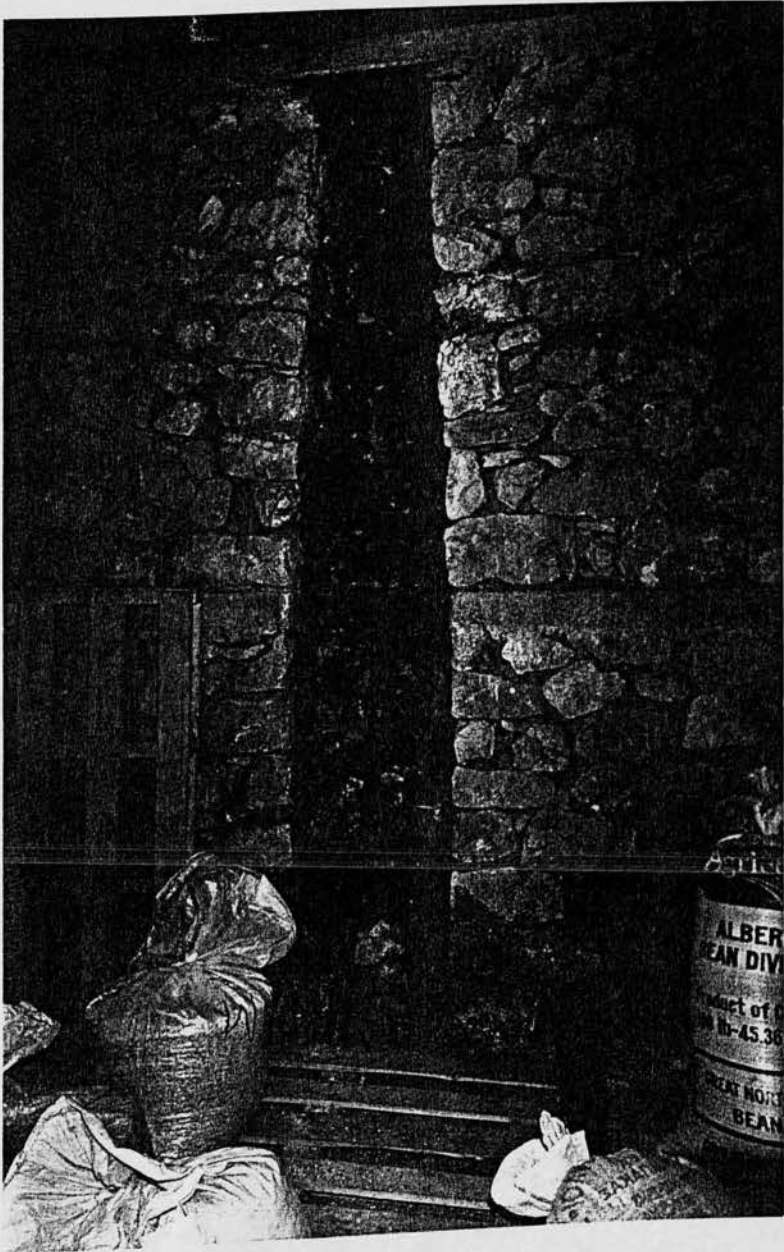

Η εσωτερική διαρρύθμιση του χτίσματος είναι απλή . Μπαίνοντας στο εσωτερικό του μύλου από την πόρτα στο δεξί μας χέρι συναντάμε ένα ξύλινο βοηθητικό πάγκο ο οποίος χρησιμοποιείται από τον μυλωνά για να ακουμπάει διαφορά αντικείμενα ή εργαλεία , καθώς επίσης και σακιά με αλεύρι που προορίζεται για τους πελάτες του . Μπροστά από αυτόν βρίσκεται μια μεγάλη ζυγαριά προκειμένου να ζυγίζει ο μυλωνάς τα σακιά με το αλεύρι (βλ. φωτογραφία 14) .

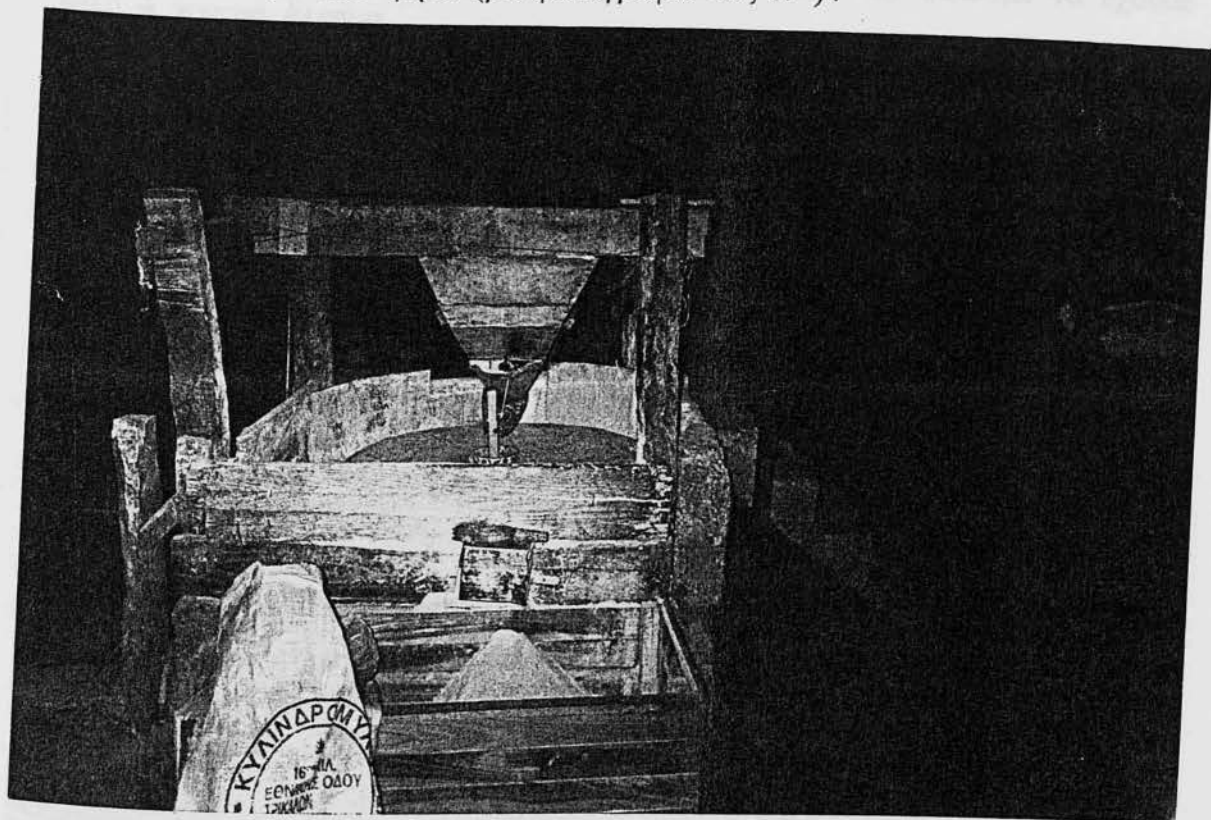
Φωτογραφία 14

Σχεδόν απέναντι και στα αριστερά της πόρτας φαίνεται μια εσοχή στον τοίχο από την καμινάδα του τζακιού που υπήρχε παλαιότερα σε αυτό το σημείο προκειμένου να ζεσταίνεται ο χώρος από το κρύο και την υγρασία και το οποίο έχει καταστραφεί. Έτσι το μόνο που μένει σήμερα για να δείξει τη θέση του τζακιού που υπήρχε κάποτε εδώ είναι αυτή η εσοχή στον τοίχο (βλ. φωτογ. 15)

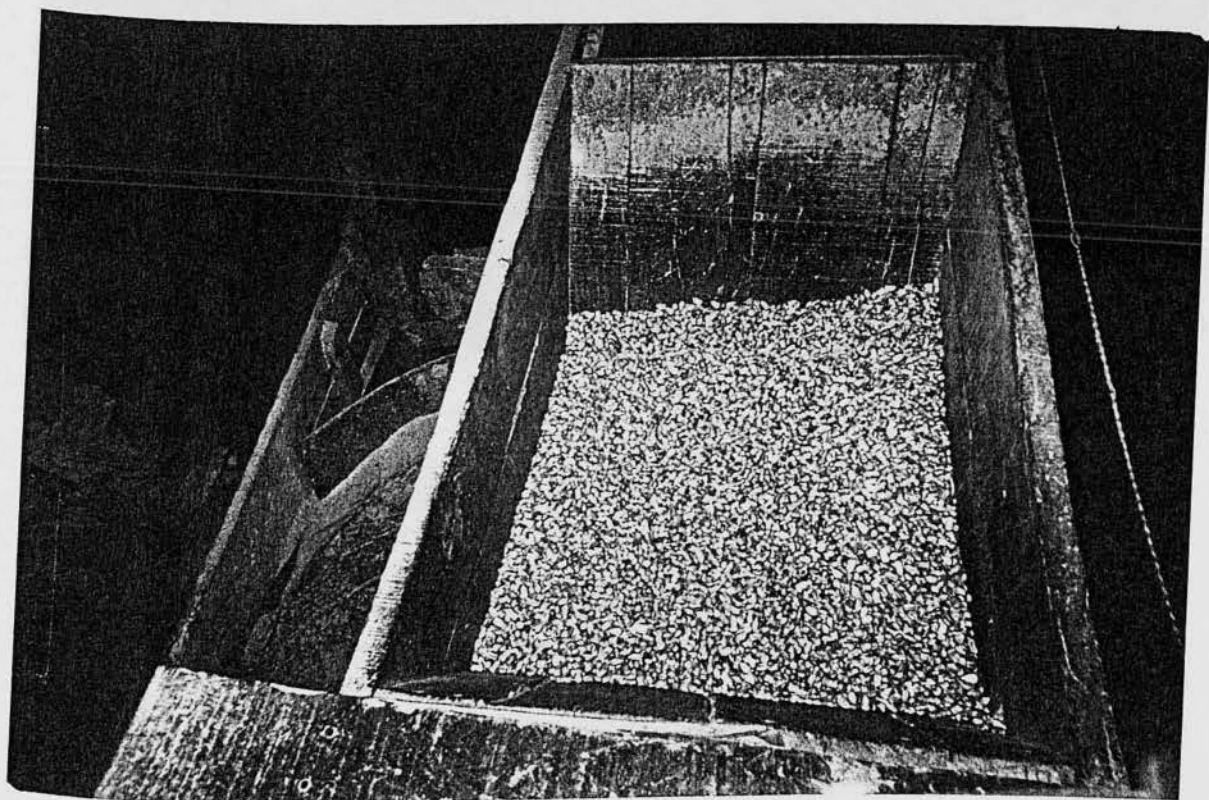

Φωτογραφία 15

Μπροστά από την ζυγαριά και τον πάγκο έχουμε τον μηχανισμό του μύλου, τη μυλοθεσά, ο οποίος είναι υψωμένος πάνω από το δάπεδο κατά 0.90 μ. Ο μυλωνάς ανεβαίνοντας τα σκαλοπάτια ελέγχει την ροή και το άλεσμα του καρπού καλύτερα από ψηλά (βλ. φωτογραφία 16, 17).

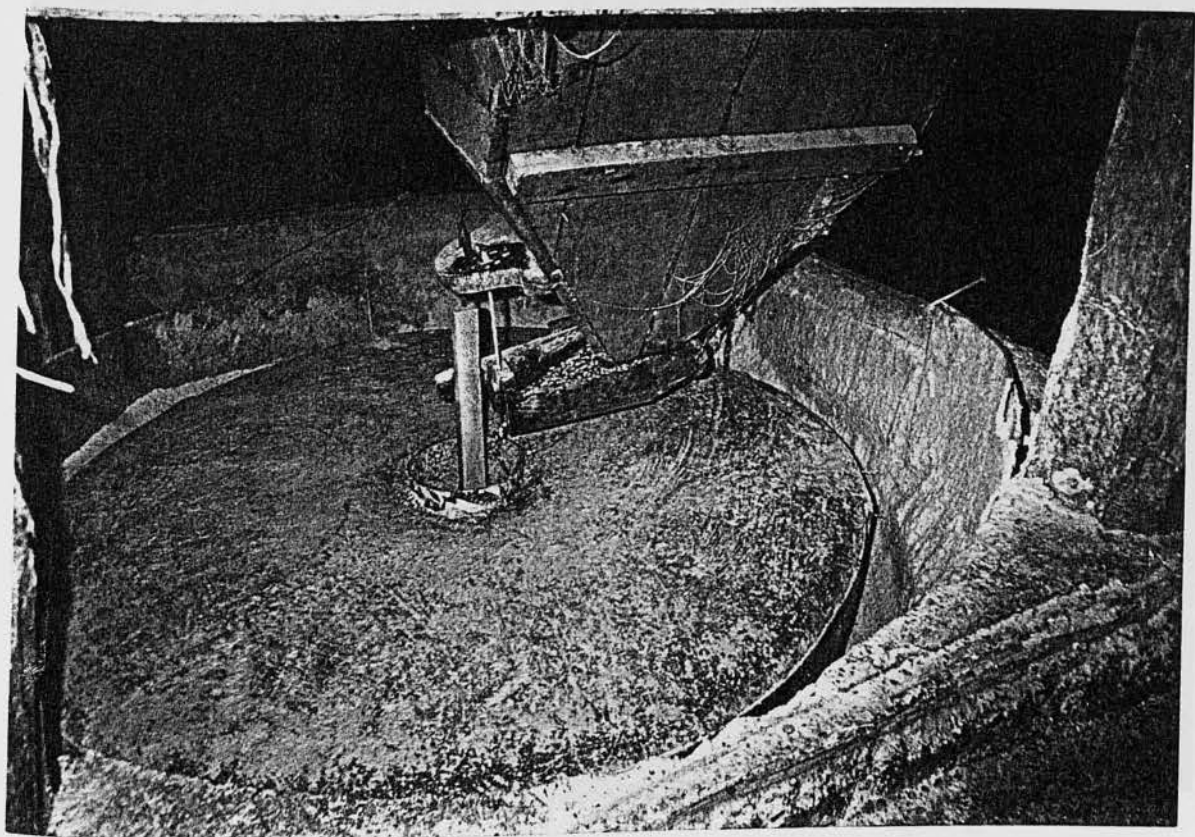
Φωτογραφία 16

Φωτογραφία 17

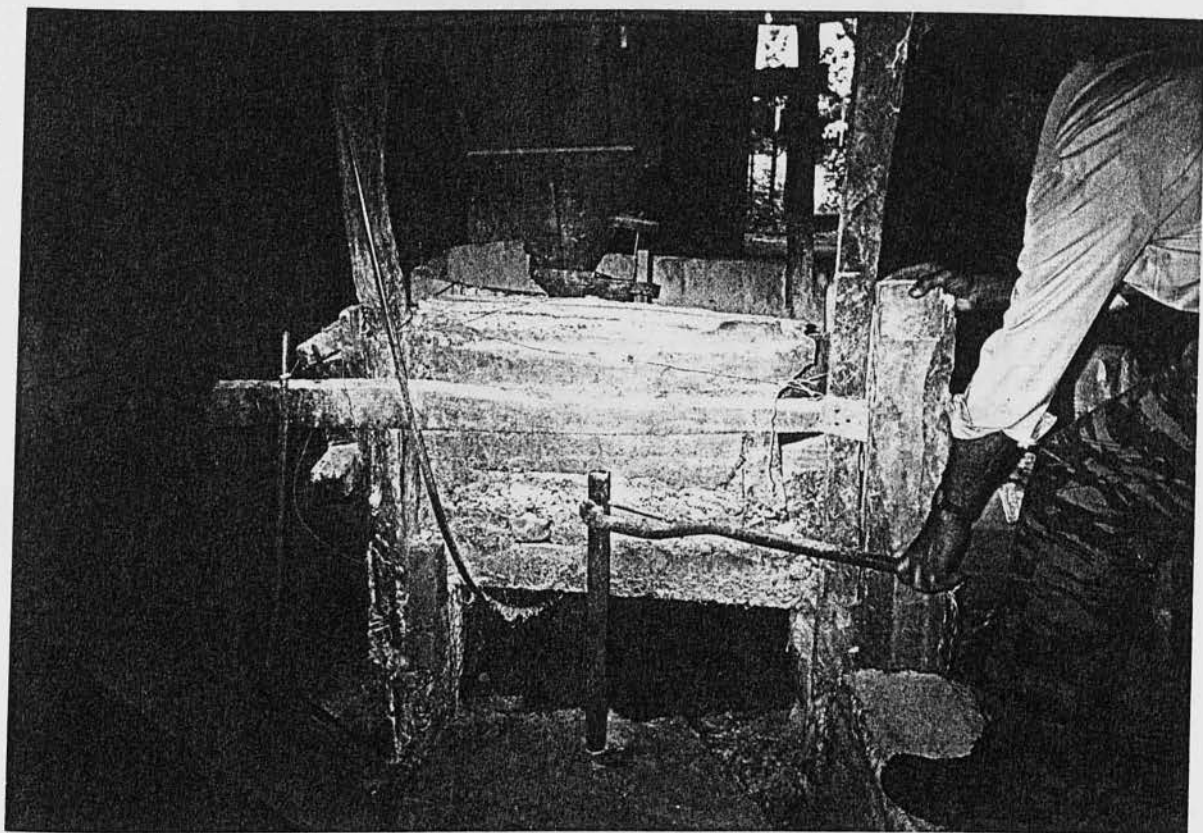
Στη φωτογραφία 16 φαίνεται στο σημείο μπροστά στα σκαλοπάτια ένας σιδερένιος μοχλός, ο οποίος είναι ο *ανεβάτης* ή *σηκωτήρα* με τον οποίο ο μυλωνάς σηκώνει την πάνω μυλόπετρα το *αχπανάρι* μεγαλώνοντας έτσι την απόσταση μεταξύ των δυο μυλόπετρων ανάλογα με το αν θέλουμε να έχουμε ψιλό ή χοντρό άλεσμα.

Από το κοφίνι (φωτογραφία 16, 17) ο καρπός πέφτει στη γούλα και στην συνέχεια με τον τρόπο που έχουμε εξηγήσει σε άλλο κεφάλαιο στις μυλόπετρες (βλ. φωτογραφία 18).

Φωτογραφία 18

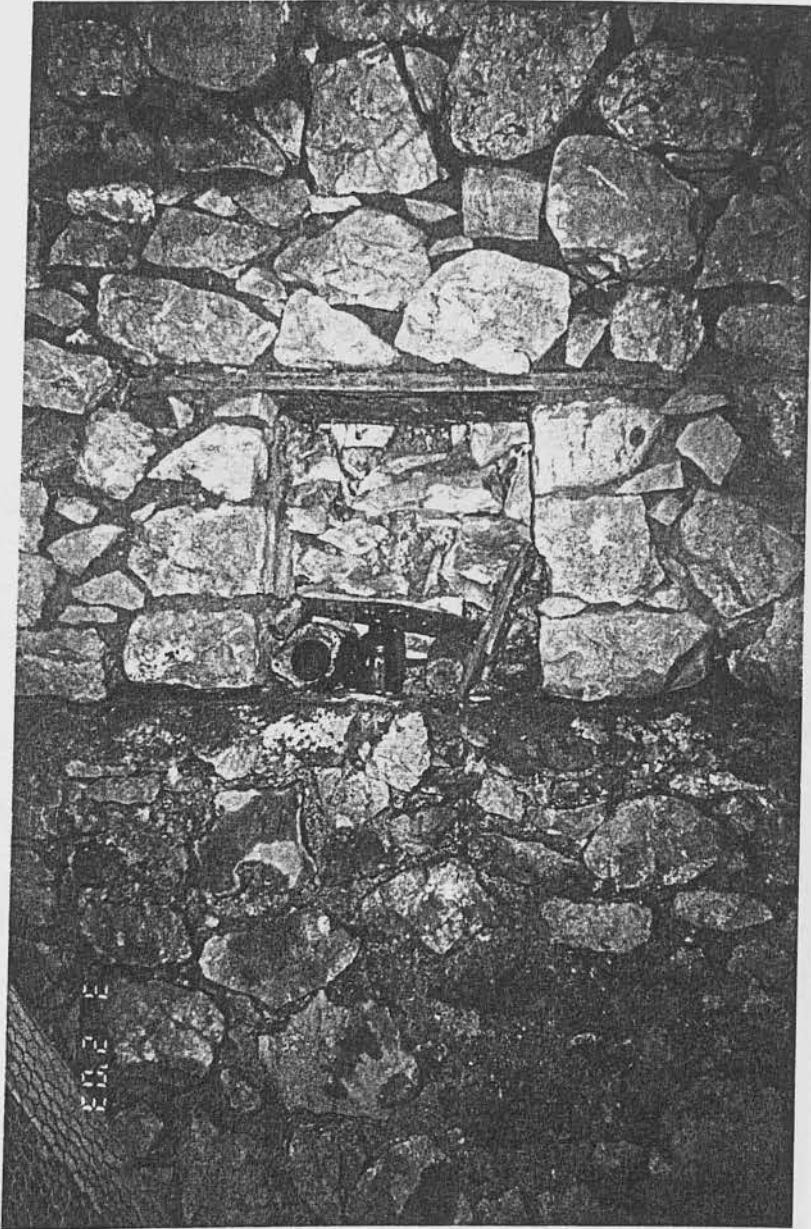
Στην φωτογραφία 19 φαίνεται ένας άλλος σιδερένιος μοχλός, η *σταματήρα*, με τον οποίο ο μυλωνάς φράζει την κáναλη, η οποία φαίνεται και στην φωτογραφία, σταματώντας έτσι την κίνηση του νερού προς το ζουριό.

Φωτογραφία 19

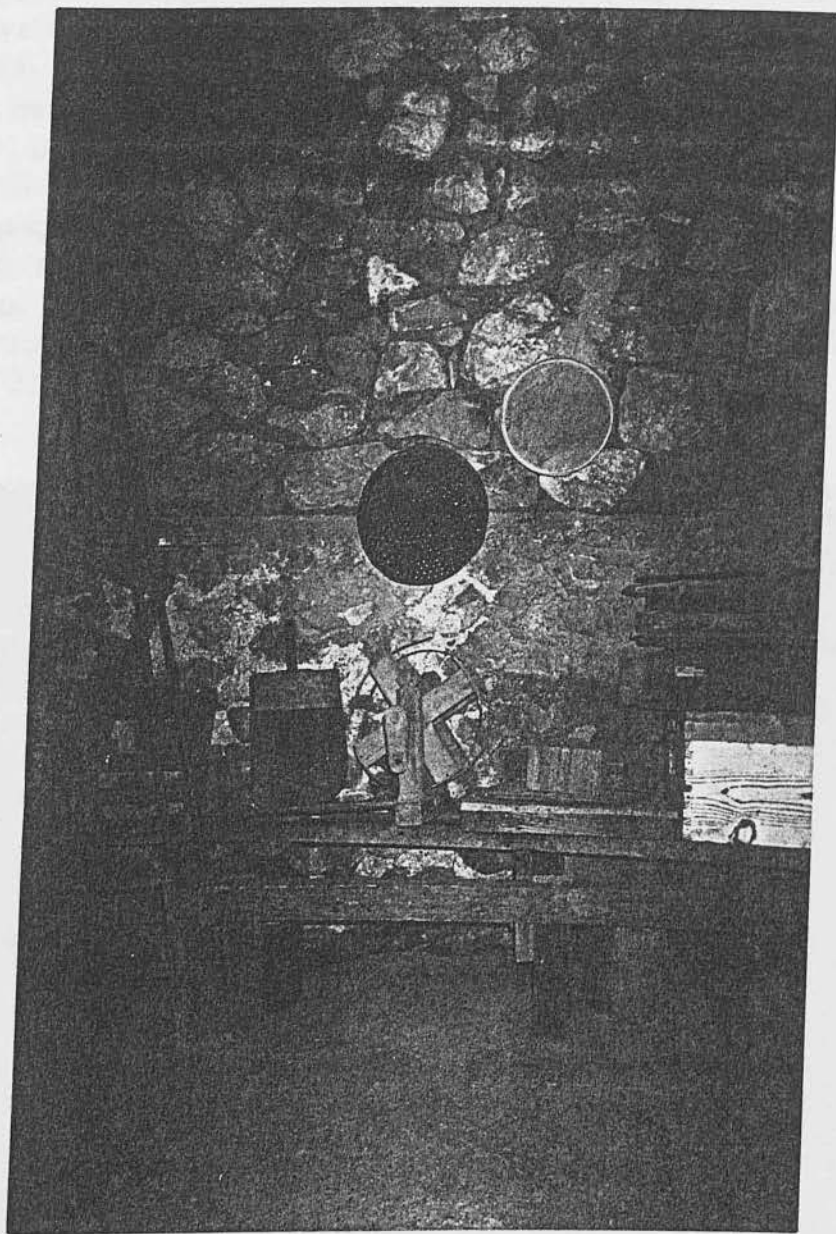

Πίσω τώρα από την μυλοθεσά έχουμε στον τοίχο άλλη μια εσοχή η οποία έχει διαστάσεις 0.60 επί 0.70 και το οποίο το χρησιμοποιεί ο μυλωνάς σαν βοηθητικό ντουλαπάκι εντοιχισμένο στον τοίχο προκειμένου να αποθηκεύει τα εργαλεία του και το οποίο ονομάζεται *παραθύρα* (βλ. φωτογραφία 20).

Φωτογραφία 20

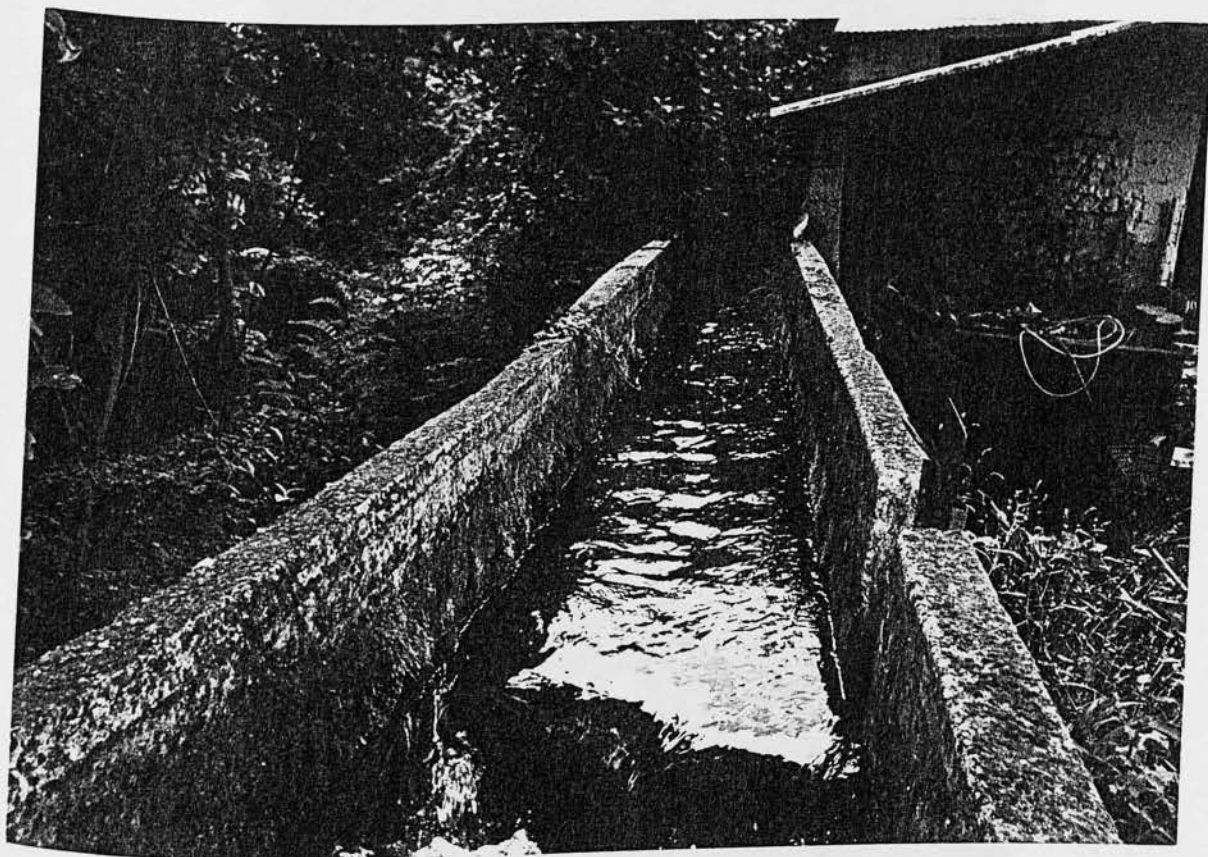
Τέλος στον τοίχο όπως φαίνεται ακριβώς απέναντι από την πόρτα υπάρχουν διαφορά εργαλεία και αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για το καθάρισμα, κοσκίνισμα του αλευριού όπως κόσκινα καθώς επίσης και το παλαμάκι του μυλωνά (βλ. φωτογραφία 21).

Φωτογραφία 21

γ. Μορφολογική διαμόρφωση του εδάφους

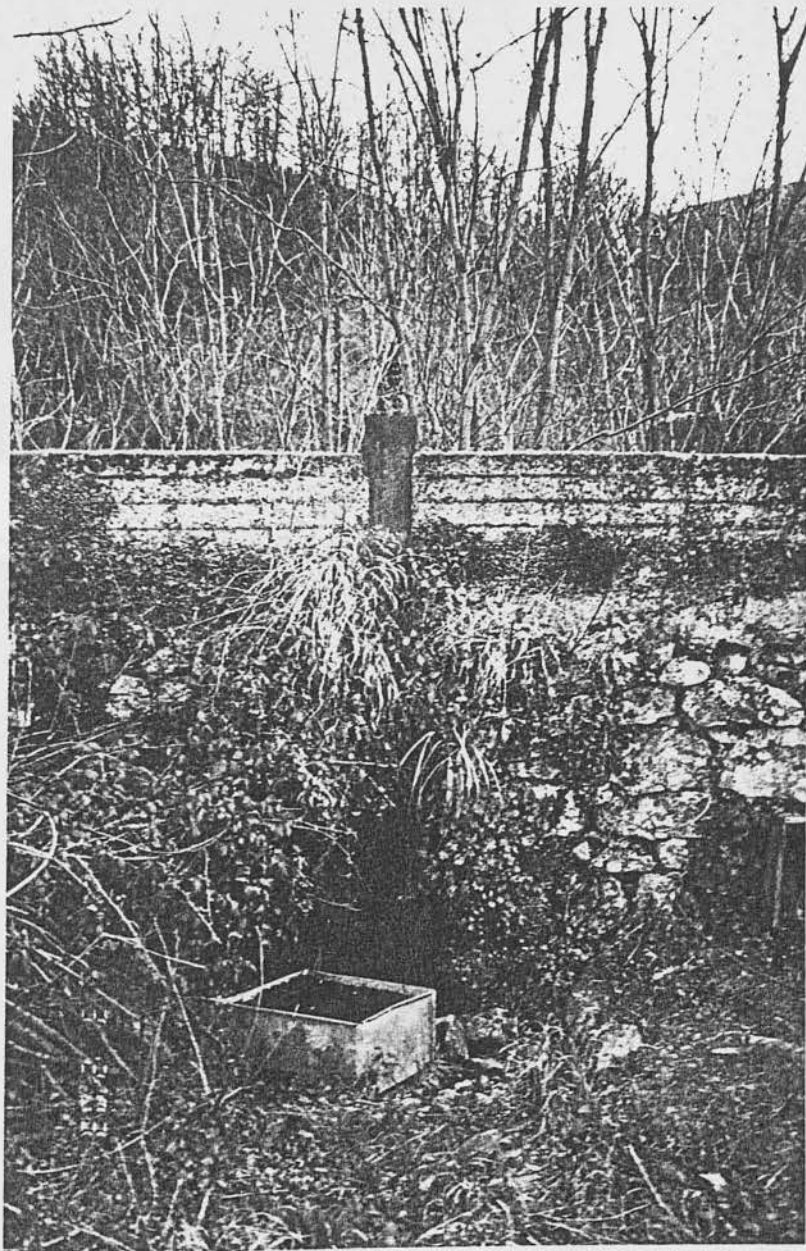
Ο μύλος μας βρίσκεται όπως είπαμε πολύ κοντά στον Κεφαλοπόταμο, στην δεξιά όχθη του. Δίπλα σε μια ρεματιά γεμάτη αιωνόβια πλατανιά. Εκεί λοιπόν, σε μια περιοχή πλούσια σε υδάτινους πόρους, όπου είναι και το ιδανικότερο σημείο για ένα μύλο, βρίσκεται και ο δικός μας μύλος. Παρατηρούμε ότι υπάρχει στη μορφολογία του εδάφους μεταξύ του σημείου που βρίσκονται τα αυλάκια (μυλαύλακοι) – ανώτερο υψομετρικά σημείο – και του σημείου όπου βρίσκονται οι κινητικοί μηχανισμοί του εργαστηρίου – κατώτερο σημείο – μια διαφορά ύψους, η οποία και είναι απαραίτητη. Η διαφορά ύψους που έχουμε, από το τέλος του μυλαύλακου μέχρι το σημείο της κανάλης όπου το νερό πλέον οδηγείται στο ζουριό, είναι περίπου 3.5 μέτρα. Ο μυλαύλακος του μύλου μας έχει συνολικό μήκος 20.00 μέτρα περίπου. Το πλάτος του είναι 60 εκατοστά εσωτερικά και 70 εκατοστά εξωτερικά. Το βάθος του είναι 80 εκατοστά και παρουσιάζει μια ελαφριά κλίση προς τον κυρίως μύλο. Τα τοιχώματα του έχουν πάχος 10 εκ. και είναι φτιαγμένα από σκυρόδεμα (βλ. φωτογραφία 22).

Φωτογραφία 22

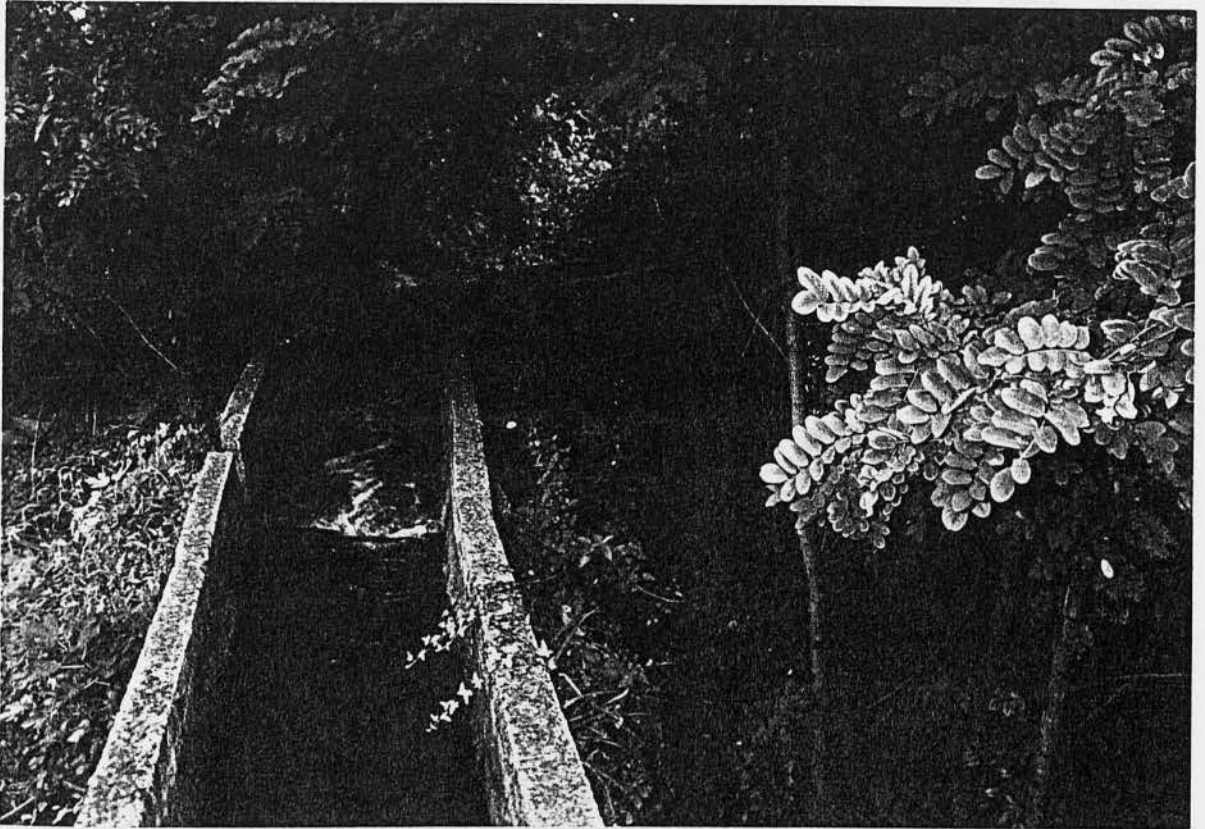

Στις δυο άκρες του αυλακιού υπάρχουν κατασκευές που ελέγχουν τη ροή του νερού. Παρατηρούμε ότι στη μέση περίπου του μυλαύλακου υπάρχει ένας πακτωμένος σιδερένιος φράχτης στο πάχος του τοιχώματος του. Αυτό λειτουργεί ως εξής: Σε περιόδους όπου η παροχή του νερού ήταν πολύ μεγάλη, δηλαδή τον χειμώνα, σηκώνοντας αυτόν τον φράχτη είχαμε εκτροπή του νερού σε ρέμα που οδηγούσε το νερό προς το ποτάμι. Αντίθετα σε εποχές με λίγο νερό έκλεινε ο φράχτης. Προχωρώντας τώρα προς τον μύλο και παράλληλα με το αυλάκι βλέπουμε ένα δεύτερο φράχτη, πάλι σιδερένιο και πακτωμένο στο τοίχωμα. Αυτό πάλι σε περιόδους μεγάλης παροχής, άνοιγε με αποτέλεσμα το νερό να φεύγει και να πέφτει σε παρακείμενο κήπο προκειμένου να ποτιστεί (βλ. φωτογραφία 21, 23).

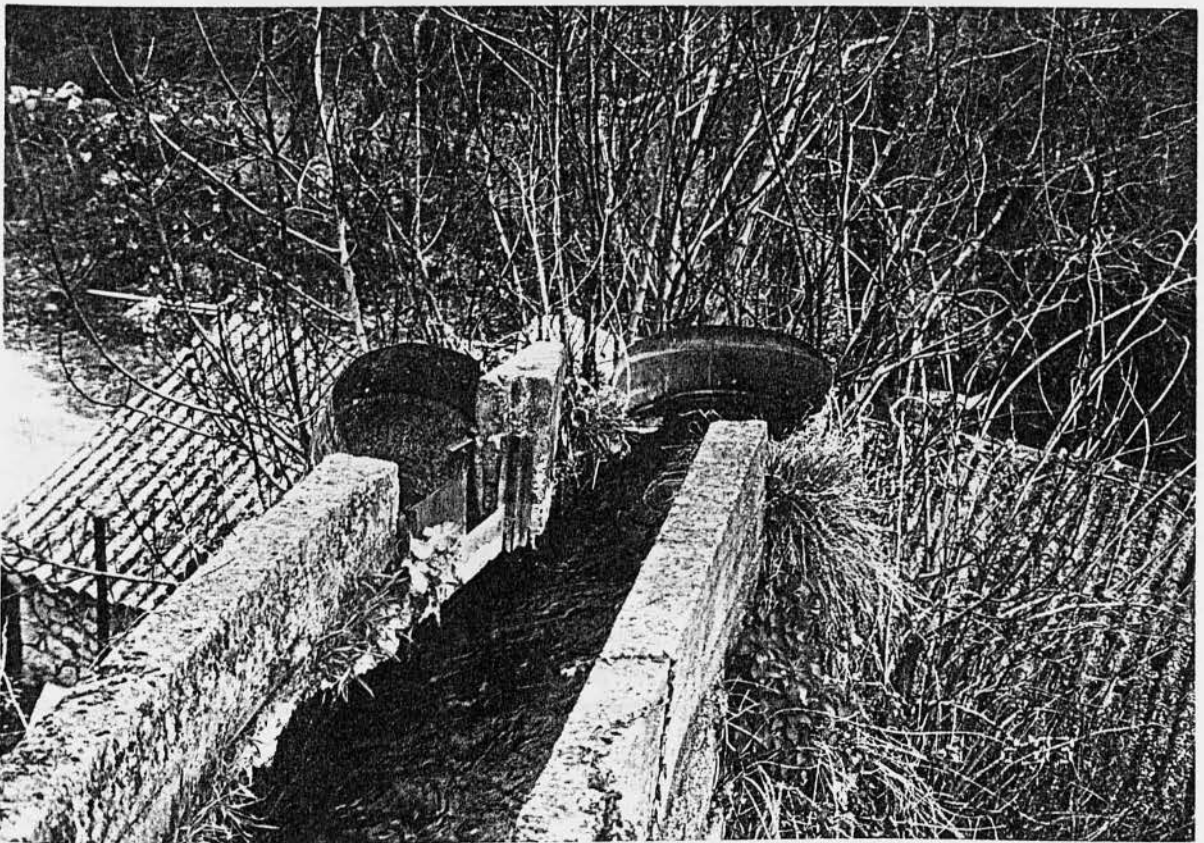

Φωτογραφία 23

Στη συνέχεια ο μυλαύλακας τροφοδοτεί δυο διαφορετικές κήνες (βλ. φωτογραφία 24, 25).

Φωτογραφία 24

Φωτογραφία 25

Στο σημείο αυτό υπάρχει ένα κιγκλίδωμα πακτωμένο κάθετα στον μυλαύλακα το οποίο συγκρατεί ότι άχρηστο φέρνει το νερό όπως ξυλά , σκουπίδια κ.λ. τα οποία δεν πρέπει να περάσουν στην κáναλη και τελικά στο ζουριό .

Στο σημείο λοιπόν που όπως είπαμε ο μυλαύλακας τροφοδοτεί τις δυο κáναλες με νερό (βλ. φωτογραφία 25) . Από αυτές η μια (βλ. φωτογραφία 26) τροφοδοτεί μια ντριστεύλα η οποία δεν χρησιμοποιείται σήμερα .

Φωτογραφία 26

Αυτή οδηγεί το νερό σε ένα άλλο αυλάκι πάλι, (βλ. φωτογραφία 27), μήκους 6.00 μέτρων προκειμένου να τροφοδοτήσει την ντριστεύλα του συγκροτήματος και η οποία σήμερα δεν λειτουργεί.

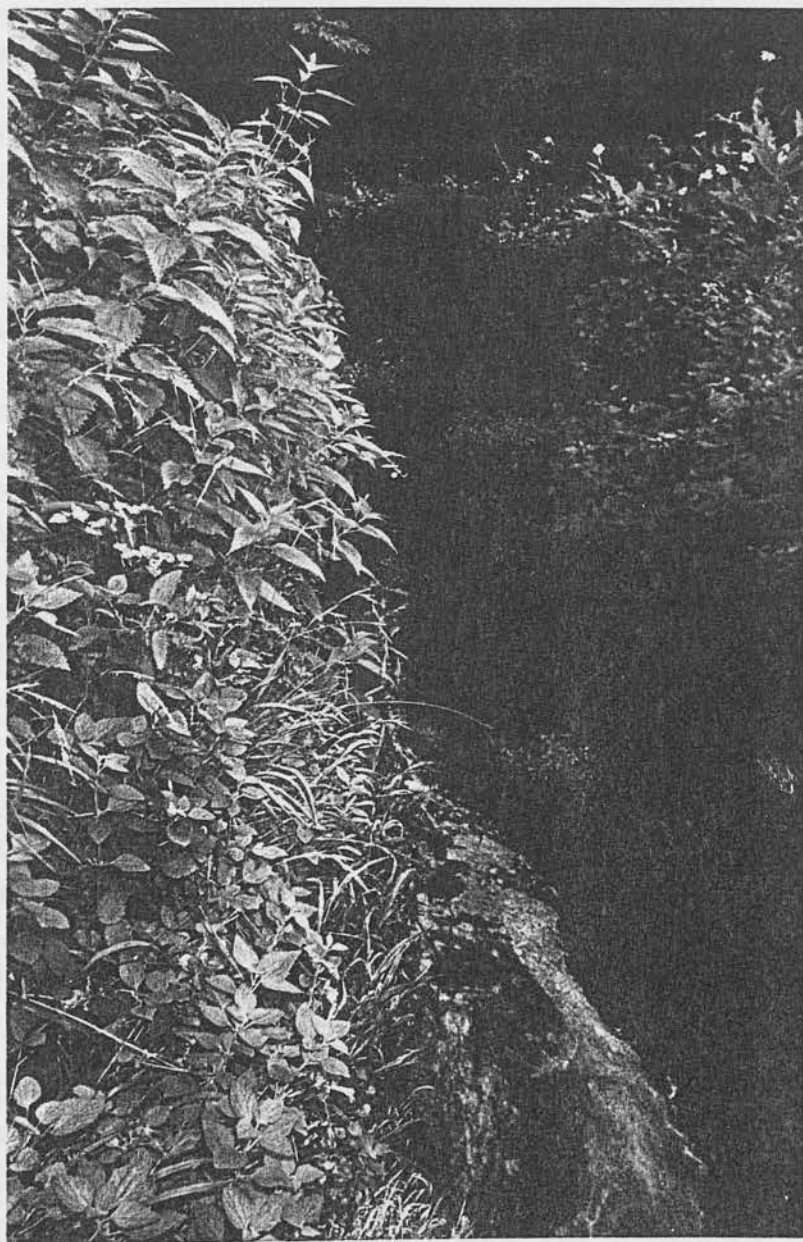
Φωτογραφία 27

Η άλλη δεξαμενή τώρα τροφοδοτεί το ζουριό . Τα τοιχώματα αυτής έχουν στρογγυλό σχήμα όχι όμως ίδιο σε όλο το μήκος της . Στην αρχή η διάμετρος του ανοίγματος της κανάλης είναι 50 εκατοστά και όσο πλησιάζει προς το ζουριό μικραίνει με αποτέλεσμα στο τέλος αυτής να είναι μόνο 9 εκατοστά . Το συνολικό μήκος της είναι 6.50 μέτρα . Στο τέλος της έχει μια μικρή κλίση δημιουργώντας μια μικρότερη κανουλίτσα προκειμένου το νερό να έχει μεγαλύτερη πίεση (βλ. φωτογραφία 28) .

Φωτογραφία 28

Στη συνέχεια το νερό έπεφτε στην φτερωτή με δύναμη προκαλώντας την περιστροφή της και παράλληλα την περιστροφή του ζευγαριού των μυλόπετρων . Ένα τρίτο αυλάκι του οποίου η μια άκρη ήταν στο υπόγειο του μύλου , οδηγούσε το νερό έξω από το ζουριο περνώντας κάτω από την θολωτή οροφή του . Το μήκος αυτού είναι περίπου 7.00 μέτρα . Στην περίπτωση αυτή όμως δεν είναι ούτε πέτρινο , ούτε τσιμεντένιο . Τα τοιχώματα του αποτελούνται από το έδαφος . Είναι κατά κάποιον τρόπο ένα μικρό ρυάκι , μια γούρνα στο έδαφος (βλ. φωτογραφία 29) .

Φωτογραφία 29

Κάθετα σε αυτό όπως φαίνεται στην φωτογραφία 30 υπάρχει ένας τοίχος ο οποίος χωρίζει την ιδιοκτησία του μύλου από την ιδιοκτησία του δήμου . Σε αυτόν λοιπόν τον τοίχο υπάρχει ένας άλλος πακτωμένος σιδερένιος φράχτης που διακόπτει ή επιτρέπει τη ροή του νερού . Σε περιόδους όπου το νερό είναι λίγο αυτός κλείνει και το νερό δεν χάνεται .

Αυτήν είναι η μορφολογία του εδάφους άλλα και οι εξωτερικοί μηχανισμοί που συναντάμε στον περιβάλλοντα χώρο του μύλου μας .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συμπεράσματα

Από την έρευνα προκύπτει ότι η φυσική καταστροφή των συγκροτημάτων των υδροκίνητων μηχανισμών είναι πολύ γρήγορη αλλά και πολύ μεγάλη. Αυτό οφείλεται τόσο στη φθορά των υλικών λόγω του χρόνου όσο και σε άλλους παράγοντες. Αυτοί είναι οι εξής: πρώτα από όλα οι επιπτώσεις της υγρασίας του περιβάλλοντος αφού οι εγκαταστάσεις βρίσκονται σχεδόν δίπλα σε πηγές και ποτάμια, φυσικές καταστροφές όπως πλημμύρες, σεισμοί, πυρκαγιές, και τέλος έχουμε την έντονη βλάστηση, η οποία άλλοτε συγκρατεί και άλλοτε καταστρέφει το κτίριο. Τα κτίσματα των νερόμυλων μετατρέπονται σε ερείπια, χάνονται οπτικά μέσα στο φυσικό τοπίο και στις μνήμες των ανθρώπων.

Ένας σημαντικότερος παράγοντας καταστροφής των συγκροτημάτων των μύλων είναι και η αδιαφορία των ανθρώπων. Στην εποχή μας λίγοι είναι εκείνοι οι μύλοι που συνεχίζουν να λειτουργούν. Και αυτό οφείλεται πρώτα από όλα στην αδιαφορία των νέων να ασχοληθούν με το επάγγελμα του μυλωνά, λόγω της βιομηχανοποίησης της εποχής μας. Από την άλλη οι ίδιοι οι παλιοί οι μυλωνάδες έπαψαν να ασκούν το επάγγελμα τους πλέον λόγω ηλικίας χωρίς να περάσουν την τέχνη τους στους απογόνους τους. Οι ντόπιοι, μη όντας σε θέση να γνωρίζουν την αξία τους, τα εγκαταλείπουν και σταματούν να τα συντηρούν εφόσον δεν χρησιμοποιούνται. Η άγνοια των ιδίων των ιδιοκτητών οδηγεί στη φυσική φθορά ή και στην καταστροφή και αλλοίωση των σημαντικών αυτών συγκροτημάτων με επεμβάσεις που γίνονται με σύγχρονα υλικά ασυμβίβαστα μεταξύ τους. Οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες με στόχο την οικονομική και τουριστική εκμετάλλευση των παραδοσιακών αυτών εγκαταστάσεων, με ιδιωτική πρωτοβουλία, επεμβαίνουν στις εγκαταστάσεις αυτές, χωρίς σοβαρότητα και χωρίς σεβασμό προς τη προβιομηχανική μας κληρονομιά.

Εκτός όμως από την αδιαφορία των ιδίων των ιδιωτών-ιδιοκτητών, μεγάλη είναι και η ευθύνη των αρμοδίων αρχών. Οι πρώην κοινότητες στις οποίες ήταν συγκροτημένη η τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά και οι διάφοροι πολιτιστικοί οργανισμοί της κάθε περιοχής δεν έδειχναν ενδιαφέρον για αυτά τα συγκροτήματα με αποτέλεσμα να μην πραγματοποιούν, καμία εργασία συντήρησης τους. Φυσικά σημαντικό ρόλο έπαιξε και η έλλειψη χρηματικών πόρων για τις κατά τόπους αρχές. Ακόμα και σήμερα όμως που οι πρώην κοινότητες, συγκροτήθηκαν σε νέους δήμους, λόγω «Καποδίστρια», το ενδιαφέρον αυτών είναι ανύπαρκτο, αφού έχουν επικεντρώσει τις δαπάνες σε άλλου είδους έργα.

Σε θεωρητικό επίπεδο ο νόμος για την προστασία αυτών των παραδοσιακών συγκροτημάτων υπάρχει και είναι επαρκής. Υπάρχουν διατάξεις του υπουργείου πολιτισμού και του ΥΠΕΧΩΔΕ, σύμφωνα με τις οποίες ανεμοκίνητα, ζωοκίνητα και υδροκίνητα συγκροτήματα, όπως είναι οι νερόμυλοι χαρακτηρίζονται ως «νεότερα» μνημεία και μάλιστα διατηρητέα μνημεία. Παρ' όλα αυτά σπάνια πραγματοποιούνται εργασίες αποκατάστασης και διατήρησης αυτών των μνημείων από τους ιδιοκτήτες τους. σημαντικό μερίδιο ευθύνης φυσικά έχει και η «κρατική μηχανή», αφού σπάνια δίνονται κίνητρα στους ιδιώτες, όπως χρηματικά δάνεια και επιχορηγήσεις. Ακόμα και όταν δίνονται δεν γίνεται σωστή επίβλεψη ούτε στην διαχείριση αυτών των χρημάτων, αλλά ούτε και στις διάφορες εργασίες συντήρησης που κρίνονται ως αναγκαίες για το κτίριο

Ο σύγχρονος άνθρωπος απαιτείται να αντιμετωπίσει με τον καλύτερο τρόπο τις αυξανόμενες ανάγκες του πολιτισμού. Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι προσηλωμένη στην προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού και στην ανάπτυξη της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους.

Τα κράτη είναι υπεύθυνα για την προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι προσηλωμένη στην προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού και στην ανάπτυξη της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους.

Είναι η διάθεση αυτή που πρέπει να είναι η βάση της πολιτικής του κράτους. Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι προσηλωμένη στην προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού και στην ανάπτυξη της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους.

Αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός κράτους που αντιμετωπίζει με τον καλύτερο τρόπο τις αυξανόμενες ανάγκες του πολιτισμού. Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι προσηλωμένη στην προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού και στην ανάπτυξη της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους.

Η πολιτική του κράτους πρέπει να είναι προσηλωμένη στην προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού και στην ανάπτυξη της κληρονομιάς του πολιτισμού. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους. Η κληρονομιά του πολιτισμού είναι η κληρονομιά του κράτους και η κληρονομιά του έθνους.

Προτάσεις

Τα συγκροτήματα αυτά αποτελούν έκθεμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και κληρονομιάς της περιοχής της Θεσσαλίας.

Για το λόγο αυτό η διάσωση αυτών των μνημείων θεωρείται αναγκαία. Τα συγκροτήματα αυτά είναι άμεσα συνδεδεμένα με την ιστορία, την γεωγραφία και την οικονομία της περιοχής μας. Στην περίπτωση όμως που η επαναλειτουργία αυτών δεν συμβαδίζει με τις κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές της περιοχής κάτι τέτοιο θα ήταν λανθασμένο.

Ο σύγχρονος άνθρωπος αποκομμένος από το πρόσφατο παρελθόν του, το κατανοεί καλύτερα όταν λαογραφικά αντικείμενα δεν εκθέτονται στις βιτρίνες ενός μουσείου. Γι' αυτό το λόγο η διάσωση των νερόμυλων με σκοπό τη μουσειακή χρήση τους είναι απαραίτητη. Επίσης απαραίτητο είναι οι χώροι-μουσεία να είναι άμεσα προσεγγίσιμοι και προσπελάσιμοι. Γι' αυτό επιβάλλεται ο καθαρισμός των μονοπατιών και η δημιουργία δρόμων με κατάλληλη σήμανση για τον προσανατολισμό του επισκέπτη.

Τα κτιριακά αυτά συγκροτήματα μπορούν να αποτελέσουν και χώρο στάσης και ανάπαυσης. Έτσι θα δοθεί η δυνατότητα στον επισκέπτη μέσω της διαδρομής της πορείας, μέσω των μονοπατιών, να έρθει σε επαφή με το φυσικό τοπίο αλλά και να δει από κοντά τα κτίρια αυτά, επιτυγχάνοντας έτσι την ανάδειξή τους.

Επίσης η διάσωση αυτών των μνημείων μπορεί να γίνει ακόμα και με αλλαγή της χρήσης τους αν χρειάζεται. Κάτι τέτοιο όμως επιβάλλει τον κατάλληλο έλεγχο από την αρμόδια κρατική υπηρεσία με την θέσπιση ειδικών κανόνων και όρων, με σκοπό την ανάδειξη των συγκροτημάτων, χωρίς να αλλοιώνεται ο χαρακτήρα τους και με σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά μας.

Αποτελεσματική ήταν η δημιουργία ενός αρχείου των εργαστηρίων και των εγκαταστάσεων παραδοσιακής τεχνολογίας, για τον χώρο της Θεσσαλίας. Γι' αυτόν τον σκοπό βοήθησε η «Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών - Βελεστίνου - Ρήγα», κάτι τέτοιο θα ήταν αποτελεσματικό και για άλλες περιοχές της Ελλάδας πλούσιες σε συγκροτήματα υδροκίνητων μηχανισμών, όπως π.χ. η Ήπειρος, η Στερεά Ελλάδα κ.λ..

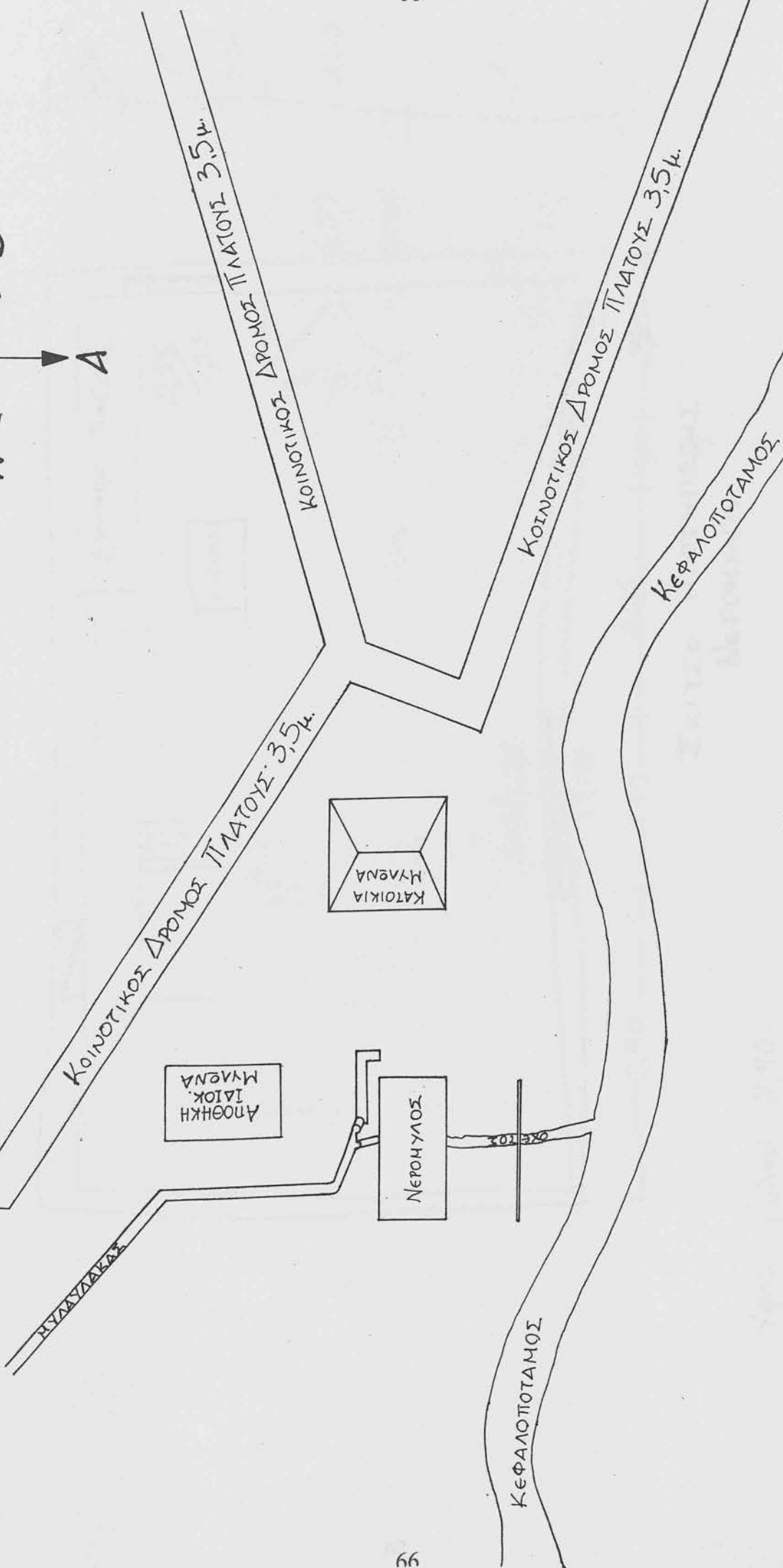
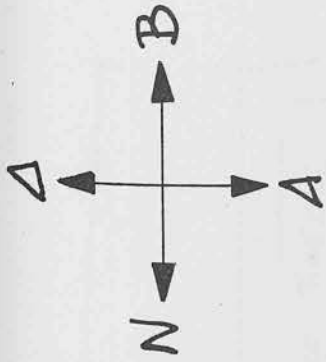
Επίσης, για τον χώρο της Δημητσάνας, έχει δημιουργηθεί ένας υπαίθριος μουσειακός χώρος, συγκροτήματος υδροκίνησης με στόχο την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής. Αυτό το γεγονός αποτελεί παράδειγμα προς ακολούθηση για άλλες περιοχές, όπου η κρατική μέριμνα και η θέσπιση όρων για την αποφυγή αυθαιρεσιών, φυσικά, κρίνεται απαραίτητη.

Τέλος οι νερόμυλοι, και γενικώς τα παραδοσιακά αυτά υδροκίνητα εργαστήρια, έχουν χαρακτηριστεί ως έργα πρωτόγονα, αλλά υψηλής επινόησης. Εξυπηρετούσαν τέλεια τις βασικές τοπικές ανάγκες, πολύ χρήσιμα και εντελώς απαραίτητα μνημεία και μάρτυρες ενός άλλου τρόπου ζωής... Κάποτε έσφουζαν από ζωή. Χαρακτηριστικό είναι ότι έχουν γραφεί πολλά ποιήματα που περιγράφουν την εγκατάλειψη αυτών των συγκροτημάτων. Σήμερα μένουν έρημοι. Οι μυλόπετρες, που γύριζαν χρόνια και χρόνια και νανούριζαν με το σκληρό και μονότονο τραγούδι τους κατοίκους του χωριού - και όχι μόνο - που συχνά τον επισκέπτονταν παραμένουν ακίνητες λες και περιμένουν κάποιο χέρι να ζωντανέψει το μύλο και να ξαναρχίσουν τη δουλειά.

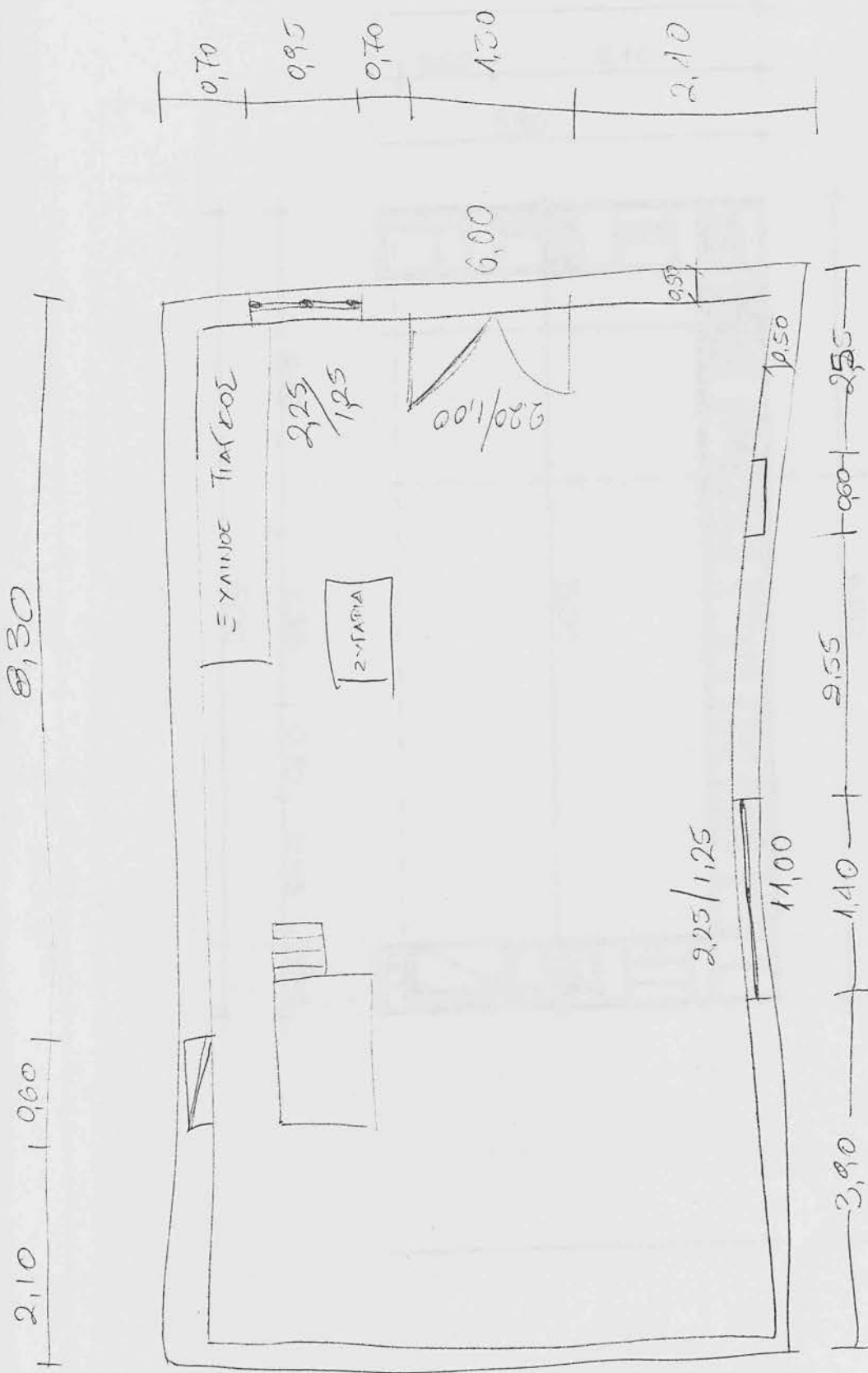

Σχέδια νερόμυλου

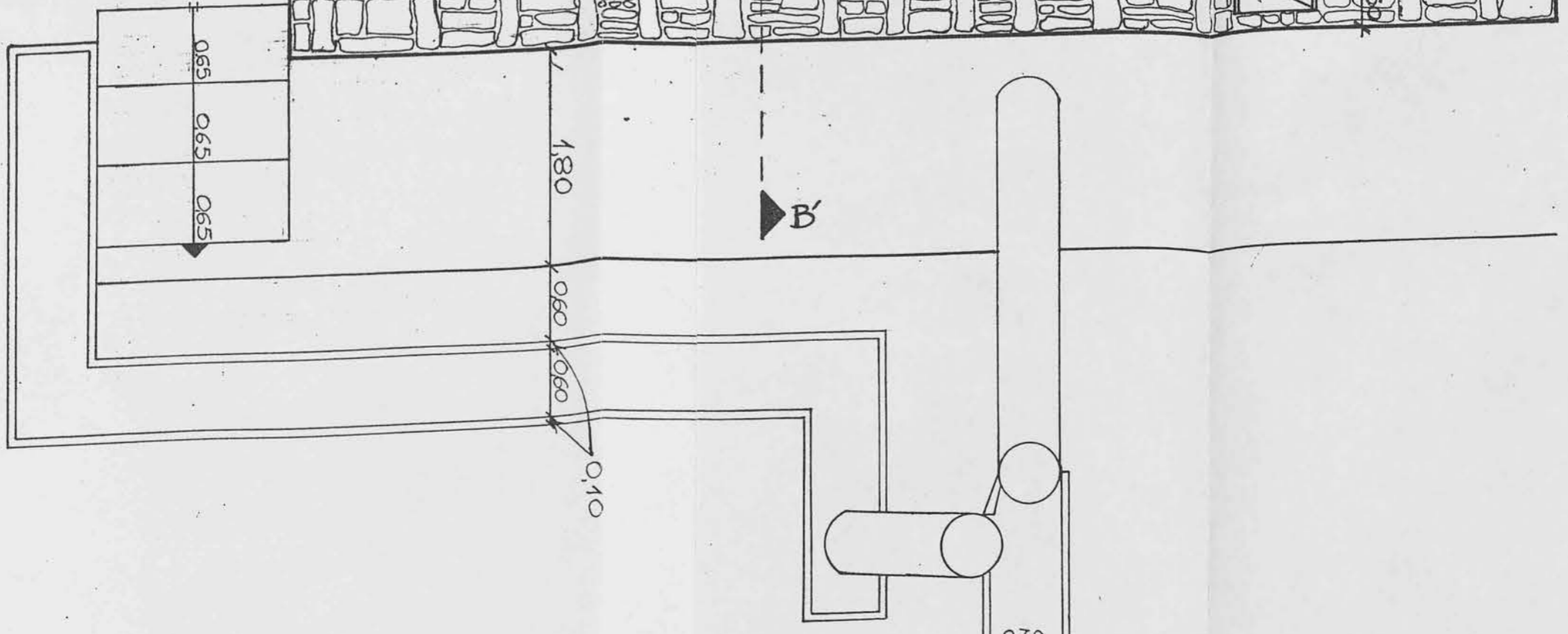
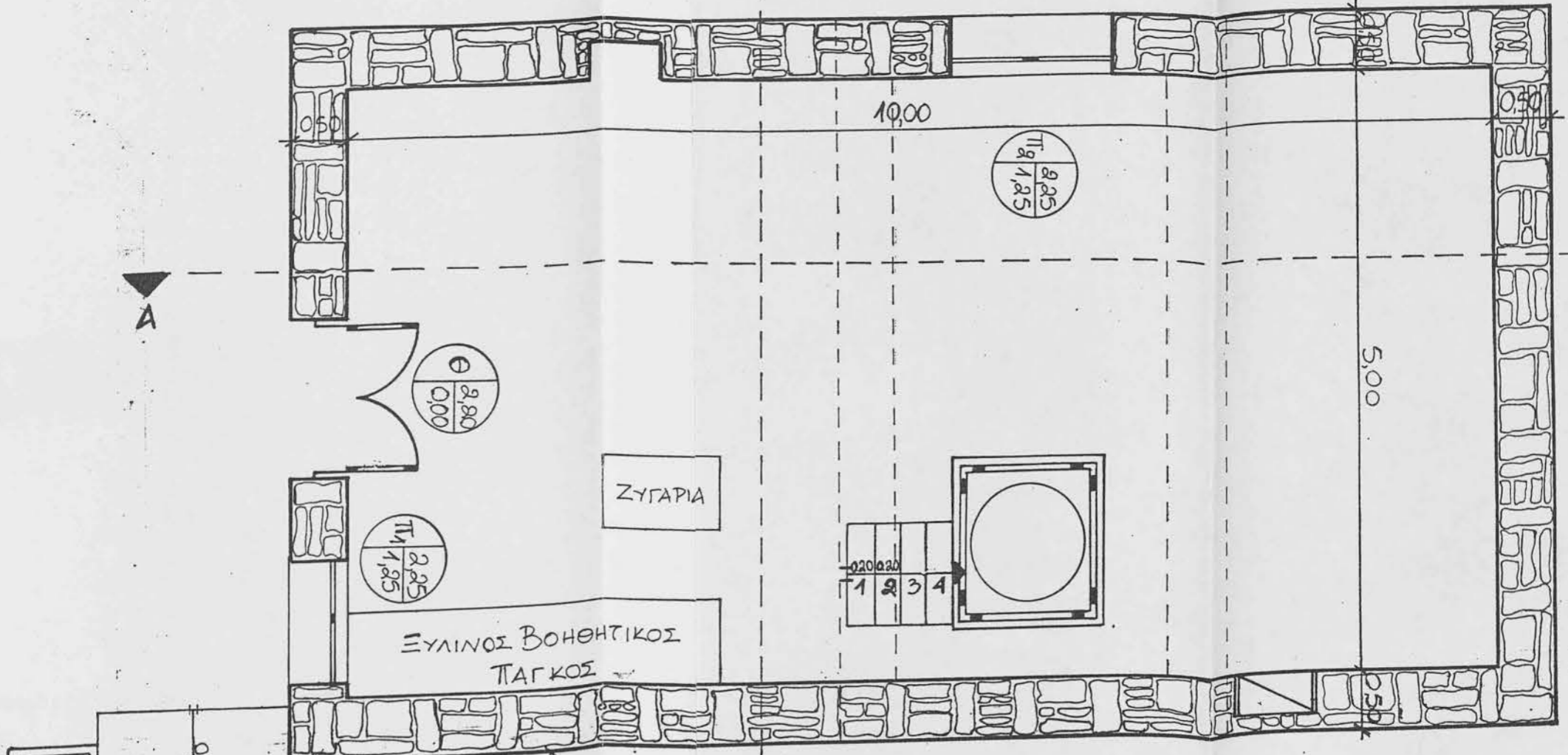
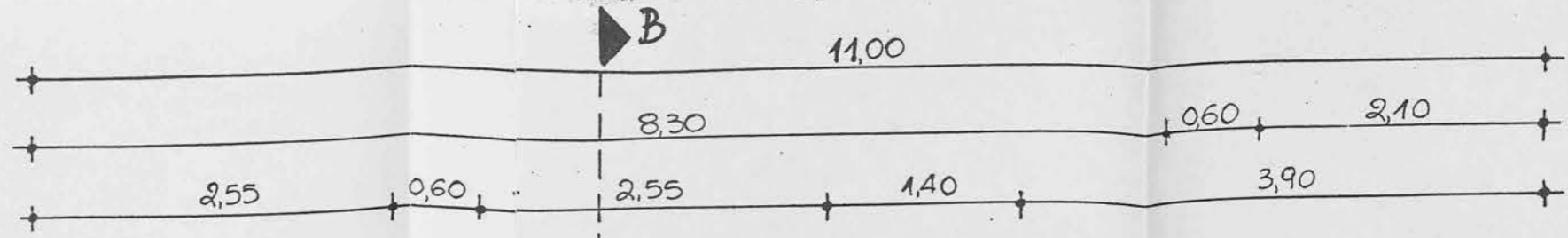
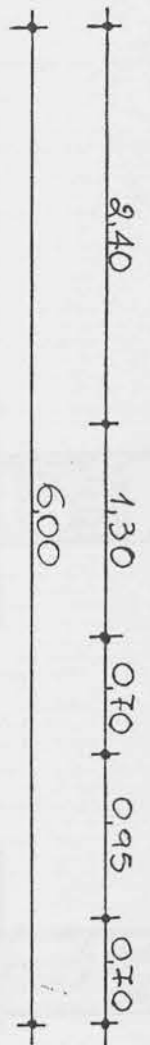

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:500

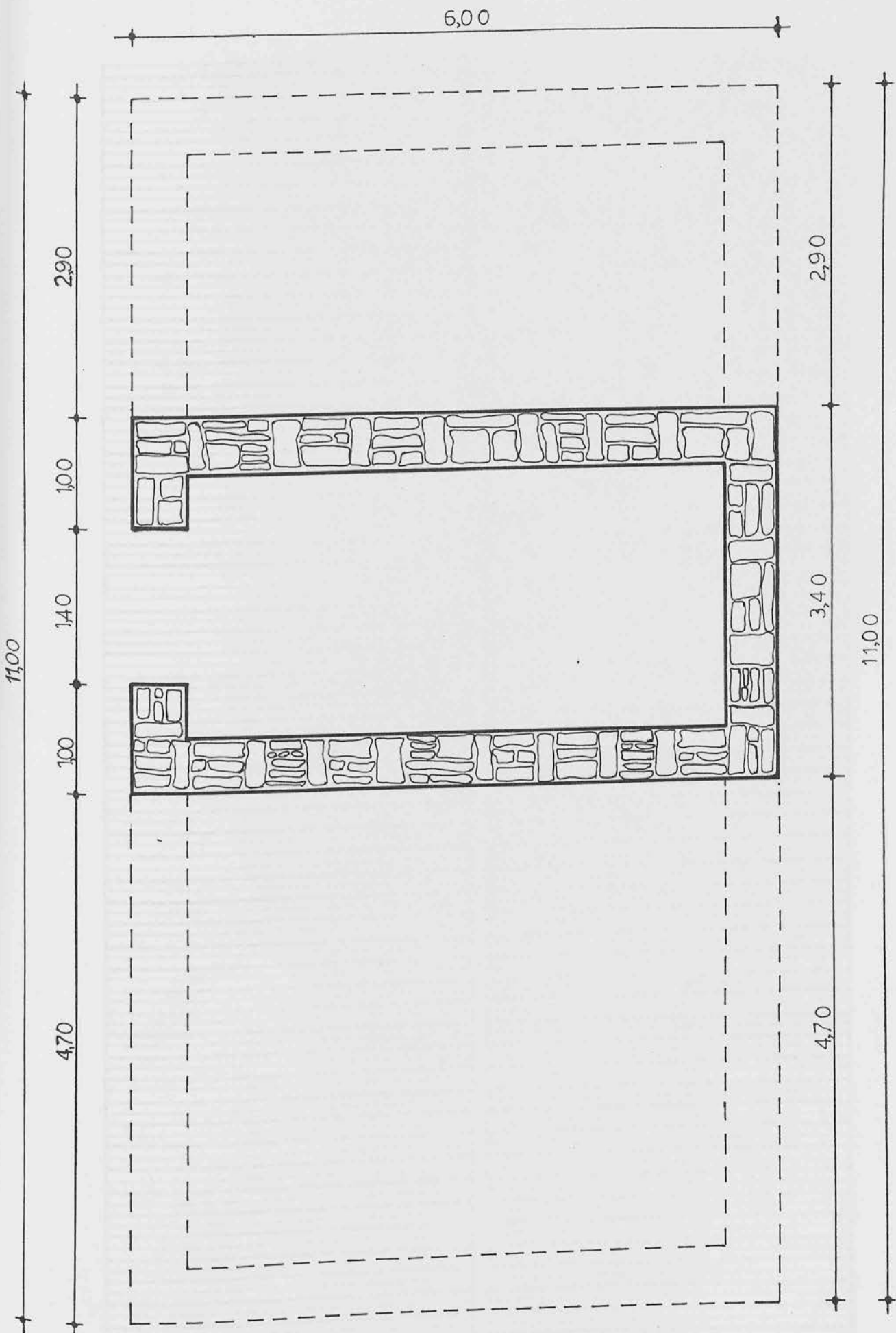

ΣΚΙΤΣΟ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ
ΝΕΡΟΜΥΛΟΥ

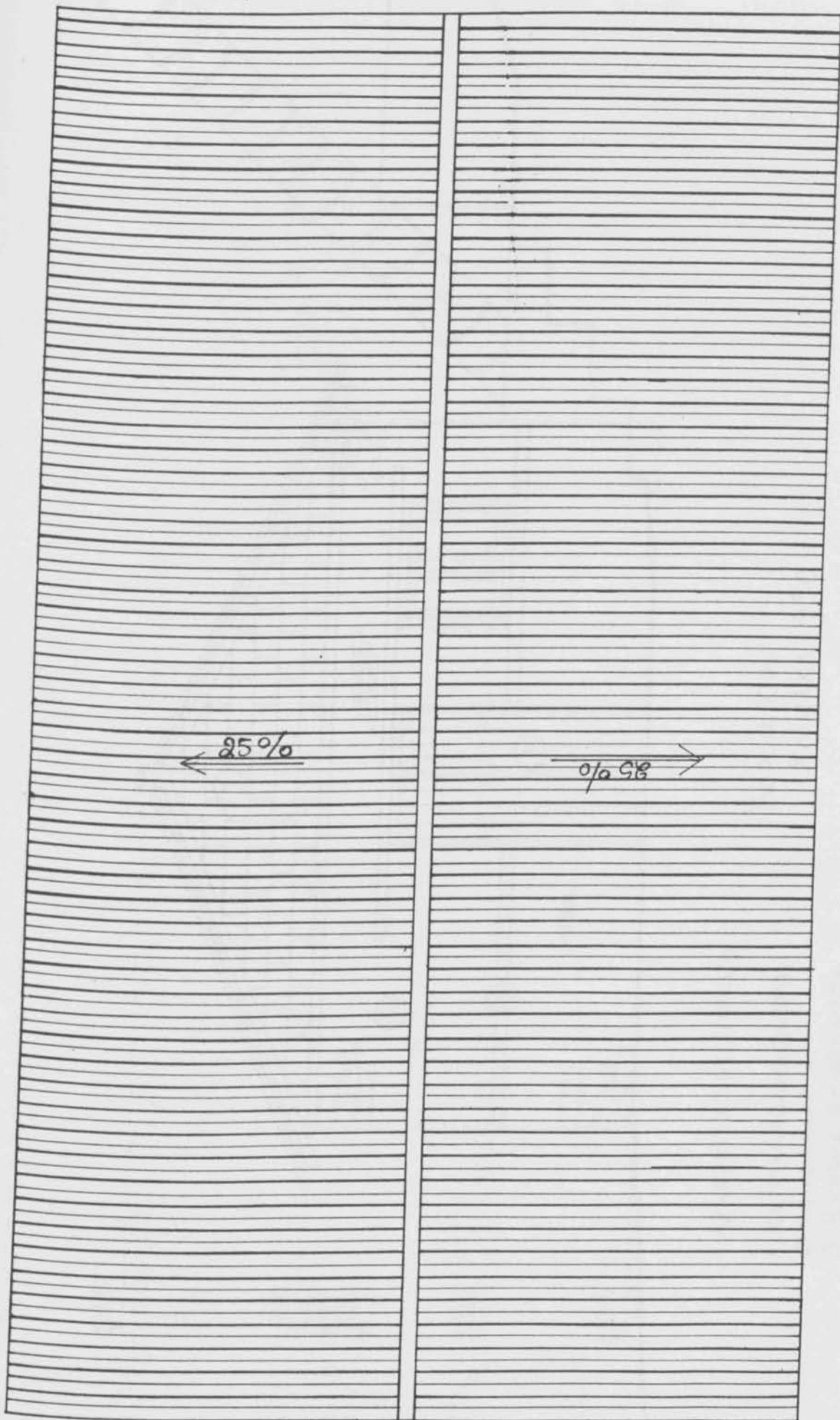
Υψος τύλου 2,90.
 Καναλιόν διαμέτρος 50cm και βάθος 160cm. Στοιβή 9cm.
 Μυλωνόπεδη διάμετρο 1,00m και το ίδιο η συχνότης.
 Μυλωνοστάθμη εστ. 0,70cm, εβ. 0,60cm και 0,80 βάθος

ΚΑΤΟΨΗ ΜΥΛΟΥ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΚΑΤΟΥΦΗ ΖΟΥΡΓΙΟΥ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΚΑΤΟΨΗ ΣΤΕΓΗΣ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

+5,30

+4,40

+2,90

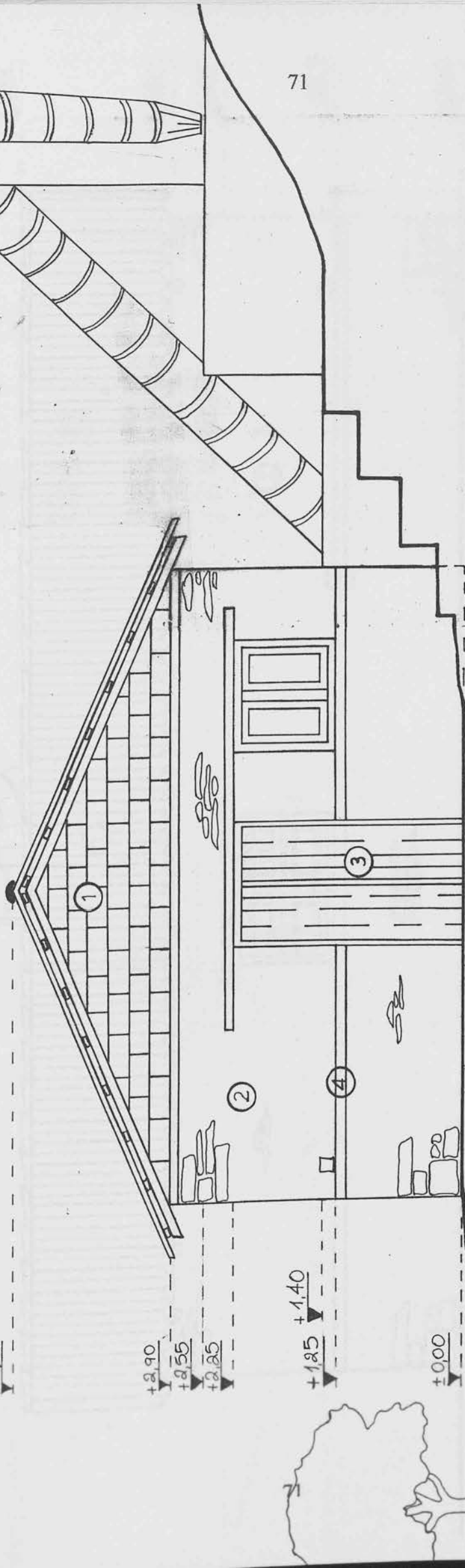
+2,55

+2,25

+1,25

+1,40

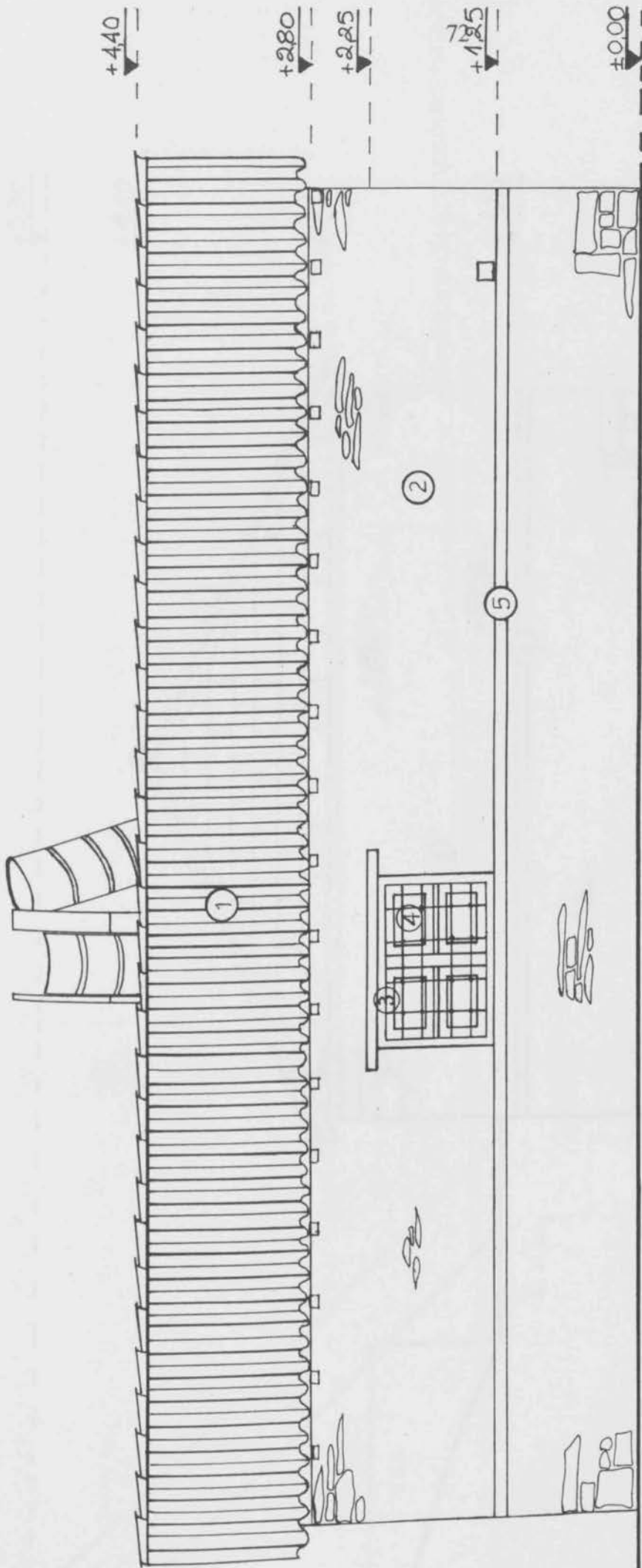
+0,00

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΛΙΚΩΝ

- 1. ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΣΑΡΜΗ
- 2. ΛΙΘΟΣΑΡΜΗ
- 3. ΞΥΛΙΝΑ ΚΟΥΦΟΣΜΑΤΑ
- 4. ΞΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ
- 5. ΣΙΔΕΡΕΝΙΟ ΚΙΤΚΛΙΔΟΣΜΑ

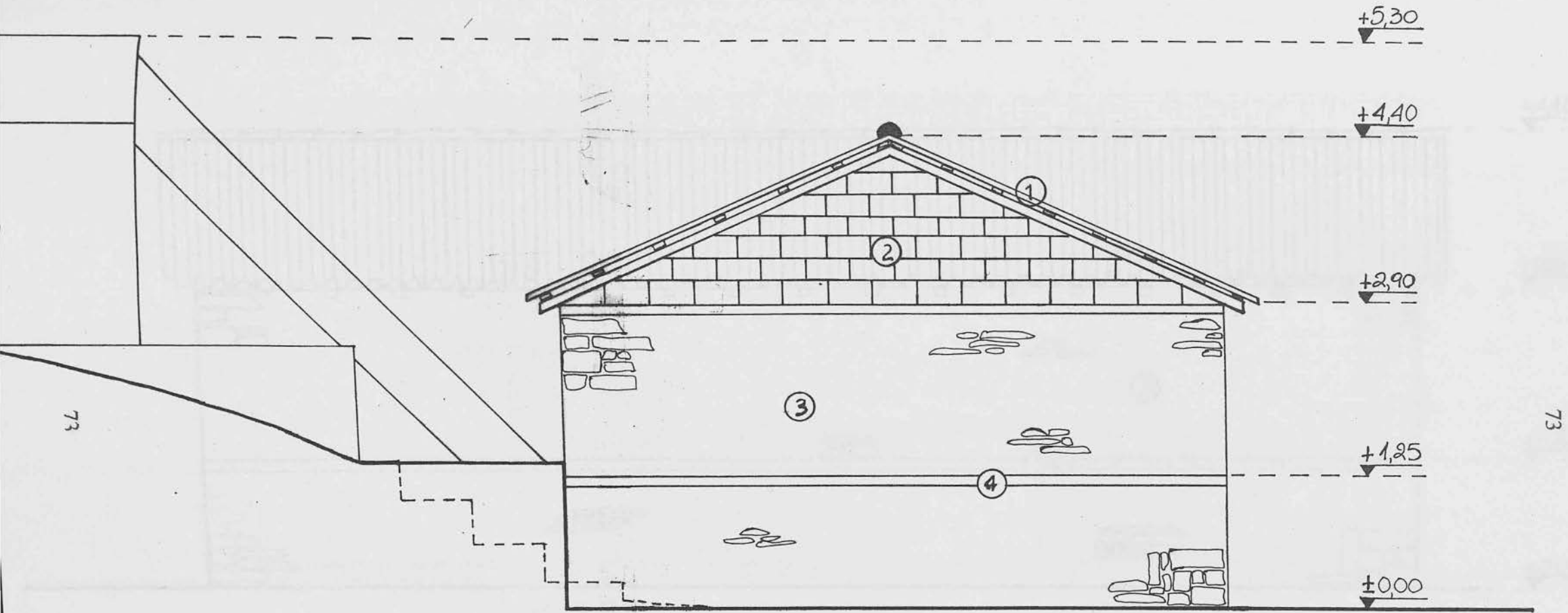
ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΛΙΚΩΝ

1. ΣΤΕΓΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ
2. ΛΙΘΟΔΟΜΗ
3. ΞΥΛΙΝΑ ΚΟΥΦΕΜΑΤΑ
4. ΣΙΔΕΡΕΝΙΟ ΚΙΓΚΛΙΔΩΜΑ
5. ΣΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ

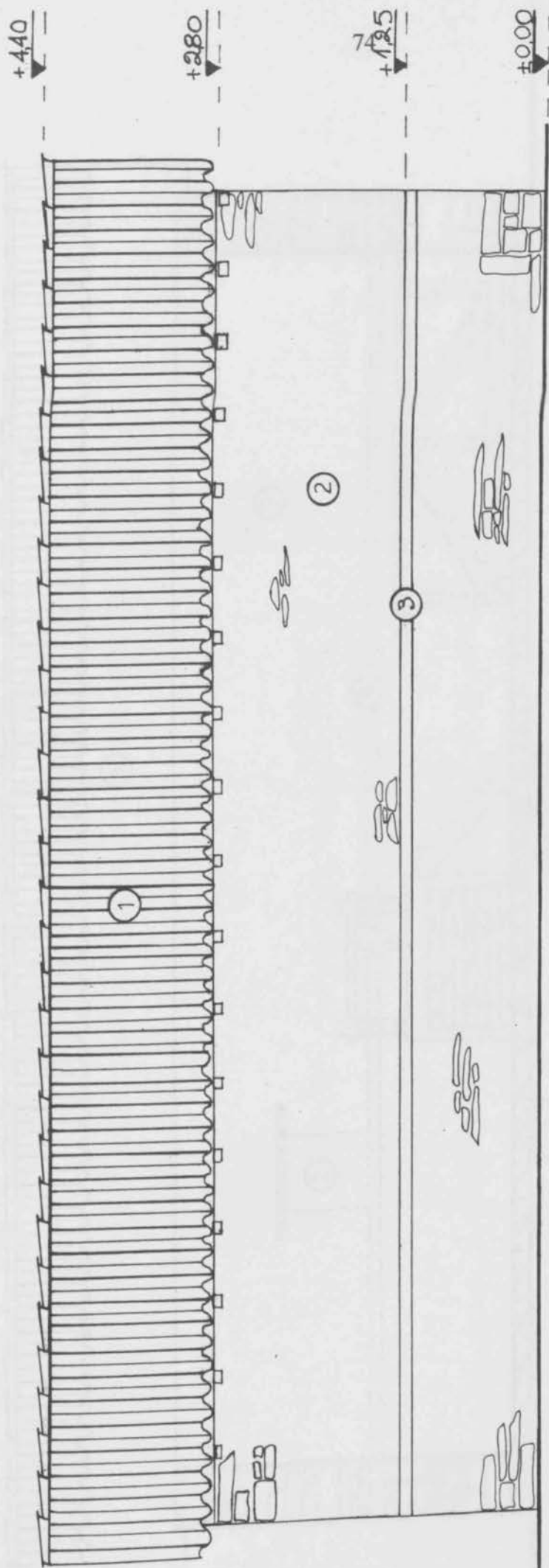
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΛΙΚΩΝ

1. ΣΤΕΓΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ
2. ΤΣΙΜΕΝΤΟΛΙΘΟΔΟΜΗ
3. ΛΙΘΟΔΟΜΗ
4. ΣΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ
5. ΤΟΙΧΟΜΑΤΑ ΔΥΛΑΚΙΟΥ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ

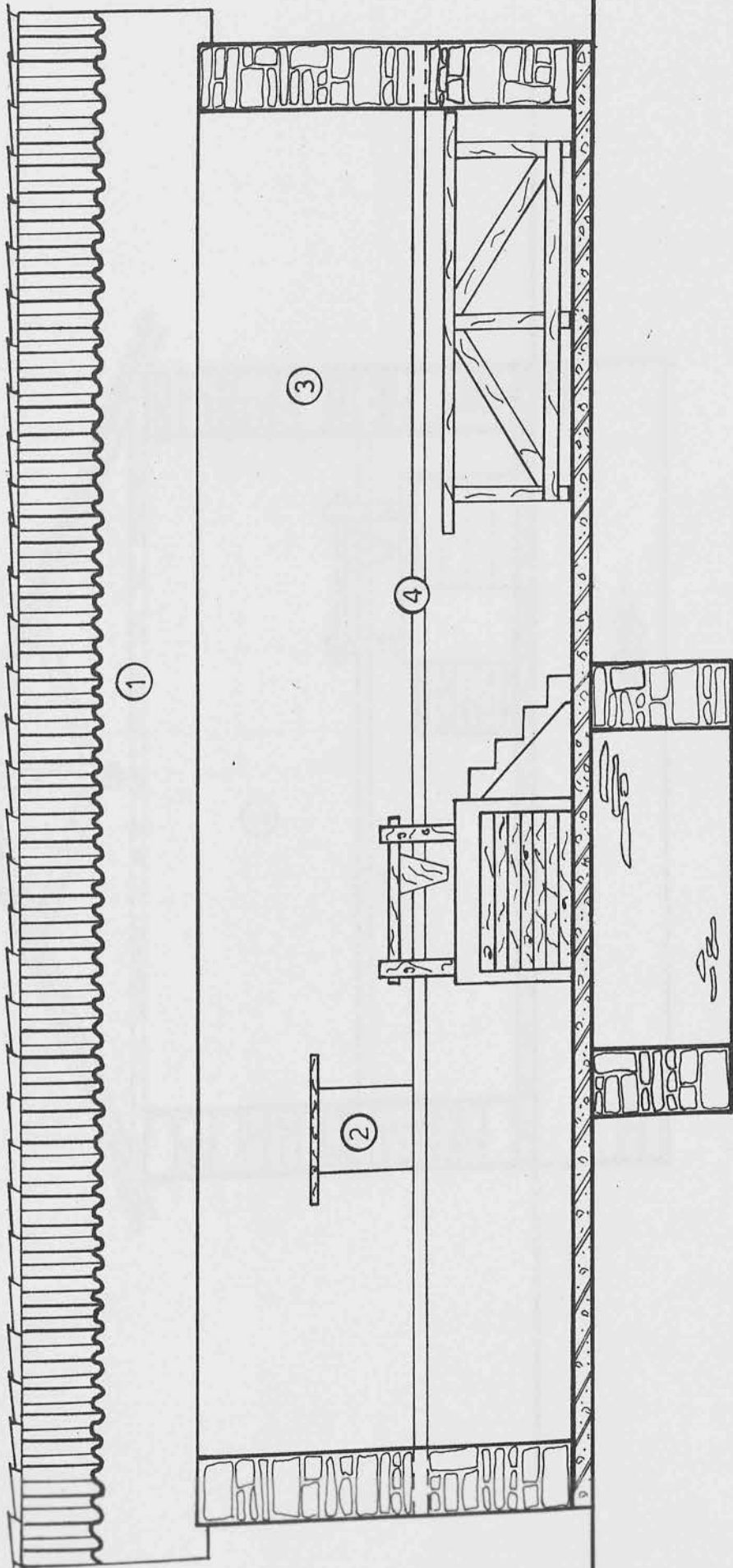
ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΥΛΙΚΩΝ

1. ΣΤΕΓΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ
2. ΛΙΘΟΔΟΜΗ
3. ΣΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ

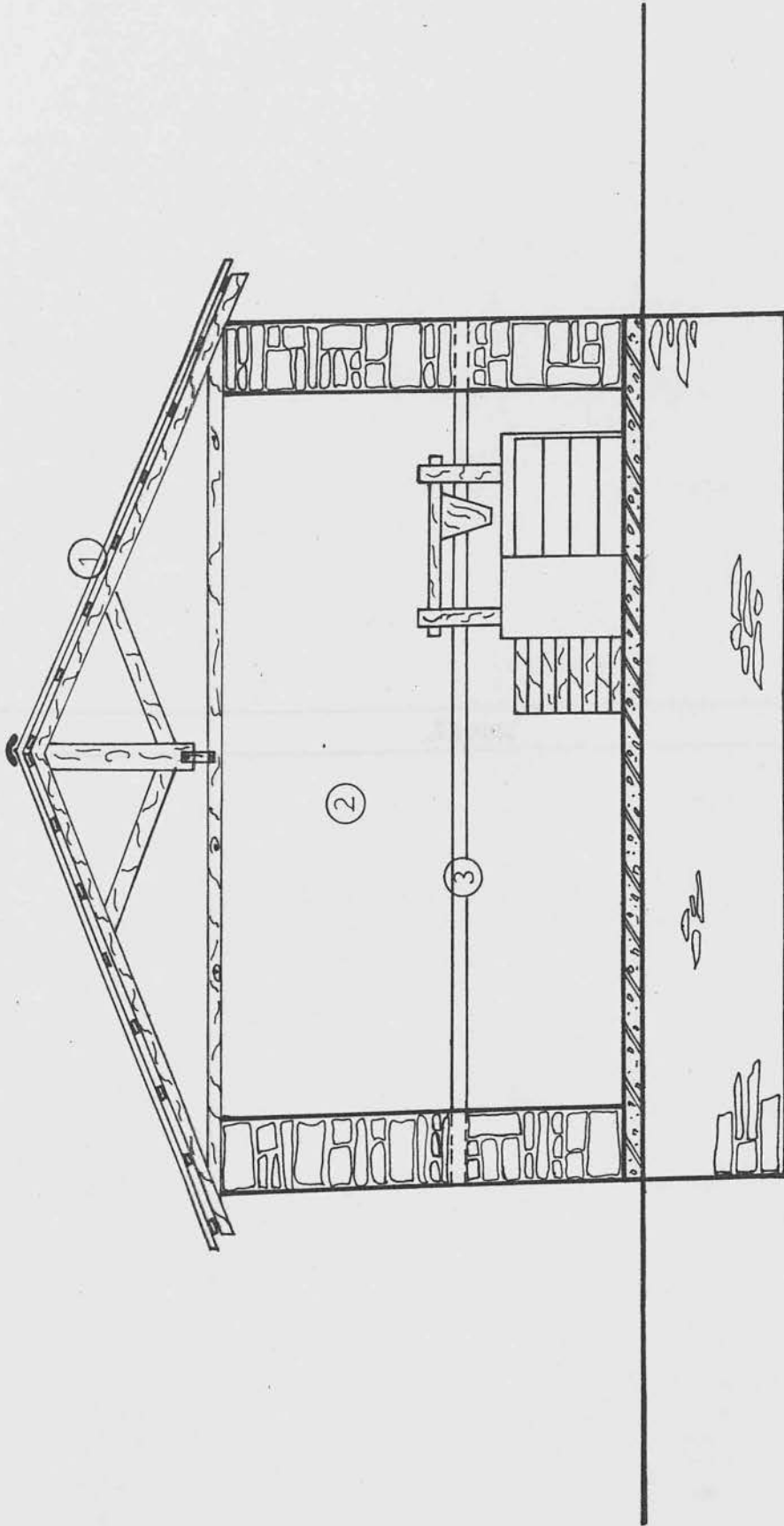
ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΤΟΜΗ ΑΑ΄
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΩΝ

- 1. ΣΤΕΓΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ
- 2. ΠΑΡΑΘΥΡΑ
- 3. ΛΙΘΟΔΟΜΗ
- 4. ΣΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΧΥΡΟΔΕΜΑ

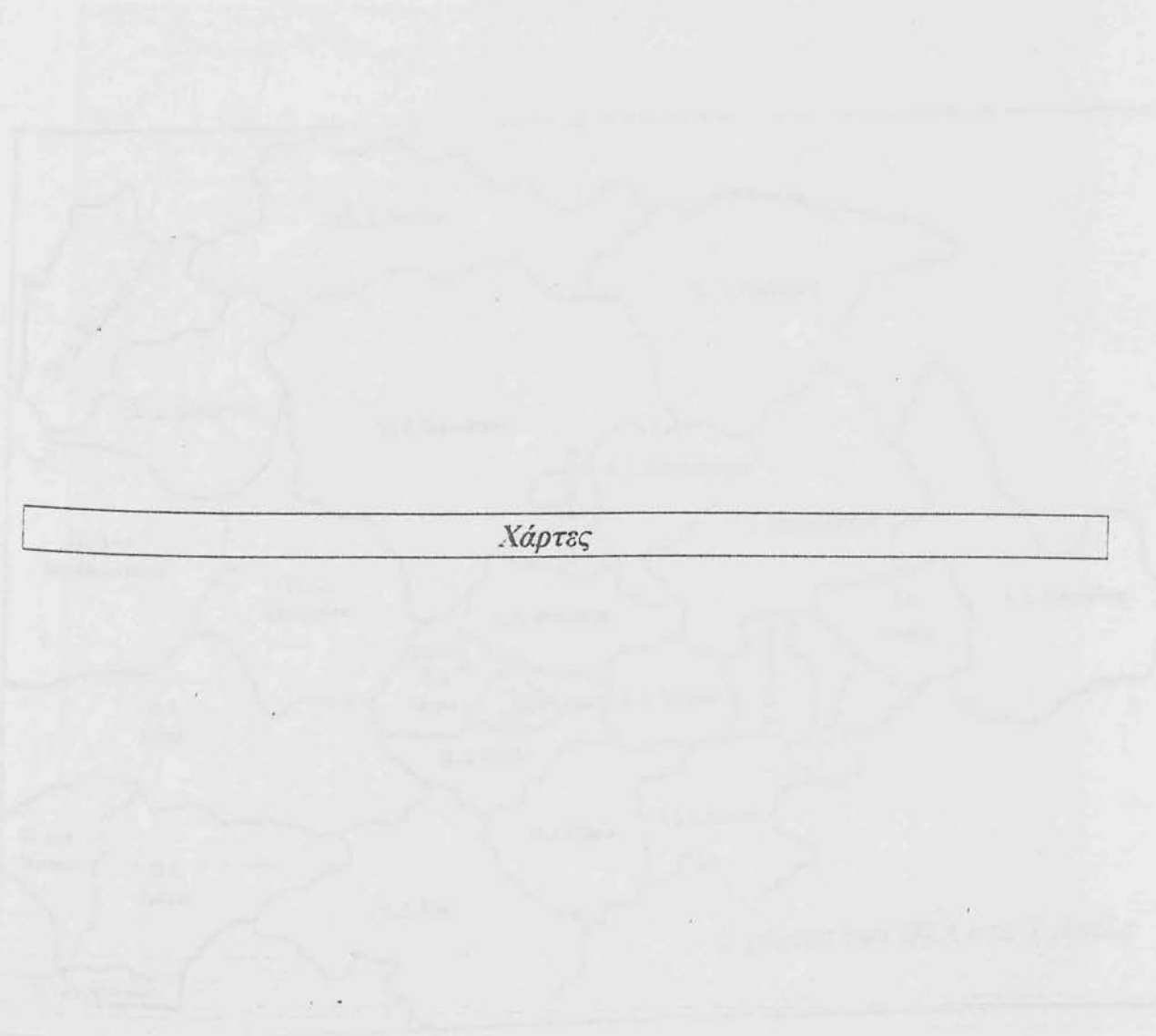

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΩΝ

1. ΣΤΕΓΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ
2. ΛΙΘΟΔΟΜΗ
3. ΣΙΝΕΝΑΖΙ ΑΠΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ

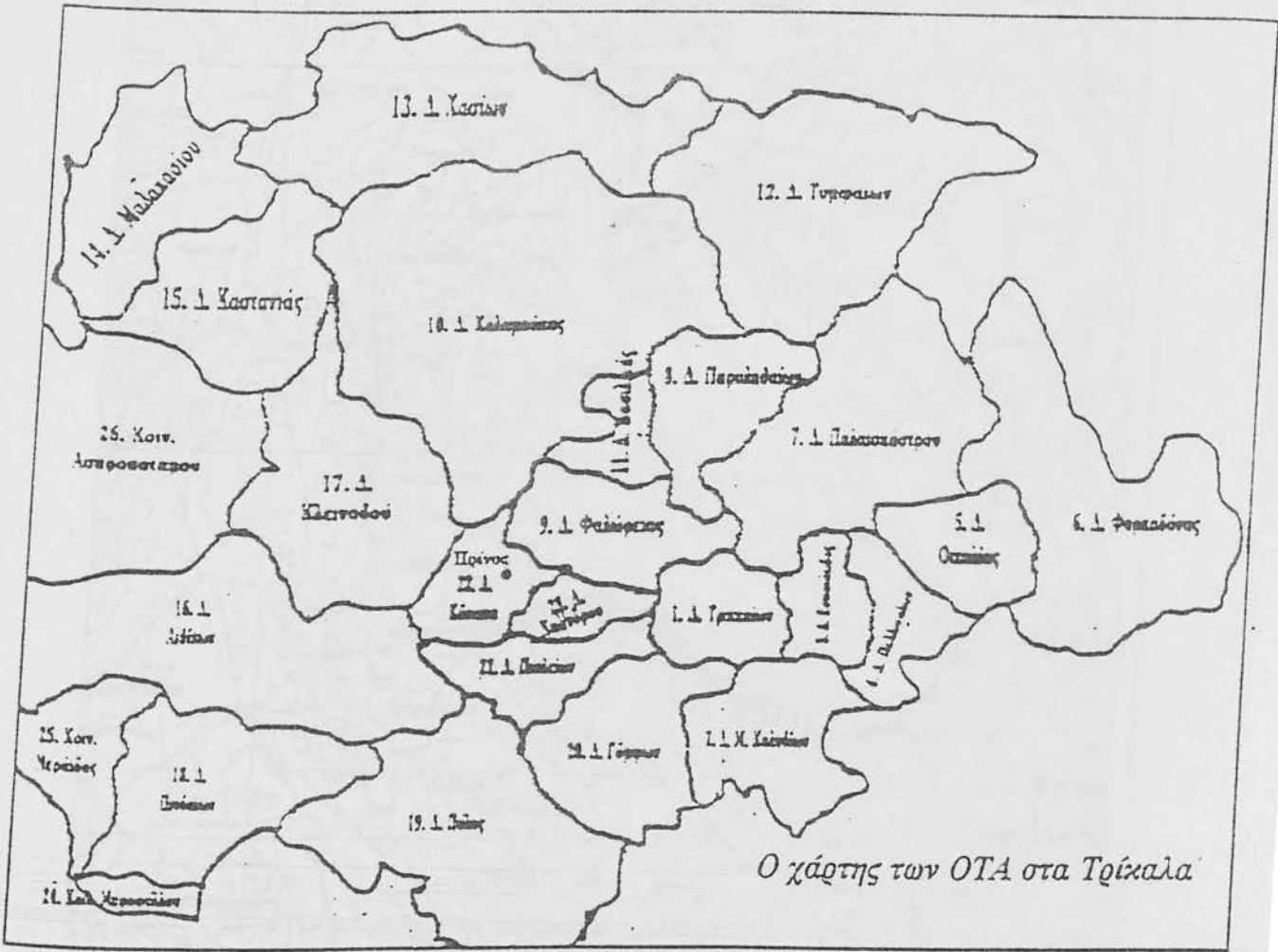
ΤΟΜΗ ΒΒ'

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

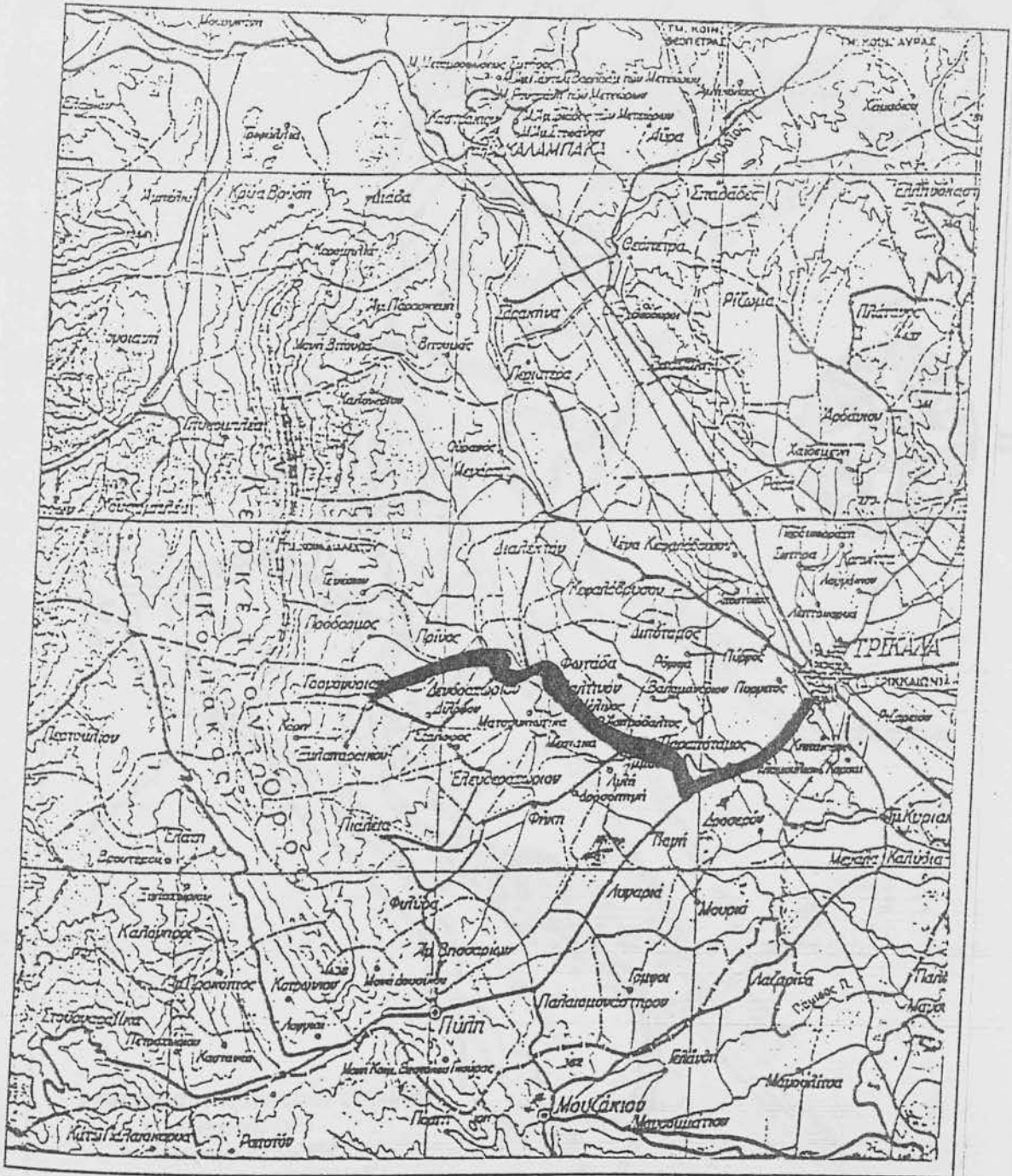
Χάρτες

1^{ος} ΧΑΡΤΗΣ

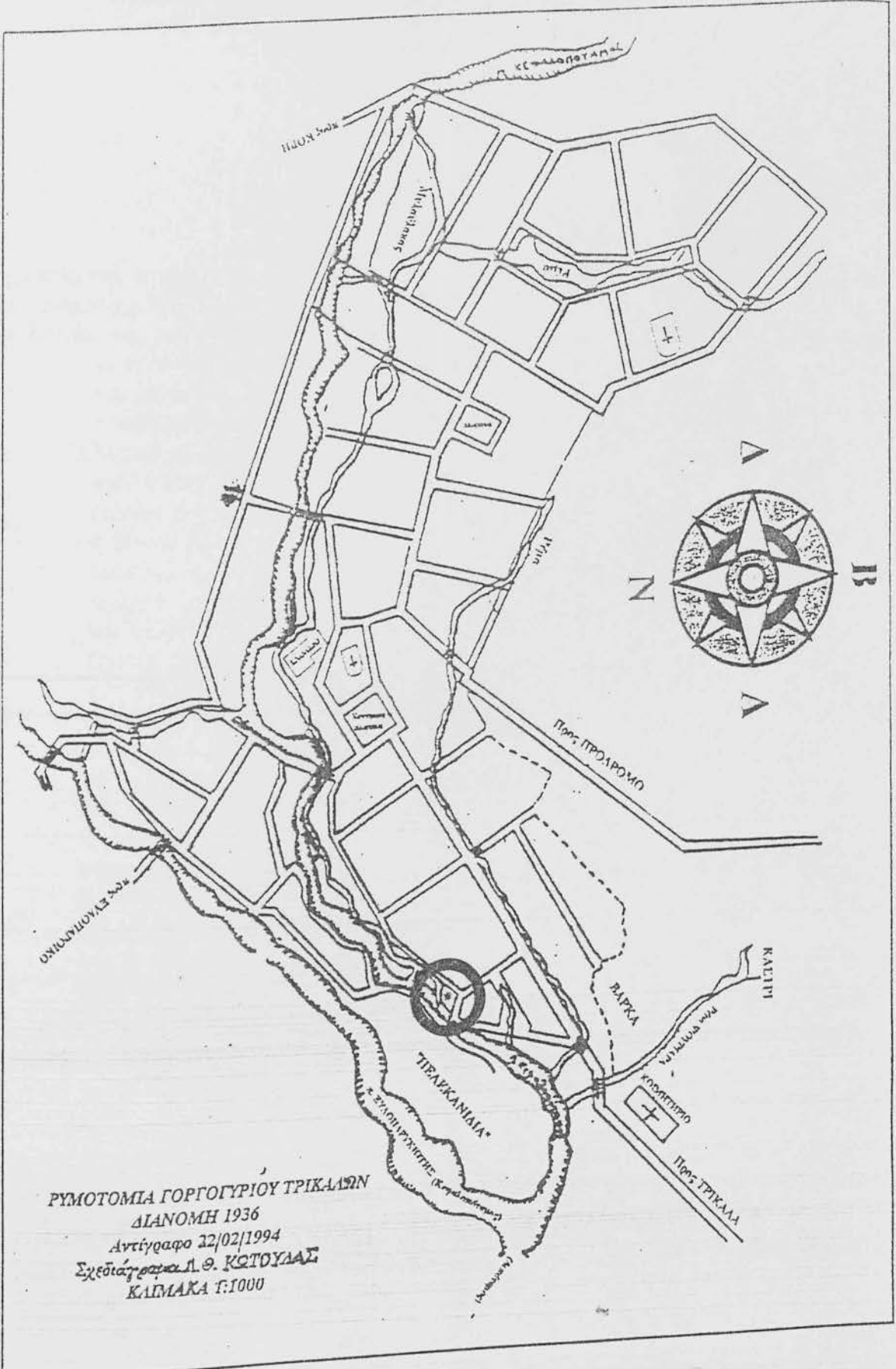

2^{ος} ΧΑΡΤΗΣ

Χάρτης της περιοχής του Κοζιαχα

3^{ος} ΧΑΡΤΗΣ

ΡΥΜΟΤΟΜΙΑ ΓΟΡΓΟΓΥΡΙΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
 ΔΙΑΝΟΜΗ 1936
 Αντίγραφο 22/02/1994
 Σχεδιαστής Δ. Θ. ΚΩΤΟΥΛΑΣ
 ΚΑΙΜΑΚΑ 1:1000

Λεξιλόγιο

Γλωσσάρι

Εδώ σημειώνονται οι διάφορες ονομασίες και η ονομασία των εξαρτημάτων και των άλλων τοιχείων του νερόμυλου, όπως μάς έγιναν γνωστές από την προκείμενη έρευνα:

Στοιχεία λειτουργίας του νερόμυλου:

- Αδράχτι : Ο κατακόρυφος άξονας που περνά από το κέντρο της φτερωτής και φέρει πάνω και κάτω δύο μεταλλικά εξαρτήματα, το μοχλό και το κοντομούχλι με τα οποία προσαρμόζεται κατάλληλα στην πάνω μυλόπετρα και στην τραπεζά.
- αλευροδόχη : Μικρή χτιστή ή λαξευτή πέτρινη γούρνα όπου πέφτει το αλεύρι και κατόπιν συλλέγεται στα τσουβάλια με το παλαμάκι. Σήμερα το αλεύρι συλλέγεται απ' ευθείας στα τσουβάλια αφού τοποθετηθούν στη θέση της αλευροδόχης.
- αναβατόριο : ή βίντσι. Είναι νεώτερο εξάρτημα του μύλου που αντικατέστησε τα βόλια και τους λαστούς και χρησιμοποιείται για τη μετακίνηση της πάνω μυλόπετρας.
- ανεβάτης : Ξύλινη ή μεταλλική (βιδωτή) στους νεώτερους μύλους ράβδος που συνδέεται και ανεβοκατεβάζει την τραπεζά.
- αυλάκι : Οχετός σκαμμένος στο έδαφος που οδηγεί το νερό από το σημείο απόληψης στη δεξαμενή.
- Βεργοσάνιδο : ή σαβάκι. Επίπεδο μικρό σανίδι ή κυκλικής μορφής ξύλο μέσα στο ζουργιό που κινεί ο μωλωνάς με κατακόρυφη ξύλινη ράβδο ή συρματόσχοινο στην άλλη περίπτωση, για την εκτροπή του νερού από τη φτερωτή ή προς τη φτερωτή.
- βίντσι : (βλ. αναβατόριο)
- βόλι : ή κομπάρας. Μικρή μεταλλική σφαίρα που ακουμπά το κοντομούχλι πάνω στην τραπεζά. Βόλια γενικά ονομάζονται και οι άλλες μεταλλικές σφαίρες για το σήκωμα της μυλόπετρας.
- βρόχι : ξύλινο ορθογωνικό ή στρογγυλό στοιχείο με τρύπα στη μέση που τοποθετείται στο κέντρο της κάτω μυλόπετρας. Μέσα από το βρόχι περνά το αδράχτι που προχωρεί ως την πάνω μυλόπετρα.
- Γεράνι : Είναι ξύλινος μοχλός που μαζί με το τρουμπάνι και τη στουμπούρα ανοίγουν

- ή κλείνουν την τρύπα της δεξαμενής και έτσι αρχίζει ή σταματά ή ροή του νερού στον αγωγό.
- γλυκάτο : Ανοικτός αγωγός που είναι υπερυψωμένος σε κτιστή πέτρινη βάση και οδηγεί το νερό από τη δεξαμενή στο πηγάδι.
  - γούλα : Μικρό ξύλινο κουτί που πέφτει ο καρπός από την κοφινίδα και το οποίο δέχεται ελαφρά κτυπήματα από το συρτάρι για την κανονική ροή του καρπού στις μυλόπετρες.
  - Δέμα : Φράχτης για την εκτροπή του νερού από το αυλάκι ή προς το αυλάκι.
  - Ζουργιό : Είναι ο κτιστός χώρος που βρίσκεται στη βάση του πηγαδιού κάτω από το κτίριο του μύλου, και περιλαμβάνει τα εξαρτήματα για τη μετάδοση της κίνησης.
  - Κλειδί : Μικρό ξύλο που περνά από τρύπα διαμορφωμένη στο πάνω μέρος του ανεβάτη και το οποίο τον εμποδίζει να υποχωρήσει.
  - κομπάρας : (βλ. βόλι)
  - κοντολόστι : Ξύλινος μοχλός που τοποθετείται στο κλειδί και ανεβοκατεβάζει τον ανεβάτη.
  - κοντομούχλι : Κοίλη μεταλλική κάτω απόληξη του αδραχτιού που ακουμπά στο βόλι πάνω στην τραπεζά.
  - κουβέρτα : Ξύλινο οκταγωνικό κιβώτιο που περικλείει την πάνω μυλόπετρα. Έχει τρύπα στο κέντρο του πάνω μέρους ώστε να πέφτει ο καρπός στις μυλόπετρες και έχει σκοπό να εμποδίσει το αλεύρι να διασκορπιστεί αλλά με το κουτσουνάρι να το διοχετεύσει στην αλευροδόχη.
  - κουτσουνάρι : Μικρός ξύλινος ή μεταλλικός ανοικτός αγωγός με κλίση που προσαρμόζεται στην κουβέρτα και οδηγεί το αλεύρι στην αλευροδόχη.
  - κοφινίδα : Ξύλινος κάδος σε σχήμα ανεστραμμένης τετραγωνικής κόλουρης πυραμίδας όπου συγκεντρώνεται ο προς άλεση καρπός.
  - Μετράρι : Μικρή ξύλινη ράβδος που χρησιμοποιείται για να τοποθετεί ο μυλωνάς το σιφούνι σε σχέση με τη φτερωτή και έχει μήκος 4 παλάμες.
  - μοχλός : Ορθογωνική μεταλλική πάνω απόληξη του αδραχτιού που προσαρμόζεται στη χελιδόνα και μεταδίδει την κίνηση στην πάνω μυλόπετρα.
  - μυλοθεσά : Πέτρινο βάθρο υπερυψωμένο από το δάπεδο του μύλου, που περικλείει την κάτω μυλόπετρα και πάνω του ακουμπά η κουβέρτα στην οποία βρίσκεται η πάνω μυλόπετρα.
  - μυλοκόπι : Ανήκει σε μια κατηγορία εργαλείων τις «τσαπέτες» και με αυτό ο μυλωνάς χαράσσει το μύλο δηλ. κτυπά σιγά τις μυλόπετρες ώστε να ξαναποκτήσουν την αδρή τους επιφάνεια.
  - Νερόμυλος : Είναι είδος αλευρόμυλου που κινείται με υδατόπτωση.
  - Παλαμάκι : Μικρό ξύλινο φτυάρι που μεταφέρει ο μυλωνάς το αλεύρι από την αλευροδόχη στα τσουβάλια.
  - πηγάδι : κολουροκωνικός (εσωτερικά) υδατόπυργος με μικρή κλίση ως προς την κατακόρυφο, που βρίσκεται στο τέλος του αγωγού και οδηγεί το νερό, προσδίνοντάς του την κατάλληλη πίεση (λόγω του ύψους του), από τον αγωγό στο ζουργιό που είναι η φτερωτή.
  - Σαβάκι : (βλ. βεργοσάνιδο)
  - σιφούνι : Είναι ξύλινο στόμιο εκροής του νερού που βρίσκεται στο κάτω μέρος του πηγαδιού στη σιφουνομάνα και η διάμετρός του ρυθμίζεται για την κατάλληλη λειτουργία του μύλου.
  - σιφουνομάνα : Ειδική πέτρινη υποδοχή με κυκλική τρύπα που σφηνώνεται το σιφούνι. Στη σιφουνομάνα, που είναι επίπεδη (εσωτερικά) με μικρή κλίση και έχει βάθος ~ 40 cm, αλλάζει διεύθυνση η ροή του νερού και γίνεται περίπου οριζόντια για να εκτοξευτεί από το σιφούνι.

- στουμπούρα : Ξύλινο τμήμα του γεραμιού, που ανοίγει ή φράσσει την τρύπα της δεξαμενής ώστε να αρχίζει ή να σταματά η ροή του νερού στο γλυκάτο.
- συρτάρι : Ξύλινη μικρή ράβδος που ακουμπά στην πάνω μυλόπετρα και μεταδίδει τους κραδασμούς στη γούλα ώστε ο καρπός που βρίσκεται εκεί να ρέει κανονικά στις μυλόπετρες.
- σφήνες : κομμάτια ξύλου που χρησιμοποιούνται για την ανύψωση και σταθεροποίηση του ανεβάτη σφηνώνοντας στο κλειδί.
- Τραπεζά : Ξύλινη σανίδα κάτω από τη φτερωτή που φέρει μικρή κοιλότητα στην οποία βρίσκεται το βόλι και στο οποίο ακουμπά το αδράχτι με το κοντομούχλι.
- τσαπέτες : Μικρά σφυράκια ειδικά διαμορφωμένα με αιχμή, δόντια, κ.λπ.
- τσέρκουλα : Μεταλλικά ελάσματα που στερεώνουν το μοχλό και το κοντομούχλι πάνω στο αδράχτι.
- Φάλι : Ξύλινο ορθογωνικό στοιχείο ανάλογο με το βρόχι που είναι τοποθετημένο στο κέντρο της πάνω μυλόπετρας. Έχει τρύπα στο κέντρο και ειδική υποδοχή κατά τη διαγώνιο για τη χελιδόνα.
- φτερά : Ξύλινα ή μεταλλικά στους νεώτερους μύλους στοιχεία που βρίσκονται στην περιφέρεια της φτερωτής και στα οποία πέφτει το νερό κατά την έξοδό του από το σιφούνι. Είναι ειδικά επεξεργασμένα σε σκαφιδομορφή ώστε το νερό να κτυπά 4 δάκτυλα από την άκρη του φτερού.
- φτερωτή : Ξύλινος ή μεταλλικός στους νεώτερους μύλους τροχός που περιστρέφεται σε οριζόντιο επίπεδο γύρω από κατακόρυφο άξονα (αδράχτι) μέσα στο ζουργιό. Φέρει φτερά γύρω από κυλινδρικό ξύλινο πυρήνα και όλα μαζί δένονται με μεταλλικές κυκλικές λάμες. Η φτερωτή μεταδίδει την περιστροφική κίνηση στην πάνω μυλόπετρα με το αδράχτι.
- Χελιδόνα : Μεταλλική πλάκα σε μορφή ουράς χελιδονιού που στερεώνεται στο φάλι της πάνω μυλόπετρας και έχει ορθογωνική τρύπα τη χελιδονιάστρα που προσαρμόζεται ο μοχλός του αδραχτιού.
- Χελιδονιάστρα : Ορθογώνια εγκοπή (τρύπα) στο κέντρο της χελιδόνας.

Γλωσσάρι για τα οικοδομικά στοιχεία:

- Αστρακάσβεστος : Υδραυλικό κονίαμα που αποτελείται από πολτό (κονία) εσβεσμένης ασβέστου και θραύσματα κεραμιδιών (αδρανή). Χρησιμοποιήθηκε πάρα πολύ στα παλιότερα χρόνια.
- ασφένδαμοι : Ένα είδος ξερού χόρτου που χρησιμοποιείται στη στέγαση, για το δώμα του κτίριου. Τοποθετούνται μαζί με άλλα μικρά κλαδιά αμέσως μετά τα ξύλινα δοκάρια που αποτελούν και το φέροντα οργανισμό της στέγασης.
- ασκοιβή : είδος αγκαθωτού θάμνου που μαζί με φύκια χρησιμοποιείται για να καλύψει τα κενά που αφήνουν οι ασφένδαμοι και τα δοκάρια.
- βαρίδι : Μικρό, όμως αρκετά βαρύ, σφυρί που χρησιμοποιεί ο πελεκάνος μαζί με τη σμίλα για την επεξεργασία των πελεκιών.
- Καντηλόξυλα : ξύλινα στοιχεία από πρίνο, αγριοχαρουπιά, αγριελιά, που ενσωματώνονται στους πέτρινους τοίχους και παραλαμβάνουν τις εφελκυστικές καταπονήσεις.
- κεφαλάρι : Το πρώτο πελέκι, στη βάση της παραστάδας, ή το τελευταίο στην περίπτωση ευθύγραμμου υπέρθυρου. Χρησιμοποιείται για το δέσιμο των πελεκιών με την υπόλοιπη παραστάδα (κλειδί).

- Λεπίδα : Αδιάβροχο χρώμα, αργλικής προέλευσης, με μονοτικές ικανότητες που αποτελεί την τελευταία στρώση της στέγασης με δώμα.
- Μαλάδες : Σιδερένια μυστριά που χρησιμοποιούσαν παλιότερα για την κατεργασία της πέτρας πριν το χτίσιμο.
- μάσκουλα : Σιδερένια στοιχεία για τη στήριξη των κουφωμάτων. Στερεώνονται στις παραστάδες με ένα μίγμα τριμμένου κόκκαλου και ασβέστη.
- μόλια : Μικρά λίθινα τεμάχια, που αποκόβονται από τις πέτρες ή αποτελούν υπολείματα και τα οποία σφηνώνονται στα κενά, ανάμεσα στις πέτρες.
- μπηχτές : Είναι οι διάτονες ή μπατικές πέτρες κατά το χτίσιμο των τοίχων του κτιρίου.
- Παναγιές : Πλακοειδούς μορφής όρθιες πέτρες που αποτελούν το σαμάρι στο τελείωμα του τοίχου.
- Πελεκάνος : Ο αρχιμάστορας του κτιρίου, που επεξεργάζεται και τα πελέκια στις παραστάδες.
- πελέκια : Όρθιες και οριζόντιες (υπέρθυρα) ή σε καμάρα, καλοεπεξεργασμένες πέτρες που αποτελούν το μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο του κτίσματος. Στα οριζόντια πελέκια (υπέρθυρα) υπάρχει διακοσμητικό λιθανάγλυφο ή κυμάτιο (λίστα), ενώ στην περίπτωση που δημιουργούν καμάρα, στη γένεση του τόξου, υπάρχουν διακοσμητικά στοιχεία (κεφάλια πουλιών ή λουλούδια).
- Ρόδωμα : Είναι μια στρώση από χρώμα πατημένο και ραντισμένο με νερό που μπαίνει πάνω από τα διάφορα αγριόχορτα του δώματος της στέγης και κάτω από τη λεπτή στρώση της λεπίδας.
- Σαβάκια : Οριζόντιες στρώσεις του τοίχου του κτιρίου, ύψους 60 ή 70 εκ.
- σαμάρι : Αποτελείται από τις Παναγιές και περιτρέχει το χώρο που θα καλυφτεί με το δώμα.
- σιμόσκαλα : Η εσωτερική γωνία του τοίχου. Τη γωνία αυτή αποτελούν τα αγκωνάρια και τα παραγκώνια εξωτερικά, ενώ εσωτερικά τα γλυφάρια και τα συμμάσχαλα.
- σκαλοθυρίδες : Τρύπες στον τοίχο όπου στηρίζονται τα ξύλινα δοκάρια της σκαλωσιάς.
- σκίζες : μικρά κλαδιά μήκους 0,50 ή 1,50 μ. που μπαίνουν μαζί με άλλα ξερά χόρτα πάνω από τα κύρια δοκάρια της στέγης.
- σμίλα : Αιχμηρό εργαλείο (καλέμι) για τη λάξευση των πελεκιών. (βλ. και βαρίδι).
- σφήνες : (βλ. και μόλια και χαλικωσιά).
- Φουρουμέντα : Οι διάφορες στρώσεις από λυγιές, ασφάκες, φύκια κ.λπ. που χρησιμοποιούνται στη στέγαση με δώμα.
- χαλικωσιά : Τα μικρά τεμάχια (σφήνες) από πέτρες αποτελούν τη χαλικωσιά του τοίχου. (βλ. και λ. μόλια).

 Αθήνα, 15/10/2010

Αξιότιμοι Κύριοι,

Με τη παρούσα επιστολή σας ενημερώνω ότι ο

Δρ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, Καρδιολόγος,

έχει μετακομίσει στην οδό Καραϊσκάκη 15,

Αθήνα, τηλέφωνο 210 7723444.

Μετά την ολοκλήρωση της μετακόμισης,

θα επικοινωνήσω μαζί σας για να ενημερωθεί

ο κατάλογος των συναδέλφων.

Με εκτίμηση,

Δρ. Γεώργιος Παπαδόπουλος

Παράρτημα

Ο Δρ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, Καρδιολόγος,

έχει μετακομίσει στην οδό Καραϊσκάκη 15,

Αθήνα, τηλέφωνο 210 7723444.

Μετά την ολοκλήρωση της μετακόμισης,

θα επικοινωνήσω μαζί σας για να ενημερωθεί

ο κατάλογος των συναδέλφων.

Με εκτίμηση,

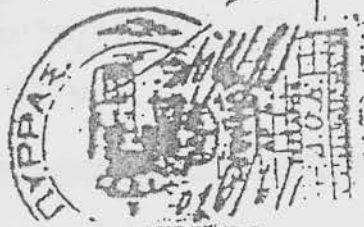
Δρ. Γεώργιος Παπαδόπουλος

Handwritten text in Greek script, oriented vertically on the page. The text is dense and appears to be a formal document or report.

699 1190 279 - 1190 279 - 6000

Handwritten signature or initials.

Αριθ. 279 Πωλητήριον Δραχμαί 6.000

Εν Πόρτα Παζάρ και εν τω ειρηνοδικειακώ καταστήματι οικία του Κων/νου Ράγκου εν η συμβολαιογραφώ σήμερον την δωδεκάτην <αριθ. 12> του μηνός οκτωβρίου του χιλιοστού ενεακοσιοστού 1900 έτους ημέραν Πέμπτην προμεσημβρίας, ενώπιον εμού του Συμβολαιογραφούντος ειρηνοδίκου Πύρρης Γεωργίου Φύλιου κατοίκου ήδη και εδρεύοντος ενταύθα παρουσία και των δύο ενηλίκων πολιτών ελλήνων γνωστών μοι και μη εξαιρετέων μαρτύρων Σπυρίδωνος Ντόκου παντοπώλου και Χαραλ. Περγαντή [ατικολάβου;] αμφοτέρων κατοίκων Πόρτας Παζάρ. ενεφανίσθησαν αυτοπροσώπως οι εμοί μει άγνωστοι, γνωστοί όμως και ενός ανωτέρω αναφερόμενος μάρτυρας της πράξεως παρ' ει επληροφορήθη την ταυτότητα των, άσχετοι δε πάντες συγγενείας ή εξαιρέσεως προς όλους ημάς, αφ' ενός ο Αναγνώστης Αϊβανιώτης κάτοικος του χωρίου Ξυλοπαροίκου και αφ' ετέρου ο Νικόλαος Κ. Αργυρόπουλος κάτοικος του χωρίου Γοργογυρίου αμφοτέροι κτηματίαι και ητήσαντο την σύνταξιν του παρόντος εκθέσαντες τα εξής ο πρώτος τούτων Αναγνώστης Αϊβανιώτης έχει εις την απόλυτην και αποκλειστικήν αυτού κυριότητα και κατοχήν τα κατωτέρω περιγραφόμενα ακίνητα κείμενα

2^ο ΚΑΙ 3^ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

Τρίκκης Αμβροσίος επιβεβαιούσιν
 Δια του παρόντος γίνεται Δήλον (φανερό), ότι ο ο(=Ο)ρέστης Θεοδοσίου, από τους εν-
 ταύθα πολίτας, είχαν εις την εξουσίαν του ένα Μύλον από Μητροικής αυτού περιουσί-
 ας, κείμενον εις το χωρίον Γουργοβύρι με δυο ομμάτια (μάτια), τον οποίον τον επώλη-
 σεν ήδη στον ενταύθα παπά Θεοφάνη παπά Γεωργίου, δια ασλανία χιλια διακόσια και
 παραστάθημι ημίν ομολόγησεν απ' το στοματί ότι δεν
 Νούμερον Ιγον (13ον) Γουργοβύρι
 δεν έχει καμμίαν εξουσίαν εις αυτόν τον Μύλον από την σήμερα, αλλά είναι καλά
 πωλημένα, εξ οικείας αυτού γνώμης, και θελήσεως, εις τον ειρημένον παπά Θεοφάνη,
 από τον οποίον έλλαβε και τα ανωτέρω άσπρα Ζώα του και ανελιτή, και έμεινε καίτη
 ακαταξίωτος παρ' αυτού και ανενόχλητος ο προορηθής παπά Θεοφάνης, δια του πρω-
 τοπαπά παπά Γεωργίου, και του επί των δεήσεων παπά Κυρ ε(=Ε)υσταθίου, ηρωτήθη-
 σαν και Αι αδελφαί του ειρημένου ορέστου, η β(=Β)ασλική, και η Μαργαρώνα, και η

+ ο Θεοφάνης Δημητρίου μαργαρη. + ο πατριάρχης Δημητρίου Μάρκος.
 + ο μορφολόγος Γεωργίου Μάρκος. + ο Κωνσταντίνος Αθανάσιος Μάρκος.

αΨξΘ. Ο ορέστης επώλει τον Μύλο εις τον παπα-Θεοφάνη Τρίκκης Αμβροσίος επιβεβαιούσιν:

Δια του παρόντος Γίνεται Δήλον(φανερό), ότι ο ο(=Ο)ρέστης Θεοδοσίου, από τους ενταύθα πολίτας, είχαν εις την εξουσίαν του ένα Μύλον από Μητροικής αυτού περιουσίας, κείμενον εις το χωρίον Γουργοβύρι με δυο ομμάτια(μάτια), τον οποίον τον επώλησεν ήδη στον ενταύθα παπά Θεοφάνη παπά Γεωργίου, δια ασλανία χιλια διακόσια και παραστάθημι ημίν ομολόγησεν απ' το στοματί ότι δεν

Νούμερον Ιγον(13ον) Γουργοβύρι

δεν έχει καμμίαν εξουσίαν εις αυτόν τον Μύλον από την σήμερα, αλλά είναι καλά πωλημένα, εξ οικείας αυτού γνώμης, και θελήσεως, εις τον ειρημένον παπά Θεοφάνη, από τον οποίον έλλαβε και τα ανωτέρω άσπρα Ζώα του και ανελιτή, και έμεινε καίτη ακαταξίωτος παρ' αυτού και ανενόχλητος ο προορηθής παπά Θεοφάνης, δια του πρωτοπαπά παπά Γεωργίου, και του επί των δεήσεων παπά Κυρ ε(=Ε)υσταθίου, ηρωτήθησαν και Αι αδελφαί του ειρημένου ορέστου, η β(=Β)ασλική, και η Μαργαρώνα, και η

ανηψιά αυτού Μαρίας, υπέρ του Μύλου τούτου και αποκρίθησαν, ότι με την γνώμην αυτών, και θέλησιν, τον επώλεσεν ο ορέστης εις του αυτού παπά Θεοφάνη, και ότι αυταί δεν έχουσι να τον ενοχλήσουν, και διασώσουν ποσός, επειδή και ήτον ο (ν)οικοκύρης Μόνος ορέστης εις αυτόν τον Μύλον, και όχι άλλος τις εξ αυτών. όθεν εις ένδειξιν εγένετο το παρόν ως Κυρωμένον επιβεβαιώσει της ημών ταπεινότητος, και μαρτυρίας των εντιμοτάτων Κληρικών και Αρχώντων. αΨΞΘ. δεκεμβρ. ιΘ.

+ ο οικονόμος δημήτριος μαρτυρας

+ ο Σακκιλέον δημήτριος Μάρτυς

+ ονομοφύλαξ Ιωάννης Μάρτυς

+ ο Νομικός αγάπιος Μάρτυς

Κι(ν)τάπι(=έγγραφο) της Ι.Μ.Δ. για την πώληση ενός μύλου

αΨΞΘ (=1769), 19 Δεκεμβρίου, έναντι 1200 ασλανίων*

(Σημείωση: Ο παραπάνω μύλος πωλήθηκε στις 8 Ιανουαρίου 1781 από τη θυγατέρα του παπα-Θεοφάνη, Μαρία, στους Προδρομίτες, αδέρφια Χρήστο και Αποστόλη Αντάρα ή Ανταρόπουλο, για 800 γρόσια. Οι ίδιοι, το 1786 πούλησαν τον μύλο έναντι 880 γροσίων στην Ι.Μ.Δ.).

1770: Το χουτσέτι* του Μοναστηρίου δια του Γουργογύρι, με δύο βούλαις:

Συνουρλαμάδες δύο Τούρκικαι δια τα Σύνορα του Γουργογύρι, ο εις με 2 βούλαις...
 χουτσέτι δια τον λόγγον, εις το Σύνορον Γουργογύρι, και παπαράντσα (σημ. Δενδροχώρι),
 εις το βαλομάντρι ήτον πρώτον. οικοκύρης ο Μουφτόπουλος Μεχμέτ ριζά εφέντης, και
 απέθανεν άκληρος, και αυτού τον τόπον τον ετώπισεν από τους παίδες*, ο Κώστας
 Παναγιώτου, κατά το ταπί οπου είχεν το έκαμεν Κάιτι εις τον Μωχκεμέν, και πήρει ως
 τότε το χουτσέτι.

Τεσχερές από τον λόγγον παπαράντσας, Αμμούδες, τσιαϊρια, και πάσα
 ορμάνια (=δάση) τα εν τω Γουργογύρι χωρίον του Μοναστηρίου, τούρκικα με βούλες
 δύο:2:
 από Μουρασαλές, από το λόγγο του Μανδρί, και τα λιβάδια, από τη Παπαράντσα...

1770: Το χουτσέτι* του Μοναστηρίου δια του Γουργογύρι, με δύο βούλαις:
 Συνουρλαμάδες δύο Τούρκικαι δια τα Σύνορα του Γουργογύρι, ο εις με 2 βούλαις...
 χουτσέτι δια τον λόγγον, εις το Σύνορον Γουργογύρι, και παπαράντσα (σημ. Δενδροχώρι),
 εις το βαλομάντρι ήτον πρώτον. οικοκύρης ο Μουφτόπουλος Μεχμέτ ριζά εφέντης, και
 απέθανεν άκληρος, και αυτού τον τόπον τον ετώπισεν από τους παίδες*, ο Κώστας
 Παναγιώτου, κατά το ταπί οπου είχεν το έκαμεν Κάιτι εις τον Μωχκεμέν, και πήρει ως
 τότε το χουτσέτι.

Τεσχερές από τον λόγγον παπαράντσας, Αμμούδες, τσιαϊρια, και πάσα
 ορμάνια (=δάση) τα εν τω Γουργογύρι χωρίον του Μοναστηρίου, τούρκικα με βούλες
 δύο:2:
 από Μουρασαλές, από το λόγγο του Μανδρί, και τα λιβάδια, από τη Παπαράντσα...

Χουτσέτι Ι.Μ.Δουσίκου για το Γουργογύρι του 1770

4^ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΝ ΑΡΙΘΜΟΙ		Αριθμ. Αποφ. Νομ. Πρωτ. Νομ. Πρωτ.	ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΝ
Τόμος	Μερίδα		
		<p> <i>[Handwritten text in Greek, likely a list of legal provisions or case references, including terms like 'Αριθμ. Αποφ.', 'Νομ. Πρωτ.', and various numbers and dates.]</i> </p>	

άπαντα εις την περιφέρειαν του χωρίου Ξυλοπαροίκου του δήμου Πιαλίων.

1) ένα υδρομύλον διώροφον περιέχοντα εν τω άνω ορόφω δύο δωμάτια μετά της περιοχής αυτού ήτοι κήπων, αγρού και λοιπών παραρτημάτων και παρακολουθημάτων της κειμένου εις την θέσιν Πέτρα, εκτάσεως εν όλω τεσσάρων <αριθ. 4> στρεμμάτων, συνορευομένου γύρωθεν με Τζίμαν Ντόστον, ποταμού, δημοσίαν οδού, Ζήσην Παρζίζγκαν

2) Το ήμισι εξ αδιαιρέτου <αριθ. 1/2> ετέρου υδρομύλου μετά της περιοχής αυτού ενός στρέμματος εν όλω των παραρτημάτων εις [παρακόλον:] θεμάτων του, κειμένου εις θέσιν Χαμίτ συνορευόμενον γύρωθεν με Ευαγγέλου Ζοριμπάν, Ράχην, δρόμου και αγρού ιδίου Αναγνώστου Αϊβανιάτου

3) Το εν τρίτον εξ αδιαιρέτου <αριθ. 1/3> ενός ετέρου υδρομύλου κειμένου εις θέσιν Πέτρα, μεταξύ περιοχής αυτού εκτάσεως ενός στρέμματος των παραρτημάτων εις παρακοουθημάτων του συνορευομένου ολοκλήρου γύρωθεν με Μανδάνι Ιωάννου Καλαμπάκα, Θεοδώρου Δημητρίου, ποταμού και υδρομύλου ιδίου.

4) ένα αγρόν κείμενον εις θέσιν Πελεκανιό εκτάσεως τεσσάρων στρεμμάτων, συνορευόμενον γύρωθεν με ποταμόν, Δημητρίου Καλαμπάλικην, Κωνσταντίνου Κανταρντζήν και Κωνσταντίνου Α. Αλέξην και

5) έτερον αγρόν κείμενον εις την ιδίαν θέσιν εκτάσεως τεσσάρων στρεμμάτων συνορευόμενον γύρωθεν με Δημήτριον Καλαμπάλικην, τόπον Μονής Δουσίκου και υδρομύλου ιδίου.

Ελεύθερα άπαντα παντός προσωπικού και πραγματικού βάρους τρίτου τινός εκ [νικησεως;] και προικώου δικαίου προς δε εις τα εξής ζώα

1) δέκα αγελάδας διαφόρου χρώματος αναστήματος και ηλικίας, μετά των μόσχων της εκάστη, γένους διαφόρου,

2) πέντε <αριθ. 5> δαμάλεις θήλεις, ηλικίας τεσσάρων ετών εκάστη αναστήματος και χρώματος διαφόρου

3) πέντε <αριθ. 5> δαμάλεις άρρενας ηλικίας τεσσάρων ετών, αναστήματος μετρίου χρώματος διαφόρου, άπαντα ελεύθερα κατασχέσεως και τρίτου τινός [εκνικήσεως;], πάντα τ' ανωτέρω περιγραφέντα ακίνητα και Ζώα, επώλησε σήμερα μεταβίβασε και παρέδωκε οικιοθελώς όλως και ευχαρίστως προς τον δεύτερον συμβαλλόμενον Νικόλαον Κ. Αργυρόπουλον αντί του μεταξύ των συμφωνηθέντος τιμήματος, τεσσάρων χιλιάδων δραχμών τ' ακίνητα <αριθμός 4,000> και δύο χιλιάδας δραχμών <αριθ. 2000> τα ζώα, ήτοι αντί ολικού τιμήματος δραχμών εξ χιλιάδων <αριθ. 6000> τας οποίας εδήλωσεν ενώπιον εμού και των μαρτύρων ότι έλαβα παρά του αγοραστού σώας και ανελλειπείς προ της συντάξεως του παρόντος και εκτός του γραφείου μου, και του λοιπού παραιτούμενος παντός επί των πωληθεντων δικαιώματός του ως και της περι υπερόγκου βλάβης αγωγής

του, αναγνωρίζει από σήμερα τέλειον κύριον και δισικάτοχον(διοικάτοχον;) τον αγοραστήν, υπό του όρου όμως, όπως εάν εντός προθεσμίας τριών <αριθ. 3> ετών από σήμερα, δυνηθή ούτος (ο πρώτος συμβαλλόμενος να επιστρέψη τω αγοραστή το σήμερα καταβληθέν παρ' αυτού ποσόν των δραχμών εξ χιλιάδων(αριθ. 6000) άνευ τόκου υποχρεούται ούτος (ο αγοραστής Νικόλ. Κ. Αργυρόπουλος) να μεταβιβάξη αυτώ τω Αναγνώστη Αϊβανιώτη πάντα τ' ανωτέρω περιγραφέντα ακίνητα και Ζώα παρακρατών αυτός, μόνον τα εκ τούτων εισοδήματα, ως ανταλλάγματος χρήσεως ήτοι τόκου, των εξ χιλιάδων δραχμών, ως σήμερα κατέβαλλε τω πωλητή Αναγνώστη Αϊβανιώτη.

Ο δε αγοραστής Νικόλαος Αργυρόπουλος και ον υπέμνησε τον νόμον περί μεταγραφής και τας συνεπείας της παραλείψεώς του εδήλωσεν ότι αποδέχεται ευχαρίστως την προκειμένην αγοράν υπό τον όρον της εκινήσεως και ότι κατέβαλλε το τίμημα. Ενταύθα γίνεται μνεία ότι παρόντων των συμβαλλομένων και μαρτύρων εφ' ου ετέθη παρ' εμού δύο φύλλα χαρτοσήμου δραχμών δέκα έκαστον, εκ δραχμών εννέα και έτερον δραχμάς προς συμπλήρωσιν του όλου τέλους δραχμών τεσσαράκοντα ελλείπει ενόςφύλλου τοιούτου.

Εφ' ω συνετάχθη το παρόν όπερ αναγνωσθέν ευκρινώς και μεγαλοφώνως και ενώπιον αυτών και των μαρτύρων βεβαιωθέν υπεγράφη παρά πάντων και εμού ως έπεται. Οι μάρτυρες Χ. Περγαντής, Σ. Ντόκος, οι Συμβαλλόμενοι Αναγνώστης Αϊβανιώτης, Νικόλ. Κ. Αργυρόπουλος,- ο Συμβολαιογο. Ειρηνοδ. Πύρρης (ΤΣ) Γ. Φύλιος. Ότι ακριβές αντίγραφον Πόρτα Παζάρ αυθημερόν. Ο συμβολαιογο. Ειρηνοδ. Πύρρης (ΤΣ) Γ Φύλιος. Μετεγράφη εν Πόρτα Παζάρ τη αυτή. ο Φύλαξ των Μεταγραφών Γ. Φίλιος.

Σύνταξη πωλητηρίου υδρομύλου, αγρού και ζώων,
υπ' αριθ. 279/12-10-1900, δραχ. 6.000
(Υποθηκ. Τρικάλων, τ. Β' αρ. μερ. 126/517, 279/1900, σ. 39-41, αυξ. αρ. μεταγρ.799)